

नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान

नगद आधार लेखाङ्कनको वित्तीय प्रतिवेदन

नेपाल सरकार

अर्थ मन्त्रालय

महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

अनामनगर, काठमाण्डौ

असार, २०७०

घोषणा (Disclaimer)

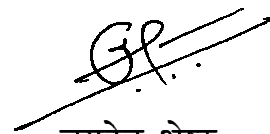
यो सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान नेपाल लेखामान बोर्डद्वारा तयार गरिएको Nepal Public Sector Accounting Standards को अनौपचारिक (unofficial) नेपाली अनुवाद हो । नेपाली अनुवादमा कुनै अस्पष्टता एवं द्विविधा उत्पन्न भएमा यसको English Version मा भएको व्यवस्थालाई मान्यता दिइने छ ।

भूमिका

नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान (Nepal Public Sector Accounting Standards–NPSAS) नेपाल लेखामान बोर्डद्वारा नेपालको सार्वजनिक क्षेत्रका लागि विकसित गरिएको हो । यस मानले सरकारी निकायहरूद्वारा नगदमा आधारित सार्वजनिक गरिने वित्तीय विवरण (general purpose financial statements)को लागि आवश्यक लेखाङ्कन र प्रतिवेदन सम्बन्धी सूचना प्रदान गर्दछ । नगदमा आधारित सार्वजनिक गरिने वित्तीय विवरणको प्रस्तुतीकरण तरीकाको व्यवस्था गर्नु यो मानको प्रमुख उद्देश्य हो । यस मानका दुई भाग छन् । पहिलो भाग वाध्यकारी छ जसले नगद आधार लेखाङ्कनको वित्तीय प्रतिवेदनका आवश्यकतालाई समेटेको छ । दोश्रो भाग वाध्यकारी छैन, यसले नगद आधारमा प्रतिवेदन गर्नका निम्ति प्रोत्साहित अतिरिक्त खुलासाहरूलाई उल्लेख गर्दछ ।

नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषदद्वारा मिति २०६६।१।३० मा नै यस सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान नेपालको सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरूमा लागू गर्ने निर्णय भैसकेको सन्दर्भमा यसको यथाशीघ्र कार्यान्वयन गर्नु आजको आवश्यकता हो । International Federation of Accountants - IFAC को public sector committee द्वारा विकसित Cash Basis International Public Sector Accounting Standards - IPSAS मा आधारित यस मान अंग्रेजी भाषामा रहेको छ । कार्यान्वयनको सिलसिलामा सहज र सवैले बुझ्न सकिने होस् भन्ने अभिप्रायले यस कार्यालयको मिति २०६८।१।१२ को निर्णयानुसार नेपाली अनुवाद गरिएको हो । यसबाट नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान (NPSAS) लागू गर्न महत्वपूर्ण योगदान पुग्नुका साथै नेपालको सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापनको क्षेत्रमा काम गर्ने एवं रुची राख्ने सम्बद्ध सबैलाई सघाउ पुग्ने अपेक्षा लिएको छ ।

अन्यमा यस नेपाली अनुवाद कार्यमा संलग्न यस कार्यालयका सह महालेखा नियन्त्रकहरू, महालेखा परीक्षक कार्यालयका प्रतिनिधि, लेखा सुदृढीकरण तथा जनशक्ति विकास शाखाका कर्मचारीहरू, सम्बन्धित परामर्शदाता, Accounting Standards Board र ICAN का प्रतिनिधि एवं अन्य सम्बद्ध सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

जयदेव श्रेष्ठ
नि. महालेखा नियन्त्रक

असार २०७०

नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान
नगद आधार लेखाङ्कनको वित्तीय प्रतिवेदन

विषयसूची

प्राक्कथन

भूमिका

मानको संरचना

भाग १: आवश्यकताहरू

उद्देश्य

१.१ आवश्यकताको क्षेत्र

१.२ नगद आधार

परिभाषाहरू

नगदमा आधारित लेखांकन

नगदजन्य

निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद

१.३ प्रस्तुतीकरण र खुलासाको आवश्यकता

परिभाषाहरू

वित्तीय विवरण

नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणमा

प्रस्तुत गर्नुपर्ने सूचनाहरू

वर्गीकरण

संकेत शीर्षक, शीर्षक र उपजोड

खुद आधारमा प्रतिवेदन

निकायको तर्फबाट तेस्रो पक्षद्वारा भुक्तानी

लेखानीति र व्याख्यात्मक टिप्पणीहरू

टिप्पणीहरूको संरचना

लेखानीतिको छनौट र खुलासा

ध्यान दिनुपर्ने विषयहरू

प्रतिवेदन अवधि

सामयिकता

अख्तियारी प्राधिकृत मिति

निकाय सम्बन्धी जानकारी

नगद मौज्दात तथा सापटीको पहुंचमा बन्देज

प्रस्तुतीकरणमा एकरूपता

तुलनात्मक सूचनाहरू

वित्तीय विवरणको पहिचान

परिच्छेदहरू

१.१.१-१.१.६

१

१.२.१-१.२.९

२

१.२.१-१.२.९

२

१.२.२

३

१.२.३-१.२.५

४

१.२.६-१.२.९

४

१.३.१-१.३.३८

६

१.३.१-१.३.३

६

१.३.४-१.३.११

६

१.३.१२-१.३.२९

९

१.३.१७

१०

१.३.१८

१०

१.३.१९-१.३.२३

११

१.३.२४-१.३.२९

१२

१.३.३०-१.३.३८

१५

१.३.३०- १.३.३१

१५

१.३.३२-१.३.३८

१५

१.४.१-१.४.२५

१६

१.४.१-१.४.३

१६

१.४.४

१७

१.४.५-१.४.६

१७

१.४.७-१.४.८

१८

१.४.९-१.४.१२

१८

१.४.१३-१.४.१५

१९

१.४.१६-१.४.२०

२०

१.४.२१-१.४.२५

२१

१.५ त्रुटीको सुधार	१.५.१-१.५.५	२२
१.६ एकीकृत वित्तीय विवरण	१.६.१-१.६.२१	२३
परिभाषा	१.६.१	२३
आर्थिक निकाय	१.६.२-१.६.४	२३
एकीकृत वित्तीय विवरणको क्षेत्र	१.६.५-१.६.१५	२४
एकीकरण कार्यविधि	१.६.१६-१.६.१९	२६
एकीकरणका खुलासा	१.६.२०	२७
संक्रमणकालीन व्यवस्था	१.६.२१	२७
१.७ विदेशी मुद्रा	१.७.१-१.७.८	२८
परिभाषाहरू	१.७.१	२८
विदेशी मुद्रामा नगद प्राप्ति, भुक्तानी		
र बांकी मौज्दातको लेखाकन	१.७.२-१.७.८	२८
१.८ भाग १ को खण्ड प्रभावकारी मिति १ देखि ७		
र संक्रमणकालीन व्यवस्था	१.८.१-१.८.३	२९
प्रभावकारी मिति	१.८.१	२९
एकीकृत वित्तीय विवरणका लागि		
संक्रमणकालीन व्यवस्था	१.८.२-१.८.३	३०
१.९ वित्तीय विवरणमा बजेट सम्बन्धी		
जानकारीको प्रस्तुतीकरण	१.९.१-१.९.४८	३०
परिभाषा	१.९.१-१.९.७	३०
स्वीकृत बजेट	१.९.२-१.९.४	३१
शुरू र अन्तिम बजेट	१.९.५-१.९.६	३२
वास्तविक रकम	१.९.७	३२
बजेट तथा वास्तविक रकमको तुलनाको प्रस्तुतिकरण	१.९.८-१.९.३२	३२
क्षेत्र	१.९.९-१.९.१०	३३
बजेट र वास्तविक रकमको तुलना	१.९.११-१.९.१६	३३
प्रस्तुतीकरण	१.९.१७-१.९.१९	३५
एकत्रीकरणको तह	१.९.२०-१.९.२२	३५
सुरू बजेटबाट अन्तिम बजेटसम्म भएको परिवर्तन	१.९.२३-१.९.२४	३६
तुलनायोग्य आधार	१.९.२५-१.९.३०	३७
बहु-वर्षीय बजेटहरू	१.९.३१-१.९.३२	३८
बजेट आधार, अबधि र क्षेत्रको टिप्पणी खुलासाहरू	१.९.३३-१.९.४०	३९
तुलनात्मक आधारको वास्तविक रकम र		
वित्तीय विवरणको वास्तविक रकमको भिडान	१.९.४१-१.९.४६	४१
भाग १ को खण्ड १.९ को प्रभावकारी मिति	१.९.४७-१.९.४८	४२
बाह्य सहायता प्राप्ति	१.१०.१-१.१०.३४	४३
परिभाषाहरू	१.१०.१-१.१०.७	४३

बाह्य सहायता	१.१०.३-१.१०.४	४४
आधिकारिक श्रोतहरू	१.१०.५	४५
बाह्य सहायता सम्झौता	१.१०.६-१.१०.७	४५
बाह्य सहायता प्राप्ति	१.१०.८-१.१०.१७	४६
उपयोग गर्न बाँकी बाह्य सहायता	१.१०.१८-१.१०.२०	४८
वस्तु वा सेवाको प्राप्ति	१.१०.२१-१.१०.२२	४९
कर्जा पुनःतालिकिकरण वा रद्दको खुलासा	१.१०.२३-१.१०.२४	५०
मुख्य शर्तहरू पालना नभएको खुलासा	१.१०.२५-१.१०.२७	५०
दफा १.१० को प्रभावकारी मिति र संक्रमणकालीन व्यवस्था	१.१०.२८-१.१०.३४	५१
परिशिष्ट १: मानको भाग १ का आवश्यकताहरूको उदाहरण		५२
भाग २ : प्रोत्साहित अतिरिक्त खुलासाहरू		
२.१ प्रोत्साहित अतिरिक्त खुलासाहरू	२.१.१-२.१.६३	७०
परिभाषाहरू	२.१.१-२.१.२	७०
भविष्यका आर्थिक फाइदा वा सेवा संभावनाहरू	२.१.२	७१
अविच्छिन्न निकाय	२.१.३-२.१.५	७२
असामान्य कारोबार	२.१.६-२.१.१४	७३
सामान्य गतिविधि भन्दा फरक	२.१.८	७३
संभावित भविष्यमा नघट्ने अपेक्षा	२.१.९	७३
निकायको नियन्त्रण वा प्रभाव भन्दा बाहिर	२.१.१०	७४
असाधारण कारोबारहरूको पहिचान	२.१.११-२.१.१४	७४
प्रशासित कारोबार	२.१.१५-२.१.२२	७५
राजश्व संकलन	२.१.१८-२.१.२०	७६
आफ्नै कारोबार सरहको नगद प्रवाह	२.१.२१	७७
हस्तान्तरण भुक्तानी	२.१.२२	७७
नगद प्रवाहका प्रमुख वर्गहरूको खुलासा	२.१.२३-२.१.३०	७८
सम्बद्ध पक्षको खुलासाहरू	२.१.३१-२.१.३२	८०
सम्पति, दायित्व र बजेटसंग तुलनाको खुलासा	२.१.३३-२.१.४०	८०
बजेटसंग तुलना	२.१.३६-२.१.४०	८१
एकीकृत वित्तीय विवरण	२.१.४१-२.१.४८	८२
नियन्त्रित निकायहरू		
र अन्य संचालन इकाईहरूको प्राप्ति र निशर्ग	२.१.४४-२.१.४८	८३
संयुक्त उपक्रम	२.१.४९-२.१.५०	८४
उच्च मुद्रास्फितिजन्य अर्थव्यवस्थामा वित्तीय प्रतिवेदन	२.१.५१-२.१.६३	८५
वित्तीय विवरणको पुनर्लेखन	२.१.५३-२.१.५८	८५
तुलनात्मक सूचना	२.१.५९	८७
एकीकृत वित्तीय विवरण	२.१.६०-२.१.६१	८७
सामान्य मूल्य सूचकांकको छनौट र उपयोग	२.१.६२-२.१.६३	८७

गैरसरकारी संस्थाबाट प्राप्त सहायता	२.१.६४-२.१.६५	८८
बाह्य सहायताको प्रापक	२.१.६६-२.१.९३	८८
२.२ प्रोदभावी आधारको लेखांकनतर्फ स्थानान्तरण/रूपान्तरित हुन चाहने सरकार र अन्य सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरू	२.२.१-२.२.६	९४
नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको प्रस्तुतीकरण	२.२.१-२.२.२	९४
एकीकृत विवरणको क्षेत्र - आर्थिक		
निकायबाट बहिष्करण	२.२.३-२.२.६	९४
अनुसूची २: यस मानको भाग २ मा प्रोत्साहित गरिएका खास खुलासा गर्नुपर्ने उदाहरण		९५
अनुसूची ३. अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ नगद प्रवाहको विवरण अनुसार को ढाचामा नगद प्राप्ती र भुक्तानीको प्रस्तुतीकरण		१०९
अनुसूची ४ : वित्तीय प्रतिवेदनका गुणात्मक बिशेषताहरू		११५
अनुसूची ५: वित्तीय प्रतिवेदन प्रयोजनको लागि अर्को निकाय माथि नियन्त्रणको स्थापना		११८

नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान

नगद आधार लेखांकनको वित्तीय प्रतिवेदन

भाग १: आवश्यकताहरू

यो मानको पहिलो भागले नगद आधार लेखांकनको वित्तीय प्रतिवेदनका आवश्यकतालाई समेटेको छ ।

मान छुट्टै मोटा अक्षर (**Bold Italic**) मा लेखिएको र सो मान सामान्य अक्षरमा लेखिएको व्याख्यात्मक अनुच्छेद तथा नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको प्राक्कथन बमोजिम अध्ययन गरिनु पर्दछ । सारभूत नमानिने विषय (*Immaterial items*) मा यो मान लागू हुदैन ।

उद्देश्य

नगदमा आधारित सार्वजनिक गरिने वित्तीय विवरण (*general purpose financial statements*) को प्रस्तुतीकरण गर्ने तरीकाको व्यवस्था गर्नु यो मानको उद्देश्य हो ।

निकायको नगद प्राप्ति, नगद भुक्तानी र बांकी नगद मौज्दातको जानकारी जवाफदेहिताको उद्देश्यका लागि आवश्यक हुन्छ । यसले सो निकायका नगदका श्रोत तथा उपयोगको सूचना सहित भविष्यमा पर्याप्त नगद प्रवाह सिर्जना गर्ने क्षमता तय गर्न उपयोगी जानकारी दिनेछ । निकायका क्रियालापरूबाट हुने नगदका श्रोतको बाण्डफाण्ड तथा भरपर्दोपनाको मूल्यांकन र निर्णय गर्दा उपयोगकर्तालाई सो नगद प्राप्ति र भुक्तानीको सामयिकता तथा निश्चितता आवश्यक पर्दछ ।

यो मानका आवश्यकता तथा प्रोत्साहित विवरणहरूले नगद प्राप्ति, नगद भुक्तानी र बांकी नगद मौज्दातको वित्तीय प्रतिवेदनको एकीकृतता तथा पारदर्शीतालाई अभिवृद्धि गर्दछ । यसले सोही निकायको विगतको वित्तीय विवरणसंग तथा नगदमा आधारित रहेका अन्य निकायसंग तुलनात्मकता पनि अभिवृद्धि गर्दछ ।

१.१ आवश्यकताको क्षेत्र (*Scope of the Requirements*)

१.१.१ यो मानमा उल्लेख भए अनुसार नगद आधार लेखांकनमा वित्तीय विवरण तयारी एवं प्रस्तुतीकरण गर्ने निकायले सार्वजनिक प्रयोजनको वार्षिक वित्तीय विवरण (*general purpose annual financial statements*) तयारी र प्रस्तुतीकरण गर्दा यो मानको भाग १ का आवश्यकताहरू पूरा गर्नु पर्दछ ।

१.१.२ सार्वजनिक गरिने वित्तीय विवरण भन्नाले प्रयोगकर्ताले चाहे जस्तो खालको वित्तीय सूचनाहरू चाहेकै तरिकाले प्राप्त गर्न नसक्ने वित्तीय विवरणको कुनै प्रयोगकर्ताका आवश्यकता पूरा गर्ने खालको वित्तीय विवरण हो । सार्वजनिक गरिने वित्तीय विवरण प्रयोगकर्तामा करदाता, सांसद, साहूहरू, आपूर्तिकर्ता, संचारजगत र कर्मचारी पर्दछन् ।

सार्वजनिक गरिने वित्तीय विवरण वित्तीय विवरणकै रूपमा छुट्टै प्रस्ताव भएको वा वार्षिक प्रतिवेदन जस्तो सार्वजनिक अभिलेखमा समावेश गरिएको हुन सक्तछ ।

- १.१.३ एक निकायको वित्तीय विवरण तयार गर्न वा समग्र सरकार जस्तो वृहद आर्थिक इकाईको एकीकृत सार्वजनिक गरिने वित्तीय विवरण तयार गर्न यो लेखामान समानरूपले लागू हुन्छ । यस लेखामान अनुसार निकायको नियन्त्रणमा रहने नगदका आधारमा (Cash controlled by reporting entity) नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरणको तयारी, लेखानीतिको खुलासा तथा व्याख्यात्मक टिप्पणीहरू आवश्यक पर्दछ । निकायका लागि तेश्रो पक्षले फरफारक गरिदिएको रकम पनि नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरणको मुखपृष्ठमा नै दर्शाउनु पर्ने व्यवस्था यसमा रहेको छ ।
- १.१.४ कुनै निकायको वित्तीय विवरणले यो मानको भाग १ का सबै आवश्यकताहरू पूरा गरेको भए सोही कुरा वित्तीय विवरणमा खुलाउनु पर्दछ । भाग १ मा उल्लेखित सम्पूर्ण आवश्यकताहरू पूरा नगरे वित्तीय विवरणहरू यो मान बमोजिम तयार भएका छन् भनी उल्लेख गर्न मिल्दैन ।
- १.१.५ यो मान सरकारी व्यावसायिक सार्वजनिक प्रतिष्ठान (Government Business Enterprises) बाहेकका सबै सार्वजनिक निकायमा लागू हुन्छ ।
- १.१.६ लेखामान बोर्ड, नेपालले जारी गरेको नेपाल लेखामानको प्राक्कथनमा ती नेपाल लेखामान (Nepal Accounting Standards, NASs) मुनाफा आर्जन गर्ने निकायको सामान्य प्रयोजनको वित्तीय विवरण तयार गर्न लागू हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । सरकारी व्यावसायिक प्रतिष्ठान (Government Business Enterprises) को परिभाषा अनुच्छेद १.२.१ मा गरिएको छ । ती निकायहरू मुनाफा आर्जन गर्ने निकाय हुन । अतः ती निकायले नेपाल लेखामानका व्यवस्था वा कानूनमा व्यवस्था भएमा अन्तराष्ट्रिय वित्तीय प्रतिवेदनमान वा अन्तराष्ट्रिय लेखामान (International Financial Reporting Standards, IFRSs/International Accounting Standards, IASs) का व्यवस्था पालना गर्नु पर्दछ ।

१.२ नगद आधार (The Cash Basis)

परिभाषा (Definitions)

१.२.१ यो मानमा प्रयोग शब्दको निम्नानुसार परिभाषा गरिएको छः

नगद (Cash) भन्नाले साथमा रहेको नगद, माग गर्नासाथ प्राप्त हुने निक्षेप र नगदजन्य रकमहरू पर्दछन् ।

नगद आधार (Cash basis) भन्नाले नगद प्राप्ति वा भुक्तानी भएपछिमात्र कारोवार र अन्य क्रियाकलाप अभिलेख हुने लेखांकन तरिका सम्भन्धु पर्दछ ।

नगदजन्य (Cash equivalents) भन्नाले मूल्य परिवर्तनको जोखिम नगन्य भएको र तोकिएको मूल्यमा तत्काल नगदमा रूपान्तर गर्न मिल्ने अल्प अवधिको उच्च तरल लगानी सम्भन्धनु पर्दछ ।

नगद प्रवाह (Cash flows) नगद प्राप्ति र भुक्तानी हो ।

नगद भुक्तानी (Cash payments) नगदको बहिर्गमन हो ।

नगद प्राप्ति (Cash receipts) नगदको आन्तरिक प्रवाह हो ।

नगद नियन्त्रण (Control of cash) भन्नाले नगदलाई उपयोग गर्न सक्ने वा अन्य फाइदाजनक तरीकाले प्रयोग गर्न पाउने तर त्यस्तो फाइदामा अर्कालाई आउन रोक्न सक्ने वा अर्कालाई आगमन नियमन गर्न सक्ने अवस्था पर्दछ ।

सरकारी व्यवसायिक प्रतिष्ठान (Government Business Enterprises) भन्नाले देहायका सबै अवस्था पूरा गर्ने निकायलाई जनाउँछ:

- (क) आफ्नै नाममा करार गर्न सक्ने अधिकार भएको कुनै निकाय;
- (ख) कुनै व्यवसाय गर्न वित्तीय र संचालन अधिकार प्रदान गरिएको;
- (ग) सामान्य व्यावसायिक कारोवारमा अर्को निकायलाई मुनाफा सहित वा पूर्णरूपमा लगत लिने गरी सामान वा सेवा विक्री गर्न सक्ने;
- (घ) निकायको निरन्तरता (Going Concern) का लागि सरकारी श्रोत निरन्तर निर्भर नरहने (आर्मलेन्थमा खरिद गर्ने बाहेक); र
- (ङ) सार्वजनिक क्षेत्र निकायको नियन्त्रणमा रहेको ।

नगदमा आधारित लेखांकन (Cash Basis of Accounting)

१.२.२ नगदमा आधारित लेखांकनमा निकायले नगद (नगदजन्य समेत) प्राप्त वा भुक्तानी गरे पछिमात्र कारोवार र अन्य क्रियाकलापलाई मान्यता दिईन्छ । नगदमा आधारित लेखांकन अन्तर्गत तयार गरिएको वित्तीय विवरणले उपयोगकर्तालाई सो अवधिमा नगद प्राप्त भएका श्रोतहरू, नगद उपयोग गरिएका उद्देश्यहरू र प्रतिवेदन मितिमा बाँकी रहेको नगदको जानकारी उपलब्ध गराउँदछ । वित्तीय विवरण नगद मौज्दात र नगदमा भएको परिवर्तनमा केन्द्रित रहेको हुन्छ । भुक्तानी गर्न बाँकी रहेका साहूहरू तथा कर्जा जस्ता दायित्व र लिन बाँकी रकम, लगानी, स्थिर सम्पति जस्ता केही गैह्र नगद सम्पतिको जानकारी वित्तीय विवरणको टिप्पणी मार्फत उपलब्ध गराउन सकिन्छ ।

नगदजन्य (Cash Equivalents)

- १.२.३ नगदजन्य रकमहरू खासगरिकन लगानी वा अन्य उद्देश्यका लागि भन्दा पनि अल्पकालका नगदमा भुक्तानी गर्ने बचनबद्धता (short-term cash commitments) पूरा गर्ने उद्देश्यले राखिएको हुन्छ । कुनै लगानी नगदजन्य भनिनका लागि सो तत्कालै पूर्व जानकारी भएको मूल्यमा र सो रूपान्तरण गर्न सकिने मूल्यमा परिवर्तनको जोखिम न्यून भएको हुनु पर्दछ । त्यसैले, सामान्यतः लगानीलाई नगदजन्य भन्न छोटो अवधि जस्तै प्राप्त मितिबाट ३ महिना वा सोभन्दा कम अवधिको भुक्तानी मिति हुनु पर्दछ । साधारण शैरमा भएको लगानी वास्तवमा नै नगदजन्य हुने अवस्था बाहेक नगदजन्यमा समावेश गरिन्छ ।
- १.२.४ बैंक कर्जाले सामान्यतः आन्तरिक नगद प्रवाहमा वृद्धि गर्दछ । यद्यपि कहिलेकाही, बैंक अधिविकर्ष पुन माग हुनासाथ भुक्तानी गर्नु पर्ने हुन्छ सोलाई अभिन्न अंग मानिन्छ । यस्तो अवस्थामा, बैंक अधिविकर्षलाई नगदको रूपमा समावेश गरिन्छ । यस्ता बैंक व्यवस्थाहरूको प्रकृति अनुसार बैंक मौज्दात धनात्मक देखि ऋणात्मक (Overdrawn) सम्म तलमाथि भइरहन्छ ।
- १.२.५ निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगदमा परिवर्तनलाई नगद प्रवाहमा समावेश गरिदैन किनकी यसले निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद मौज्दात बढाउने वा घटाउने कार्य गर्दैन तथापि निकायको नगद व्यवस्थापनको अंग मात्र हो । चाहिने भन्दा बढी भएको नगदलाई नगदजन्यमा लगानी गर्ने कार्य समेत नगद व्यवस्थापनमा पर्दछ ।

निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद (Cash Controlled by the Reporting Entity)

- १.२.६ निकायसंग भएको नगद आफ्नो उद्देश्य परिपूर्तिको लागि उपयोग गर्न सक्ने वा अन्य फाइदाजनक तरीकाले प्रयोग गर्न पाउने तर त्यस्तो फाइदामा अर्कालाई समावेश गर्ने वा अर्काको पहुँचलाई नियमन गर्न सक्ने अवस्थालाई निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद भनिन्छ । आफ्नो संचालन उद्देश्यका लागि, पूँजिगत सम्पति खरिद गर्न वा कर्जा चुक्ता गर्न निकाय आफैले संकलन गरेको वा विनियोजनबाट प्राप्त भएको वा अनुदानको रूपमा प्राप्त भएको नगद निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद हो ।
- १.२.७ निकायले बैंक खातामा जम्मा गरेका रकम सो निकायको नियन्त्रणमा रहेको हुन्छ । तर देहायका केही अवस्थामा सरकारी निकायले नगद :
- (क) एकीकृत राजश्वखाता (संचित कोष) वा अन्य सरकारी खातामा जम्मा गर्नु अगावै सरकारकोतर्फबाट (वा अन्य निकायको) निकायको बैंक खातामा जम्मा गर्दछ र

(ख) सरकारको तर्फबाट संकलन गरी तेस्रो पक्षलाई हस्तान्तरण गर्ने गरी आधिकारिक प्रापकलाई हस्तान्तरण गर्नु पूर्व निकायको बैंक खातामा नै जम्मा गर्दछ ।

यस्तो अवस्थामा सो रकम एकीकृत राजश्व खातामा जम्मा गर्नु अगाडि वा अर्को सरकारी नियन्त्रणमा रहेको बैंक जसमा जम्मा गर्नु अगाडि वा अर्को तेस्रो पक्षलाई हस्तान्तरण निकायमा स्थानान्तरण नगर्दासम्मको अवधिकालागि बैंकमा रकम रहेको नगदमा निकायको नियन्त्रण हुन्छ । अनुच्छेद १.४.९ अनुसार प्रतिवेदनको मितिमा निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगदमध्ये उपयोग गर्न नपाउने वा बाह्य प्रतिबन्ध मौज्जातबारे खुलासा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । सो बाहेक अन्य निकायका लागि नगद प्रवाहको प्रशासनिक कार्य गरिदिनु पर्ने निकायको नगद प्रवाहको प्रस्तुतीकरणबारे थप मार्गदर्शन यो लेखामानको भाग २ को अनुच्छेद २.१.१५ देखि २.१.२२ सम्म उल्लेख गरिएको छ ।

१.२.८ सरकारले प्रत्येक विभाग र अन्य निकायको खर्चको व्यवस्थापन सामान्यतया: एकल खाता भनिने केन्द्रीकृत कोष कार्य पद्धति (centralized treasury function) मार्फत गर्न सक्तछ । यस्तो व्यवस्थामा प्रत्येक विभाग वा निकायको आफ्नो बैंक खाता हुदैन, यस्तो अवस्थामा सरकारी नगद कुनै केन्द्रीय निकायले संचालन गरेको एकल सरकारी खाता वा खाताहरूबाट व्यवस्थापन गरिन्छ । सम्बन्धित विभाग र निकायबाट उपयुक्त कागजात र अख्तियारी प्राप्त भए पछि केन्द्रीय निकायले भुक्तानी गरिदिन्छ । परिणामस्वरूप, सो विभाग र निकायले आफ्ना लागि विनियोजन वा अन्य तरीकाले खर्चको अख्तियारी दिईएको अवस्थामा नगद नियन्त्रण गरेको हुदैन । यस्तो अवस्थामा ती विभाग र निकायले त्यस्तो खर्चलाई आफ्नो प्राप्ती र भुक्तानी हिसाबमा अनुच्छेद नं. १.३.२४(क) अनुसार कोष लेखा "treasury account" को रूपमा बेग्लै महलमा देखाउनु पर्दछ ।

१.२.९ केही अवस्थामा विभागीय कार्यालय तथा अन्य निकाय भएको माध्यम निकायको तर्फबाट भुक्तानी गर्न केन्द्रीकृत कोष कार्य पद्धति (centralized treasury function) अन्तर्गत अर्कै निकायमा बैंक खाताहरूको नियन्त्रण रहेको हुन सक्तछ । यस्तोमा ती बैंक खातामा रकम जम्मा वा भुक्तानीले सो केन्द्रीय निकायले त्यस्ता विभागीय संचालन र अन्य निकायको तर्फबाट नगद प्राप्ती र भुक्तानी गरेको कारोवार प्रतिबिम्बित गर्दछ । अनुच्छेद नं. १.३.१३ ले गरेको व्यवस्था अनुसार अर्को निकायको लागि यस्तो नगद प्राप्ती वा भुक्तानीले सो कारोवार संचालन गर्ने केन्द्रीय निकायको प्रारम्भिक वित्तीय विवरणमा खुद आधारमा प्रस्तुत (net-basis recognition) गर्न सकिन्छ । प्रतिवेदन मितिमा निकायसंग रहेता पनि निकाय प्रयोग गर्न नसक्ने वा बाह्य प्रतिबन्ध रहेको नगद मौज्जातको खुलासा गर्नुपर्ने आवश्यकता अनुच्छेद नं. १.४.९ मा उल्लेख गरिएको छ ।

१.३ प्रस्तुतीकरण र खुलासाको आवश्यकता (Presentation and Disclosure Requirements)

परिभाषा (Definitions)

१.३.१ यो लेखामानमा प्रयोग भएका वाक्यांशहरू निम्नानुसार परिभाषित गरिएका छन्:
लेखानीति भन्नाले वित्तीय विवरण तयारी र प्रस्तुतीकरण गर्ने निकायले उपयोग गरेका विशेष सिद्धान्त, आधार, मान्यता, नियम वा प्रचलनहरू हुन ।

सारभूतता भन्नाले वित्तीय विवरणका प्रयोगकर्ताले वित्तीय विवरणकै आधारमा कुनै सूचना वा जानकारी नपाएमा वा गलत जानकारी पाएमा आफ्नो निर्णयहरूमा असर गर्ने सूचना वा जानकारीलाई जनाउदछ । सारभूतता छुट्न गएको वा गलत सूचनाको आधारमा भएको गलत मूल्यांकन सो सूचना वा जानकारीको प्रकृति, वा आकारमा भर पर्दछ ।

प्रतिवेदन मिति भन्नाले वित्तीय विवरणसंग सम्बन्धित अवधिको अन्तिम दिनलाई जनाउछ ।

आर्थिक इकाई भन्नाले नियन्त्रण गर्ने निकाय र सो निकायले नियन्त्रण गरेका एक वा बढी नियन्त्रित निकायको समूहलाई जनाउछ ।

१.३.२ कारोबारहरूको प्रकृति वा कार्य अनुसार समूहीकरण हुने गरी तयार गरिएको संरचनात्मक स्वरूप अनुसार ठूलो परिमाणका कारोबारहरू प्रशोधन गरी वित्तीय विवरण तयार हुन्छ । प्रत्येक समूहका कारोबारहरूको संक्षिप्त वा वर्गीकृत तथ्यांक एकीकरण र वर्गीकरण गरी वित्तीय विवरणको मुखपृष्ठमा वा टिप्पणीमा खुलाउने काम अन्तिम अवस्थामा गरिन्छ। तर कुनै कारोबार आफैमा सारभूत नभएमा अवस्था अनुसार वित्तीय विवरणको मुखपृष्ठ वा टिप्पणीमा अर्को त्यस्तै कारोबारसंग एकीकरण गरी प्रस्तुत गरिन्छ । तर कुनै कारोबार आफैमा सारभूत नभएकाले वित्तीय विवरणको मुखपृष्ठमानै राख्न नसकिने तर छुट्टै प्रस्तुतीकरण आवश्यक देखिएमा टिप्पणीमा छुट्टै प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।

१.३.३ उपलब्ध सूचना सारभूत नभएमा सारभूतताको सिद्धान्त अनुसार नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान अनुसार कुनै विशेष खुलासा आवश्यकता पर्दैन ।

वित्तीय विवरण (Financial Statements)

१.३.४ निकायले सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरण तयारी र प्रस्तुतीकरण गर्दा निम्न वाक्यांशहरू समावेश गर्नु पर्दछ:

(क) नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरण जसले:

(अ) सम्पूर्ण नगद प्राप्ति, नगद भुक्तानी र निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद मौज्दातलाई मान्यता दिएको हुन्छ : र

(आ) यो मानको अनुच्छेद नं. १.३.२४ अनुसार निकायको तर्फबाट तेश्रो पक्षले गरेको भुक्तानीलाई छुट्टै पहिचान दिईएको हुन्छ ।

(ख) लेखानीति तथा व्याख्यात्मक टिप्पणीहरू, र

(ग) निकायले स्वीकृत बजेट सार्वजनिक गर्ने भएमा, सो बजेट र वास्तविक रकमको तुलनात्मक विवरण वेग्लै थप वित्तीय विवरणको रूपमा वा अनुच्छेद नं. १.९.८ अनुसार नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणमा बजेट महलमा राखेर दिन सकिन्छ ।

१.३.५ यो मान अनुसार वा अनुच्छेद नं.१.३.४ (क) वा १.३.४ (ग) अनुसार परिभाषित नगदमा आधारित लेखांकन भन्दा भिन्न तरीकाले तयार भएको सूचनाको खुलासा गर्ने भएमा, निकायले गर्न चाहेमा यस्ता सूचनाहरूलाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा खुलाउनु पर्दछ ।

१.३.६ सामान्य प्रयोजनको वित्तीय विवरणमा नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरण तथा नगद प्राप्ति, भुक्तानी र निकायको नियन्त्रणमा रहेको मौज्दातसम्बन्धी थप सूचनाको खुलासा र लेखानीति तथा टिप्पणीहरू समावेश हुन्छन् । माथि अनुच्छेद नं. १.३.४(क)(अ)क भनिएका अनुसार नगद प्राप्ति, नगद भुक्तानी तथा निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद बांकी मौज्दातलाई मात्रै नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरण वा तयार गरिदिने अन्य विवरणमा मान्यता दिईन्छ । माथि अनुच्छेद नं. १.३.४ (ग)को आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणमा बजेट वास्तविक रकमको तुलनात्मक विवरण अतिरिक्त वित्तीय विवरणको रूपमा समावेश गर्न सकिन्छ ।

१.३.७ यस मानको अनुच्छेद नं. १.३.२४ अनुसार निकायको तर्फबाट तेश्रोपक्षले गरेको कुनै निश्चित भुक्तानीलाई नगद प्राप्ति तथा भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमानै खुलाउनु पर्दछ । यस मानको अनुच्छेद नं १.२.१ बमोजिमको परिभाषा अनुसार यसरी तेश्रो पक्षसंग गरिएको नगद, नगद भुक्तानी र नगद प्राप्ति अन्तर्गत तेश्रो पक्षले गरेको भुक्तानी पर्दैन। साथै निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद प्राप्ति तथा भुक्तानी भनी नगद प्राप्ति तथा भुक्तानी विवरण वा निकायले तयार गर्ने अन्य विवरणमा उल्लेख गरिदैन । अनुच्छेद नं. १.९.१७ अनुसार यदि वित्तीय विवरण र बजेट तुलनात्मक आधारमा तयार गरिएको छ भने निकायले नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणमा छुट्टै महलमा बजेट र वास्तविक रकमको तुलनात्मक विवरण प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । यदि बजेट र वित्तीय विवरण तुलनात्मक आधारमा तयार गरिएका छैनन् भने तुलनात्मक बजेट र वास्तविक रकमको तुलनात्मक विवरण छुट्टै प्रस्तुत गर्नु पर्छ ।

- १.३.८ वित्तीय विवरण टिप्पणीमा सो विवरणको मुखपृष्ठमा भएका रकमहरूको विश्लेषण, व्याख्यात्मक विवरणहरू वा विस्तृत अनुसूचिहरू एवं थप सूचनाहरू समावेश हुन्छन् । ती विवरणहरूमा यो मान अनुसार खुलासा गर्नुपर्ने अनिवार्य विषयहरू तथा खुलासा गर्न प्रोत्साहित विषयहरू लगायत अन्य अवस्थामा वित्तीय विवरणको उचित प्रस्तुतीकरण गरी (fair presentation) र जवाफदेहितामा अभिवृद्धि गर्ने खालका सूचनाहरू समावेश गरिन्छन् ।
- १.३.९ यो मानले सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणमा अनुच्छेद नं. १.३.४ अनुसारका नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरणका साथै निश्चित विवरणहरू समावेश गर्न रोक्दैन । फलस्वरूप सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणमा अतिरिक्तहरू समावेश हुन सक्छन जस्तै
- (क) संचित राजश्व कोष नगद प्राप्ति, भुक्तानी वा बांकी मौज्दात जस्ता मुख्य कोष वर्गीकरण प्रतिवेदन जस्तै संचित राजश्व कोष
 - (ख) सापटीको श्रोत, उपयोग तथा नगद भुक्तानीको प्रकृति तथा किसिम जस्ता थप सूचना, वा
 - (ग) बजेट तथा वास्तविक रकमको तुलना,
- अनुच्छेद नं १.३.५को आवश्यकता अनुसार निकायको नियन्त्रणमा रहेका नगदको प्राप्ति, भुक्तानी तथा मौज्दातको जानकारी कुनै अतिरिक्त विवरणले दिन्छ ।
- १.३.१० नगद आधारमा लेखांकन गर्ने निकायले नगद आधारमा लेखांकन गर्दा मान्यता नदिईने विभिन्न कारोबारहरूको सूचनाहरू पटकपटक संकलन गर्नु पर्दछ । यस्ता संकलन गर्नुपर्ने सूचनाहरूमा देहायका विषयसंग सम्बन्धित विस्तृत विवरण समावेश हुन्छन् ।
- (क) लिन बांकी रकम, तिर्न बाकी रकम, सापटी तथा अन्य दायित्वहरू, गैह्रनगदीय सम्पती तथा आर्जित तर प्राप्त नभएको आम्दानी र दायित्व सृजना भई सकेको खर्च,
 - (ख) प्रतिवद्धता र सम्भावित दायित्वहरू, र
 - (ग) कार्यसम्पादन सूचांक र सेवा प्रवाहका उद्देश्यहरूको उपलब्धी ।
- १.३.११ यो मान बमोजिम सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरण तयार गर्ने निकायले वित्तीय विवरणका उपयोगकर्तालाई उपयोगी हुन सक्ने सूचनाहरू वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा खुलाउन सक्दछ । यसरी खुलासा गरिएको अवस्थामा ती खुलासाहरू प्रष्टसंग उल्लेख गरिएको र सजिलै बुझिने हुनु पर्छ । वित्तीय विवरणमा नै खुलासा नगरिएको अवस्थामा बजेटसंगको तुलना टिप्पणीमा पनि समावेश गर्न सकिन्छ । सार्वजनिक प्रयोजनको

वित्तीय विवरणमा गैह्र नगद सम्पत्ति तथा दायित्व र बजेटसंगको तुलना सम्बन्धी जानकारी समावेश गर्न यो मानको भाग २ ले अभिप्रेरित गर्दछ ।

नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने सूचनाहरू (Information to be presented in the Statement of Cash Receipts and Payments)

१.३.१२ नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणले प्रतिवेदन अवधिको वित्तीय प्रतिवेदन अवधि (Reporting period) को निम्न रकमहरू प्रस्तुत गर्नु पर्दछः

- (क) निकायको कार्यप्रकृति अनुसार उचित तरीकाले वर्गीकरण गरिएको उपसमूहगत नगद प्राप्ति छुट्टाछुट्टै प्रस्तुत गरी निकायको कुल नगद प्राप्ति रकम,
- (ख) निकायको कार्यप्रकृति अनुसार उचित तरीकाले वर्गीकरण गरिएको उपसमूहगत नगद भुक्तानी छुट्टाछुट्टै प्रस्तुत गरी निकायको कुल नगद भुक्तानी रकम, र
- (ग) निकायको शुरू र अन्तिम नगद मौज्दात ।

१.३.१३ प्रत्येक उपसमूहगत नगद प्राप्ति र नगद भुक्तानी तथा जम्मा नगद प्राप्ति र जम्मा नगद भुक्तानीलाई प्राप्त गरिएको र खर्च गरिएको कुल रकम (Gross Basis) नै प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । तर उपरोक्त बाहेक निम्न अवस्थामा नगद प्राप्ति र नगद भुक्तानीको खुद रकम (Net-basis) प्रस्तुत गर्न सकिन्छः

- (क) अन्य पक्षको तर्फबाट निकायले व्यवस्थापन गरेको कारोबारबाट सिर्जना भएको र नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणमा मान्यता दिइएको वा
- (ख) यस्ता शीर्षक (Item) भित्र छिटो छिटो कारोबार भईरहने (Quick Turnover), रकम ठूला भएका र परिपक्व हुने अवधि छोटो भएका पर्दछन् ।

१.३.१४ निकायको नगद प्राप्ति, भुक्तानी र बांकी मौज्दातको उचित प्रस्तुतीकरण गर्नको लागि शीर्षक संकेत (Line Item), शीर्षक तथा उपसमूहकोजोड (Sub Total) लाई नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणमा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।

१.३.१५ यो मानले सबै निकायका नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणमा शुरू तथा अन्तिम नगद मौज्दात, प्रतिवेदन अवधिको जम्मा नगद प्राप्ति र जम्मा नगद भुक्तानी र मुख्य उपसमूहगत आधारमा खुलाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसले गर्दा वित्तीय विवरणले उपयोगकर्तालाई निकायको नगद मौज्दात र त्यसमा हुने परिवर्तनलाई बुझ्न सकिने र उपलब्ध हुन सक्ने (Accessible) ढाँचाको बारेमा समग्र सूचना दिने कुरामा विश्वस्त पार्नेछ ।

१.३.१६ निकायको नगद मौज्दात जस्ता विषय सम्बन्धी सूचना जसमा कर, शुल्क, जरिवाना, वा / र सापटीबाट प्राप्त भएको नगद होस् वा संचालन खर्च, पूजिगत सम्पत्तिको खरिद गर्न वा सापटी भुक्तानीको खुलासाले वित्तीय प्रतिवेदनको पारदर्शिता र

जवाफदेहितामा अभिवृद्धि गर्दछ । यस्ता खुलासाले निकायको वर्तमान नगद श्रोत र त्यस्तै श्रोतहरू र भविष्यमा हुने आन्तरिक नगद प्रवाहको दिगोपनाको लेखाजोखा र विश्लेषण गर्न समेत सहज तुल्याउँछ ।

वर्गीकरण (Classification)

१.३.१७ अनुच्छेद नं. १.३.१२ र १.३.१४ अनुसार खुलासा गरिने नगद प्राप्ति तथा भुक्तानीको जम्मा रकमको उपवर्गीकरण (वा वर्गहरू) पेशागत विवेकको आधारमा (Professional Judgment) गरिन्छ । यस्तो विवेक नगद आधारमा लेखांकन अर्न्तगतको वित्तीय प्रतिवेदनको उद्देश्य तथा गुणस्तरको सन्दर्भमा प्रयोग गरिन्छ । यो मानको अनुसूचि ४ ले वित्तीय प्रतिवेदनको गुणस्तरीय विशेषताको सार प्रस्तुत गर्दछ । उदाहरणका लागि, जम्मा नगद प्राप्तीलाई राजस्व वा विनियोजनबाट प्राप्त, अनुदान र चन्दा, सापटी, सम्पति, मेशिन र उपकरणको निसर्गबाट प्राप्त र अन्य निरन्तर सेवा प्रवाह वापत प्राप्त तथा व्यापारिक कारोबार जस्ता वेगलावेग्लै पहिचान हुने गरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । कूल नगद भुक्तानीलाई पनि निरन्तर सेवा प्रवाह कार्यको साथसाथै अन्य विभाग वा सरकारहरू वा निकायहरूमा हस्तान्तरण, ऋण न्यूनीकरण कार्यक्रमहरू, सम्पति, मेशिन र उपकरण खरिद र कुनै पनि व्यापारिक कारोबारजस्ता वेगलावेग्लै पहिचान हुने गरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । वैकल्पिक तरीकाबाट पनि प्रस्तुतीकरण गर्न सकिन्छ, उदाहरणका लागि कूल नगद प्राप्तीलाई तिनका श्रोत अनुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ तथा नगद भुक्तानीलाई उपयुक्तता अनुसार भुक्तानीको प्रकृति वा तिनका कार्यपद्धति वा निकायका कार्यक्रम अनुसार उपवर्गीकरण गरी प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

संकेत शीर्षक, शीर्षक र उपजोड (Line-items, headings and sub-totals)

१.३.१८ अनुच्छेद नं. १.३.१४ को आवश्यकता अनुसार प्रत्येक उपवर्गीकरण अर्न्तगत कुन संकेत शीर्षक, शीर्षक र उपजोडलाई प्रस्तुत गर्न सकिन्छ भनी एकीन गर्ने विचारणीय विषयहरूमा: यो मानका अन्य दफाहरूले आवश्यक ठहर्‍याउने विषयहरू (उदाहरणका लागि, अनुच्छेद नं. १.१०.८ ले नगद प्राप्ति तथा भुक्तानी विवरणमा प्रतिवेदन अवधिमा नगदमा प्राप्त गरेको कुल बाह्य सहयोगलाई वेग्लै मुखपृष्ठमा नै देखाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ); उपयोगकर्तालाई सारभूत हुन सक्ने खुलासाहरूको लेखाजोखा; तथा वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा कुन हदसम्म आवश्यक व्याख्या र खुलासाहरू गरिएका छन, आदि पर्दछन । यो मानको दोश्रो भागको अनुच्छेद नं. २.१.२३ देखि २.१.३० ले वित्तीय विवरण स्वयंमा वा वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा नगद प्रवाहका थप मुख्य वर्गहरूको खुलासा गर्न निकायलाई अभिप्रेरित गर्ने व्यवस्था गरेकाछ । धेरैजसो अवस्थामा, तर सबै अवस्थामा नहुन पनि सक्छ, यी खुलासाहरूले माथि उल्लेखित अनुच्छेद १.३.१२ को आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्दछ ।

खुद आधारमा प्रतिवेदन (Reporting on a net basis)

- १.३.१९ यस मान बमोजिम माथि अनुच्छेद नं. १.३.१३ ले पहिचान गरेको परिस्थिति भन्दा बाहेकका नगद प्राप्ति, भुक्तानी र मौज्दातलाई कुल रकममा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । खुद आधारमा प्रतिवेदन गर्नपर्ने अन्य परिस्थितिहरूलाई अनुच्छेद नं. १.३.२० देखि १.३.२१ सम्म विस्तृत रूपमा व्याख्या गरिएको छ ।
- १.३.२० सरकार र सरकारी विभाग एवं अन्य सरकारी निकायले अन्य पक्षको तर्फबाट निजहरूको कारोबारको व्यवस्थापन गर्न वा एजेन्टका रूपमा कार्य गर्न सक्तछन् । यस्ता व्यवस्थापकीय र एजेन्सी कारोबारमा अन्य निकायको तर्फबाट राजस्व असुल गर्ने, ग्राह्य ठहरिएका लाभ पाउने वर्ग (Eligible Beneficiary) लाई कोष हस्तान्तरण गर्ने वा त्यस्ता ईकाइ (Constituents) तर्फबाट रकमलाई सुरक्षित राख्ने कार्य पर्दछन् । उदाहरणार्थ यस्ता कारोबारमा निम्न क्रियाकलाप समावेश हुन सक्तछन्:
- क) सरकारको एक तहको राजस्व सरकारकै अर्को तहको निकायबाट संकलन गर्ने । तर राजस्वको बाण्डफाण्ड हुने गरी सो सरकारी निकायले आफ्नै लागि असुली गरेको राजस्व यो वर्गमा पर्दैन :
 - ख) वित्तीय संस्थाको माग गर्नासाथ भुक्तानी हुने निक्षेप (Demand Deposit) स्वीकार र पुनर्भुक्तानी
 - ग) लगानी वा ट्रस्टको काम गर्ने निकायले आफ्ना सेवाग्राहीको लागि राखेको कोष
 - घ) सम्पतिको स्वामित्वकर्ताका तर्फबाट संकलन गरी निजलाई भुक्तानी गरेको भाडा
 - ङ) सरकारी विभागले कानूनी प्रावधान वा अन्य सरकारी आदेश अनुरूप तेस्रो पक्षलाई गरेको हस्तान्तरण र
 - च) एकल खाता अर्न्तगत सरकारी खर्चको व्यवस्थापन गर्ने केन्द्रीय निकायबाट परिचालन गरिएको कोष (अनुच्छेद नं. १.२.८ मा उल्लेख भए अनुसार)
- १.३.२१ अधिकांश अवस्थामा निकायले एजेन्टको रूपमा नगद प्राप्त गरी व्यवस्थापन गरेको रकमलाई प्राप्तकर्ताको लागि ट्रस्ट खातामा दाखिला गरिन्छ वा सीधै नगद प्राप्तकर्ताको बैंक खातामा दाखिला गरिन्छ । यस्तो अवस्थामा निकायले व्यवस्थापन गरेको कारोबारबाट प्राप्त रकम निकायले नियन्त्रण गरेको हुदैन । र यस्तो नगद प्रवाह निकायको नगद प्राप्ति, नगद भुक्तानी र नगद मौज्दातको अंगको रूपमा लिन सकिदैन । जे भए पनि अन्य अवस्थामा निकायले एजेन्टको रूपमा काम गर्ने निकायले नियन्त्रण गरेको बैंक खातामा नगद प्राप्तिलाई जम्मा गरेको हुन्छ र यस्तो नगद प्राप्ति र हस्तान्तरणलाई निकायको नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरणमा प्रतिवेदन गरिन्छ ।

१.३.२२ केही अवस्थामा निकायको बैंक खाता मार्फत व्यवस्थापन गरिएको कारोबारबाट सिर्जना भएको नगद प्रवाह रकम निकायको आफ्नै कारोबारको दाजोमा ठूलो हुन सक्दछ; र वास्तविक प्रापकलाई रकम हस्तान्तरण गर्नु पूर्व छोटो समयको लागि नियन्त्रणमा रहन सक्दछ । यस्तो अवस्था अन्य नगद प्रवाहको हकमा समेत हुन सक्तछ, उदाहरणका लागि निम्न कारोबारको सिलसिलामा दिएको पेशकी र पुनर्भुक्तानी:

क) लगानीको खरिद र विक्री, र

ख) अन्य अल्पावधिका सापटी, उदाहरणका लागि, त्यस्ता सापटी जसको परिपक्व अवधि ३ महिना वा सोभन्दा कम हुन्छ ।

१.३.२३ यस्ता कारोबारलाई कूल आधारमा मान्यता दिदा केही सरकारहरू र सरकारी निकायहरूको वित्तीय विवरणले निकायहरूको आफ्नै क्रियाकलापबाट भएको नगद प्राप्ती र नगद भुक्तानी सम्बन्धी जानकारीको सूचना सम्प्रेषण गर्ने क्षमतामा हास पुऱ्याउन सक्दछ । सो अनुरूप यो मानले माथि उल्लेखित अनुच्छेद नं. १.३.१३ मा पहिचान गरिएका परिस्थितिहरूमा नगद प्राप्ती र नगद भुक्तानीलाई आपसमा स्व:मिलान (Offset) गरी नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणमा खुद आधारमा प्रस्तुतीकरण गर्न अनुमति दिएको छ ।

निकायको तर्फबाट तेस्रो पक्षद्वारा भुक्तानी (Payments by third parties on behalf of the entity)

१.३.२४ प्रतिवेदन अवधिमा तेस्रो पक्षले सोभै भुक्तानी गरी यदि कुनै निकायको दायित्व फरफारक गरेमा वा निकायले फाइदा पाउने गरी सामान वा सेवा खरिद गरेमा, निकायले नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा नै छुट्टै महलमा त्यस्तो कारोवार देखाउनु पर्नेछ; जहां:

क) आर्थिक निकायको अंगको रूपमा रहेको तेस्रो पक्षले आर्थिक निकाय मातहतको प्रतिवेदन गर्ने निकाय संग सम्बन्धित कुल भुक्तानीलाई निकायको कारोबारको आधारमा उचित हुने वर्गीकरण अनुरूप कूल भुक्तानीको श्रोत र उपयोगलाई उप वर्गीकरण गरी छुट्टाछुट्टै देखाइने, र

ख) आर्थिक निकायको अंगको रूपमा नरहेको तेस्रो पक्षले आर्थिक निकाय मातहतको प्रतिवेदन गर्ने निकाय संग सम्बन्धित कूल भुक्तानीलाई निकायको कारोबारको आधारमा उचित हुने वर्गीकरण अनुरूप कुल भुक्तानीको श्रोत र उपयोगलाई उप वर्गीकरण गरी छुट्टाछुट्टै देखाइने ।

यस्तो खुलासा भुक्तानी गर्ने तेस्रो पक्षले वा प्रापकले प्रतिवेदन अवधिमा सो भुक्तानी भई सकेको वा अन्य तरिकाले पहिचान गरी सकेको भन्ने औपचारिक रूपमा जानकारी पाएमा मात्र गर्नु पर्दछ ।

- १.३.२५ यदि सरकारले आफ्ना हरेक विभाग र अन्य निकायको खर्चको व्यवस्थापन केन्द्रीकृत कोष कार्य पद्धति अथवा एकल खाता व्यवस्था मार्फत गरिएको अवस्थामा सम्बन्धित विभागबाट उचित अख्तियारी र कागजात प्राप्त भएपछि मात्र केन्द्रीय निकायले ती विभाग र निकायको तर्फबाट भुक्तानी गर्दछ । यस्तो अवस्थामा ती विभाग वा अन्य निकायले नगदको आन्तरिक प्रवाह, नगदको बाह्य प्रवाह र नगद मौज्दातमा नियन्त्रण गरेका हुदैनन् । जे भएता पनि, ती विभाग वा अन्य निकायहरू उनीहरूका तर्फबाट गरिएको भुक्तानीबाट लाभान्वित भएका हुन्छन् र यस्ता भुक्तानीको जानकारी ती निकायको सो अवधिको क्रियाकलापमा उपयोग भएको सरकारी नगद श्रोतको पहिचान गर्न सम्बन्धित उपयोगकर्तालाई सान्दर्भिक हुन्छ । माथि अनुच्छेद नं.१.३.२४(क) मा उल्लेख भए अनुसार ती विभाग वा अन्य निकायले नगद प्राप्ति तथा भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा बेग्लै महलमा आफ्नो तर्फबाट केन्द्रीय निकायले गरेको भुक्तानी र खर्च गरिएको रकमको श्रोत र उपयोगलाई विभाग वा अन्य निकायको लागि उचित हुने उप वर्गीकरण गरी प्रतिवेदन गर्नु पर्दछ । यस्ता खुलासाले उपयोगकर्तालाई कूल भुक्तानी गरिएको रकम, त्यस्ता भुक्तानीको उद्देश्य र विशेष उद्देश्यका कोष वा राजश्वबाट विनियोजन वा बाण्डफाण्ड भएको वा अन्य श्रोतबाट भुक्तानी भएको भन्ने बारेमा पहिचान गर्न सक्षम तुल्याउँछ ।
- १.३.२६ केही अवस्थाहरूमा, सरकारी विभाग वा अन्य निकाय आफ्नै बैंक खाता सहित स्थापना गर्न सकिन्छ र त्यस्ता निकायले निश्चित आन्तरिक नगद प्रवाह, बाह्य नगद प्रवाह तथा नगद मौज्दातलाई नियन्त्रण गर्दछ । यस्ता अवस्थाहरूमा ती सरकारी विभाग वा अन्य सरकारी निकायलाई अर्को विभाग वा निकायका तोकिएका दायित्व पूरा गर्ने वा अर्को विभाग वा निकायका तर्फबाट निश्चित मालसामान वा सेवा खरिद गर्ने गरी सरकारी निर्देशन वा कार्यदिश (Instruction) दिइएको हुन सक्छ । माथि उल्लेखित अनुच्छेद नं. १.३.२४(क) मा भएको व्यवस्था अनुरूप नै प्रतिवेदन गर्ने निकायले नगद प्राप्ति र नगद भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा छुट्टै महल अर्न्तगत प्रतिवेदन अवधिमा निकायको तर्फबाट भएको खर्च रकमको श्रोत तथा उपयोगलाई प्रस्तुत गर्दछ । यसले वित्तीय विवरणका उपयोगकर्तालाई प्रतिवेदन अवधिमा निकायको क्रियाकलापको लागि प्रयोग भएको आर्थिक निकायको कूल नगद संसाधन र सो नगद संसाधनको श्रोत तथा उपयोग पहिचान गर्नसहयोग गर्नेछ ।
- १.३.२७ केही अवस्थाहरूमा तेश्रो पक्षहरू जो आर्थिक निकायका अंग नभएता पनि आर्थिक निकाय मातहतका प्रतिवेदन गर्ने निकायको तर्फबाट मालसामान वा सेवा खरिद गरिदिने वा निकायको दायित्व फरफारक गरिदिने गर्दछन् । उदाहरणको लागि राष्ट्रिय सरकारले स्वतन्त्र प्रान्तीय वा स्थानीय सरकारको स्वास्थ्य वा शैक्षिक कार्यक्रम संचालनका लागि सेवा प्रदायकलाई सोभै भुक्तानी गरिदिने र आवश्यक सरसामानहरू

(Supplies) खरिद गरी अन्य सरकारी निकायलाई हस्तान्तरण गरिदिन सक्दछ । त्यसैगरी, राष्ट्रिय सरकार वा स्वतन्त्र सहायता नियोगले सरकारी निकायलाई सिधै रकम उपलब्ध नगराई कुनै खास सरकारी निकायको लागि सडक निर्माण गरिदिन निर्माण कम्पनीलाई सोझै भुक्तानी गरिदिन सक्दछ । यस्ता भुक्तानीहरू अनुदान वा अन्य प्रकारका सहायता वा पछि फिर्ता गर्ने गरी ऋणको रूपमा हुन सक्तछन । यस्तो अवस्थामा ती प्रान्तीय वा स्थानीय सरकारले त्यस्ता निकायबाट सीधै नगद, नगदजन्यसमेत) प्राप्त गर्दैनन्, वा बैंक खाताको नियन्त्रण वा ती सरकारहरूको फाईदाको लागि अन्य निकायले स्थापना गरेको यस्तै प्रकारको सुविधामा निकायको नियन्त्रण रहेको हुदैन । तसर्थ, यसरी निकायका तर्फबाट भुक्तानी गरिएको वा फछ्यौट गरिएको रकम यो मान बमोजिम नगदको परिभाषामा पर्दैन । यद्यपि, सरकारले उसका तर्फबाट गरिएको भुक्तानीबाट फाईदा भने प्राप्त गरेको हुन्छ ।

१.३.२८ आर्थिक निकायको अंगको रूपमा नरहेको तेश्रो पक्षले खर्च गरिदिएको रकम, श्रोत र उपयोगलाई प्रतिवेदन गर्ने निकायले, जो आर्थिक निकाय मातहत रहेको हुन्छ, आफ्नो नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा नै वेग्लै महलमा देखाउनु पर्ने व्यवस्था अनुच्छेद नं. १.३.२४(ख) ले गरेको छ । यसले उपयोगकर्तालाई निकायको क्रियाकलापमा प्रतिवेदन अवधिमा प्रयोग भएको कूल नगद संसाधन सरकारको अंगको रूपमा रहेको वा नरहेको पक्षले कुन हदसम्म प्रतिवेदन गर्ने निकायलाई उपलब्ध गराएको छ भनी पहिचान गर्न सक्षम तुल्याउछ । केही अवस्थामा, निकायको प्रतिवेदन मितिमा सो निकायको तर्फबाट तेश्रो पक्षले प्रतिवेदन अवधिमा गरेको भुक्तानीको बारेमा थाहा नहुन सक्तछ । सम्बन्धित निकायलाई तेश्रो पक्षले गरेको भुक्तानी बारेमा औपचारिक जानकारी आइ नपुगेको वा भुक्तानी भई सकेको बारे अन्य तरीकाले पुष्टि गर्न नसकिएका कारण यस्तो हुन सक्तछ । अनुच्छेद नं. १.३.२४ मा सम्बन्धित निकायले प्रतिवेदन अवधिमा औपचारिक रूपमा जानकारी प्राप्त गरेमा वा सो कारोवार अन्य तरीकाले पुष्टि गर्न सकिने भएमा मात्र तेश्रो पक्षको भुक्तानीलाई नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा देखाउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१.३.२९ अनुच्छेद नं. १.३.२४ (क) र अनुच्छेद नं. १.३.२४ (ख) अनुरूप खुलासा गर्नुपर्ने तेश्रो पक्षबाट भुक्तानी भएको रकमको श्रोत र उपयोगको उप वर्गीकरण (वा वर्गहरू) पेशागत विवेकको विषय हो । यस्तो पेशागत विवेक प्रयोग गर्दा विचार गर्नुपर्ने पक्षहरूका बारेमा अनुच्छेद नं. १.३.१७ मा उल्लेख गरिएको छ ।

लेखानीति र व्याख्यात्मक टिप्पणीहरू

टिप्पणीहरूको संरचना (Structure of the Notes)

१.३.३० कुनै निकायको वित्तीय विवरणको टिप्पणीले :

- क) वित्तीय विवरण तयार गर्ने आधार र महत्वपूर्ण कारोबारका लागि छनौट तथा लागू गरिएका निश्चित लेखा नीतिहरू तथा अन्य घटनाहरूका बारेको जानकारी प्रदान गर्नु पर्दछ र
- ख) निकायको नगद प्राप्ति, नगद भुक्तानी तथा नगद मौज्दातलाई उचित प्रस्तुतीकरण गर्नका लागि आवश्यक पर्ने तर वित्तीय विवरणको मुखपृष्ठमा प्रस्तुत नगरिएका अतिरिक्त जानकारीहरू समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ ।

१.३.३१ वित्तीय विवरणको टिप्पणीहरू सिलसिलाबद्ध तरीकाले (Systematic Manner) प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरण तथा अन्य वित्तीय विवरणहरूको मुखपृष्ठमा रहेका हरेक कारोबारसंग सम्बन्धित टिप्पणीमा उल्लेख भएका सूचनालाई उक्त कारोबारसंग परस्परमा सान्दर्भिक हुने गरी प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।

लेखानीतिको छनौट र खुलासा (Selection and Disclosure of Accounting Policies)

१.३.३२ सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणमा प्रस्तुत हुने जानकारीहरू:

- क) बुझ्न सकिने हुनु पर्दछ,
- ख) उपयोगकर्ताको जवाफदेहिताको आवश्यकता र निर्णय कार्यसंग सान्दर्भिक हुनु पर्दछ, र
- ग) तपशिलको सन्दर्भमा भरपर्दो हुनुपर्दछ
 - अ) निकायको नगद प्राप्ति, नगद भुक्तानी र नगद मौज्दात तथा अन्य खुलासा गरिएका सूचनाहरू विश्वसनीयता पूर्वक (faithfully) प्रस्तुत गर्ने
 - आ) तटस्थ अर्थात् पूर्वाग्रह रहित र
 - इ) सारभूतरूपमा पूर्ण ।

१.३.३३ सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणमा रहेका सूचनाको गुणस्तरले प्रयोगकर्तालाई हुने सो विवरणको उपयोगिता निर्धारण गर्दछ । अनुच्छेद नं. १.३.३२ को आवश्यकता अनुसार विभिन्न गुणात्मक चरित्रहरू सहितको जानकारी प्रदान गर्ने वित्तीय विवरण तयार हुने बारे विश्वस्त पार्ने लेखा नीतिको विकास गर्नु पर्दछ । यस मानको अनुसूचि ४ मा वित्तीय प्रतिवेदनका गुणस्तरीय चरित्रहरूको सक्षिप्त स्वरूप राखिएको छ । सो अनुसूचिले वित्तीय जानकारीको सामयिकताका कारणले सान्दर्भिकता र विश्वसनीयता दुवैमा पर्ने असरको बारेमा पनि उल्लेख गरेको छ । सार्वजनिक

प्रयोजनको वित्तीय विवरण समयमा नै तयार गर्नका लागि प्रतिवेदन अवधिमा पूर्ण र सही लेखा अभिलेखहरू राख्न आवश्यक हुन्छ ।

१.३.३४ वित्तीय विवरणको लेखा टिप्पणीको लेखा नीति खण्डमा वित्तीय विवरणलाई उचित रूपमा बुझ्नको लागि आवश्यक हुने निश्चित लेखा नीतिको वर्णन गर्नु पर्दछ । साथै निकायले कुन हद सम्म यस मानको संक्रमणकालीन व्यवस्था लागू गरेको छ भन्ने बारेमा समेत उल्लेख गर्नु पर्दछ ।

१.३.३५ प्रयोग गरिएका लेखानीतिको खुलासा वा टिप्पणीमा खुलासा वा अन्य व्याख्यात्मक व्यहोराको अनुपयुक्त लेखांकनलाई सच्चाउन मिल्दैन ।

१.३.३६ कुनै निश्चित लेखानीति खुलासा गर्नेबारेमा निर्णय गर्दा सो खुलासाले प्रयोगकर्तालाई कुन किसिमबाट कारोबार तथा घटनाहरू प्रतिवेदन गरिएको नगद प्राप्ति, भुक्तानी र मौज्जातमा प्रतिबिम्बित भएको छ भनी बुझ्नको लागि सहयोग गर्छ वा गर्दैन भन्ने बारे व्यवस्थापनले विचार पुर्याउनुपर्दछ । चालू वा अधिल्लो अवधिको लागि उल्लेखित रकम सारभूत नभएता पनि लेखानीति महत्वपूर्ण हुन सक्छ । सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणमा लेखानीति र व्याख्यात्मक टिप्पणीहरू समावेश हुन्छन भनी यस मानको अनुच्छेद नं. १.३.४ ले प्रष्ट उल्लेख गरेको छ । फलस्वरूप, माथि उल्लेखित अनुच्छेद नं. १.३.३४ (सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरण) को आवश्यकता वित्तीय विवरणको टिप्पणीहरूको हकमा समेत लागू हुन्छ ।

१.३.३७ कुनै निकायले यो मानको भाग २ ले अभिप्रेरित गरेका कुनै खुलासालाई आफ्नो वित्तीय विवरणमा समावेश गर्न चाहेमा ती खुलासाहरूले माथि उल्लेखित अनुच्छेद नं. १.३.३२ बमोजिमका आवश्यकताहरू पालना गर्नु पर्दछ ।

१.३.३८ यो मानको भाग २ ले वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा अतिरिक्त सूचनाहरूको खुलासा गर्नको लागि अभिप्रेरित गर्दछ । यदि यस्ता खुलासाहरू गरिएमा तिनीहरू पनि बुझिने र वित्तीय सूचनाका अन्य गुणस्तरीय विशेषताहरू पूरा गर्ने हुनु पर्दछ ।

१.४ ध्यान दिनुपर्ने विषयहरू (General Considerations)

प्रतिवेदन अवधि (Reporting Period)

१.४.१ सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरण कम्तीमा पनि वार्षिकरूपमा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । अपवादात्मक परिस्थितिमा यदि कुनै निकायको प्रतिवेदन मिति परिवर्तन भएर वार्षिक वित्तीय विवरण एक वर्षभन्दा बढी वा कम अवधिको प्रस्तुत भएमा निकायले वित्तीय विवरणको अवधिको अलावा निम्न व्यहोरा पनि खुलाउनु पर्दछ:

क) वार्षिक भन्दा फरक अवधि हुनाको कारण र

ख) तुलनात्मक रकम तुलनायोग्य हुन नसक्ने तथ्य ।

१.४.२ प्रतिवेदन मिति भन्नाले वित्तीय विवरणसंग सम्बन्धित प्रतिवेदन अवधिको अन्तिम दिन हो । अपवादका अवस्थामा, उदाहरणका लागि, प्रतिवेदनलाई बजेट अवधि संग समन्वय गराउनको लागि निकायले प्रतिवेदन मिति परिवर्तन गर्न आवश्यक पर्न सक्दछ, वा प्रतिवेदन मिति परिवर्तनको निर्णय गर्न सक्दछ । यस्तो अवस्थामा प्रतिवेदन मिति परिवर्तनको कारण खुलासा गर्नु महत्वपूर्ण हुन्छ र प्रयोगकर्ताहरू चालू अवधिको रकम र तुलनात्मक रकम तुलनायोग्य नभएको बारेमा सचेत हुनु पनि महत्वपूर्ण हुन्छ ।

१.४.३ सामान्यतया, वित्तीय विवरण एक वर्षको अवधिलाई समावेश गरी निरन्तररूपमा तयार गरिन्छ । यद्यपि, केही निकायहरू, उदाहरणका लागि, व्यवहारिक कारणले गर्दा ५२ हप्ता अवधिको प्रतिवेदन दिन रूचाउन सक्तछन । यो मानले यस्तो अभ्यासलाई अस्वीकार गरेको छैन, किनकी यस्तो वित्तीय विवरण एक वर्ष अवधिको प्रस्तुत हुने वित्तीय विवरण भन्दा सारभूतरूपमा फरक हुदैन ।

सामयिकता (Timeliness)

१.४.४ प्रतिवेदन मिति पश्चात उचित समयावधि भित्र प्रयोगकर्तालाई वित्तीय विवरण उपलब्ध गराउन सकिएन भने यसको उपयोगितामा ह्रास आउदछ । निकाय आफ्नो वित्तीय विवरण प्रतिवेदन मितिको ६ महिना भित्र जारी गर्न सक्ने अवस्थामा हुनु पर्दछ । तथापी समयावधि ३ महिनाभन्दा बढी नहुनको लागि विशेषरूपले प्रोत्साहित गरिन्छ । निकायको संचालन सम्बन्धी जटिलता जस्ता निरन्तर भईरहने कार्यहरू समयमै प्रतिवेदन जारी गर्न नसक्नुको पर्याप्त कारण हुन सक्दैनन् । खास समयसिमाको बारेमा ऐन तथा नियमहरूमा व्यवस्था गरिएको हुन्छ ।

अख्तियारी प्राधिकृत मिति (Authorization Date)

१.४.५ *निकायले वित्तीय विवरण जारी गर्न अख्तियारी दिएको मिति र कसले अख्तियारी दिएको हो सोको खुलासा गर्नु पर्दछ । यदि जारी गरिएको वित्तीय विवरण संशोधन गर्न सक्ने अधिकार कुनै अर्को निकायमा भएमा निकायले सो तथ्य खुलासा गर्नु पर्दछ ।*

१.४.६ अख्तियारी मिति भनेको वित्तीय विवरण जारी गर्न अख्तियारी दिने अधिकार भएको व्यक्ति वा अंगले वित्तीय विवरणलाई स्वीकृति दिएको मिति हो । वित्तीय विवरण जारी गर्न कहिले स्वीकृति दिईयो भन्ने कुरा यसका प्रयोगकर्तालाई महत्वपूर्ण हुन्छ, किनकी वित्तीय विवरणले यो मिति पछाडिका घटनाहरूलाई प्रतिबिम्बित गरेको हुदैन । जारी भईसकेको वित्तीय विवरणलाई कस्तो परिस्थितिमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले संशोधन गर्ने अधिकार प्राप्त गरेको हुन्छ भन्ने जानकारी पाउनु पनि प्रयोगकर्ताको लागि महत्वपूर्ण हुन्छ । उदाहरणकारूपमा जारी भई सकेको वित्तीय विवरणलाई संशोधन गर्न सक्ने अधिकार भएका व्यक्ति वा अंगकोरूपमा मन्त्री, निकाय आवद्ध भएको सरकार, संसद

वा निर्वाचित प्रतिनिधिहरूको संस्था हुन सक्तछन । यदि परिवर्तनगरिएमा, त्यसरी संशोधन भएको वित्तीय विवरणलाई नया वित्तीय विवरणहरू मानिन्छन् ।

निकाय सम्बन्धी जानकारी (Information about the Entity)

१.४.७ वित्तीय विवरणसंगै प्रकाशित भएका सूचनाहरूमा निम्न कुराहरू कतै खुलासा नगरिएको भए निकायले सो को खुलासा गर्नु पर्दछः

- क) निकायको बतन, कानूनी स्वरूप तथा कुन क्षेत्राधिकार भित्र कार्य गर्छ ,
- ख) निकायको कार्य प्रकृति र प्रमुख क्रियाकलापहरू,
- ग) निकायको कार्य संचालनलाई नियमन गर्ने सम्बन्धित कानूनी व्यवस्था भएमा सो को जानकारी,
- घ) नियन्त्रण गर्ने निकाय र आर्थिक निकाय मातहतको नियन्त्रण गर्ने अन्तिम निकायको नाम (यदि कुनै भएमा)

१.४.८ अनुच्छेद नं. १.४.७ को आवश्यकता अनुरूप खुलासा गर्नुपर्ने जानकारीले प्रयोगकर्तालाई निकायको कार्य प्रकृति पहिचान गर्न र यसले कुन कानूनी र संस्थागत वातावरणमा कार्य गर्छ भन्नेबारे बुझ्न सक्षम तुल्याउछ । यो जवाफदेहिता प्रयोजनको लागि आवश्यक छ र यसले प्रयोगकर्तालाई निकायको वित्तीय विवरण बुझ्न र मूल्यांकन गर्न सहयोग पुर्याउछ ।

नगद मौज्जात तथा सापटीको पहुँचमा बन्देज (Restrictions on Cash Balances and Access to Borrowings)

१.४.९ निकायले वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा प्रतिक्रिया सहित निम्न कुराका प्रकृति र रकमको खुलासा गर्नु पर्दछः

- क) निकायले उपयोग गर्न नपाउने उल्लेख्य नगद मौज्जात,
- ख) बाह्य प्रतिबन्ध भएको उल्लेख्य नगद मौज्जात,
- ग) भविष्यमा हुने क्रियाकलापको लागि तथा पूँजीगत प्रतिबद्धता पूरा गर्न उपलब्ध हुन सक्ने तर प्रयोग भई नसकेको तथा प्रयोग गर्न केही प्रतिबन्ध लगाईएका सापटी सुविधा ।

१.४.१० निकायसंगै रहेको नगद मौज्जात भएता पनि सो मौज्जात निकायले उपयोग गर्न नसक्ने हुन सक्तछ, उदाहरणका लागि, विनिमयमा नियन्त्रण वा अन्य कानुनी प्रतिबन्ध भएका मुलुकमा कार्यरत नियन्त्रित निकाय तथा नियन्त्रण गर्ने निकाय वा अन्य नियन्त्रित निकायहरूको सामान्य प्रयोगको लागि उपलब्ध नभएका मौज्जात ।

- १.४.११ निकायको नियन्त्रणमा रहेको नगद मौज्दातमा पनि प्रतिबन्ध लगाइएको हुन सक्तछ जसले सो मौज्दातको उपयोगका उद्देश्य वा समयावधिका सीमा तोकेको हुन्छ । अक्सर निकायले निश्चित उद्देश्यका लागि कुनै अनुदान वा चन्दा प्राप्त गरेको बेलामा यस्तो अवस्था आउन सक्तछ । प्रतिवेदन मितिमा निकायले आफ्नो बैंक खातामा राखेको अर्को निकायका लागि एजेन्टका रूपमा संकलन गरेको नगद सो निकायलाई हस्तान्तरण नगरेका कारणले पनि यस्तो अवस्था हुन सक्तछ । यस्तो मौज्दात निकायको नियन्त्रणमा रहेको हुन्छ र निकायको वित्तीय विवरणमा नगद मौज्दातको रूपमा प्रस्तुत गरिएता पनि यस्ता रकमहरूको छुट्टै खुलासा गर्दा पाठकलाई सहयोगी हुन्छ ।
- १.४.१२ उपयोग नगरिएको सापटी सुविधाले निकायको सम्भाव्य नगद श्रोतको प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ । यस्ता सुविधाको रकमलाई मुख्य मुख्य प्रकार अनुसार खुलासा गर्दा पाठकलाई यस्तो नगदको उपलब्धता र निकायले प्रतिवेदन अवधिमा कुन हदसम्म सोको उपयोग गरेको छ भन्ने निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ ।

प्रस्तुतीकरणमा एकरूपता (Consistency of Presentation)

- १.४.१३ निम्न अवस्थामा बाहेक वित्तीय विवरणमा प्रस्तुतीकरण र वर्गीकरण गरिएका शीर्षकहरू एक अवधिबाट अर्को अवधिसम्म यथावत रहनु पर्दछ:

क) निकायको कार्य संचालन प्रकृतिनै प्रमुख रूपमा परिवर्तन भएमा वा वित्तीय विवरणको प्रस्तुतीकरणलाई पुनरावलोकन गर्दा वित्तीय विवरणको प्रस्तुतीकरणमा गरिने परिवर्तनले घटना वा कारोबारको अझ उपयुक्तरूपमा प्रस्तुतीकरण हुने अवस्था देखिएमा, वा

ख) यो मानमा भविष्यमा हुने संशोधन अनुरूप प्रस्तुतीकरणमा परिवर्तन गर्न आवश्यक भएमा ।

- १.४.१४ सेवा प्रवाहको प्रबन्धमा वृहत पुनःसंरचना, नयां सरकारी निकायको स्थापना वा भईरहेको प्रमुख सरकारी निकायको खारेजी उल्लेख्य प्राप्ती वा निःसर्ग वा निकायको सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणका समग्र प्रस्तुतीकरणको पुनरावलोकनको आधारमा नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरण वा अन्य वित्तीय विवरणहरू बेग्लै तरीकाले प्रस्तुतीकरण गर्न सकिन्छ । उदाहरणकालागि, सरकारले आफ्नो नियन्त्रणमा रहेको निकायहरू मध्ये महत्वपूर्ण मानिने सरकारी बचत बैंकलाई निःसर्ग गर्न सक्तछ र बांकी रहेका आर्थिक निकायले मुलतः प्रशासकीय र नीतिगत परामर्श सेवा सम्बन्धी कार्य गर्दछन । यस्तो अवस्थामा वित्तीय संस्थालाई सरकारको प्रमुख क्रियाकलापको

रूपमा पहिचान गराउने गरी वित्तीय विवरण प्रस्तुतीकरण गर्नु सान्दर्भिक नहुन सक्तछ ।

- ४.१.१५ यदि संशोधित संरचनाले निरन्तरता पाउने सम्भावना छ वा यदि वैकल्पिक प्रस्तुतीकरणको फाईदा स्पष्ट छ भने मात्र निकायले आफ्नो वित्तीय विवरणको प्रस्तुतीकरण परिवर्तन गर्नु पर्दछ । जव प्रस्तुतिकरणमा यस प्रकारका परिवर्तन गरिन्छन् निकायले अनुच्छेद नं. ४.१.१९ अनुरूप आफ्नो तुलनात्मक सूचनाहरूलाई पुनवर्गीकरण गर्दछ । कुनै निकायले अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको परिपालना गरेको हुन्छ, त्यस्तो अवस्थामा राष्ट्रिय आवश्यकता अनुसार प्रस्तुतीकरणमा परिवर्तन गर्नको लागि यो मानको आवश्यकता अनुरूपको संशोधित प्रस्तुतीकरण भएमा मात्र अनुमति दिईन्छ ।

तुलनात्मक सूचनाहरू (Comparative Information)

- १.४.१६ यो मानले अन्यथा व्यवस्था गरेको वा तुलनात्मक विवरण नचाहिने भनी स्वीकृती दिएकोमा बाहेक यस मान अनुसार वित्तीय विवरणमा उल्लेख गर्नु पर्ने सम्पूर्ण सूचनाहरू संगै अधिल्लो अवधिको तुलनात्मक सूचनाहरूको खुलासा गर्नु पर्दछ । तर पहिलो पटक यो मान लागू भएको प्रतिवेदन अवधिको वित्तीय विवरणको लागि तुलनात्मक सूचना आवश्यक पर्दैन । चालू अवधिको वित्तीय विवरण बुझ्न सान्दर्भिक हुने भएमा तुलनात्मक सूचनालाई व्याख्यात्मक तथा विवरणात्मक रूपमा सूचनामा समावेश गर्नु पर्दछ ।
- १.४.१७ यो मानले नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरण प्रस्तुतीकरण गर्नु पर्ने र उक्त विवरण तथा टिप्पणीहरूमा निश्चित केही खुलासाहरू गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । यो मानले अतिरिक्त वित्तीय विवरणहरू तयार गर्न रोकेको छैन । यो मानको भाग २ ले केही अतिरिक्त खुलासाहरू गर्नको लागि अभिप्रेरित गर्दछ । नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको अतिरिक्त पनि वित्तीय विवरण तयार गरिने अवस्थामा वा यस मानको भाग २ ले अभिप्रेरित गरेको खुलासा गरिएको अवस्थामा तुलनात्मक सूचनाको खुलासा गर्न पनि अभिप्रेरित गरिन्छ ।
- १.४.१८ केही अवस्थामा विगत अवधिको वित्तीय विवरणमा दिईएको व्याख्यात्मक सूचना चालू अवधिकालागि पनि सान्दर्भिक हुन सक्तछन् । उदाहरणकालागि, कानूनी विवादहरूको विस्तृत विवरण, जसको अन्तिम किनाराको बारेमा गत अवधिको प्रतिवेदन मितिमा अनिश्चिता थियो र हालसम्म पनि किनारा लागि नसकेको अवस्थामा सो कुरा चालू अवधिमा खुलासा गर्न सकिन्छ । गत अवधिको प्रतिवेदन मितिमा अनिश्चिता रहेको विषय र सो अनिश्चितता निराकरण गर्न यस अवधिमा लिएका उपायहरूको जानकारी प्रयोगकर्तालाई फाईदाजनक हुन सक्तछ ।

१.४.१९ वित्तीय विवरणमा खुलासा गर्नुपर्ने शीर्षकको प्रस्तुतीकरण वा वर्गीकरण संशोधन गरिएमा चालू अवधिसंग तुलनायोग्य हुने आश्वस्त पार्न, अव्यावहारिक नभएसम्म, तुलनात्मक रकमलाई पुनवर्गीकरण गर्नु पर्दछ र पुनवर्गीकरणको प्रकृति, रकम तथा कारणको खुलासा गर्नु पर्दछ । यदि तुलनात्मक रकमलाई पुनवर्गीकरण गर्न अव्यवहारिक भएमा निकायले पुनवर्गीकरण गर्न नसकिनाको कारण तथा यदि रकमलाई पुनवर्गीकरण गरिएको भए कुन प्रकृतिको परिवर्तन हुन्थ्यो सो को खुलासा गर्नु पर्दछ ।

१.४.२० चालू अवधिसंग तुलनायोग्य बनाउन तुलनात्मक सूचनाहरूलाई पुनवर्गीकरण गर्न अव्यवहारिक परिस्थितिहरू हुन सक्छन् । उदाहरणका लागि, अघिल्लो अवधिमा पुनवर्गीकरण गर्न सकिने किसिमका तथ्यांकहरू संकलन नगरिएको हुन सक्छ र सूचना पुन श्रृजना गर्न पनि व्यवहारिक नहुन सक्छ । यस्तो परिस्थितिमा, तुलनात्मक रकममा हुन सक्ने समायोजनको प्रकृतिलाई खुलासा गरिन्छ ।

वित्तीय विवरणको पहिचान (Identification of Financial Statements)

१.४.२१ वित्तीय विवरण स्पष्ट पहिचान हुने र प्रकाशन गरिएको कागजातमा भएका अन्य जानकारीहरू मध्येबाट छुट्याउन सकिने हुनु पर्दछ ।

१.४.२२ यो मान वित्तीय विवरणको लागि मात्र लागू हुन्छ र वार्षिक प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरिने अन्य जानकारी वा अन्य कागजातको हकमा लागू हुदैन । त्यसकारण, प्रयोगकर्ताले यो मान अनुरूप तयार गरिएको सूचनाहरूलाई यो मानको क्षेत्राधिकार भित्र नपर्ने अन्य उपयोगी सूचनाहरू मध्येबाट छुट्याउन सक्नु महत्वपूर्ण हुन्छ ।

१.४.२३ वित्तीय विवरणका हरेक अंशहरू (Component) स्पष्टसंग पहिचान गर्न सकिने हुनु पर्दछ । यसको अतिरिक्त, प्रस्तुत गरिएका सूचनाहरू सही रूपमा बुझ्नको लागि आवश्यक भएमा निम्न जानकारीहरू प्रमुख रूपमा उल्लेख गरी दोहोर्‍याउनु समेत पर्दछ:

- क) प्रतिवेदन गर्ने निकायको नाम वा अन्य पहिचानका माध्यमहरू,
- ख) वित्तीय विवरणले कुनै छुट्टै निकाय वा आर्थिक निकाय लाई समेटेको छ भन्ने कुरा,
- ग) वित्तीय विवरणसंग सम्बन्धित अंशलाई उपयुक्त हुने प्रतिवेदन मिति वा वित्तीय विवरणले समेटेको अवधि,
- घ) प्रतिवेदन गरिएको मुद्रा, र
- ङ) वित्तीय विवरणमा अंकहरू समावेश गर्दा प्रयोग गरिएको यथार्थताको स्तर (Level of Precision) ।

१.४.२४ अनुच्छेद नं. १.४.२३ मा भनिएका आवश्यकताहरू सामान्यतया वित्तीय विवरणको हरेक पृष्ठमा पृष्ठ शीर्षक र महल शीर्षकलाई संक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गरी पूरा गर्न सकिन्छ । यस्ता जानकारी सर्वोत्कृष्ट तरीकाले कसरी प्रस्तुत गर्ने भन्ने तय गर्न विवेकको (Judgement) आवश्यकता पर्दछ । उदाहरणका लागि, वित्तीय विवरण विद्युतीय माध्यमबाट पढिने अवस्थामा अलग अलग पृष्ठहरू प्रयोग नहुन सक्तछ । यस्तो अवस्थामा अनुच्छेद नं. १.४.२३ ले पहिचान गरेका विषयहरूका बारेमा दिइएका जानकारी उचित तवरले बुझिएको छ भनी आस्वस्त पार्न बारम्बार प्रस्तुत गरिन्छ ।

१.४.२५ सूचनालाई प्रतिवेदन गरिने मुद्राको हजार वा दश लाखको ईकाइमा प्रस्तुत गरी अक्सर वित्तीय विवरणलाई बढी बुझ्न सकिने पारिन्छ । यथार्थताको स्तरलाई प्रस्तुतीकरणमा खुलासा गरिएको र सान्दर्भिक जानकारीमा कुनै कमी नल्याउने अवस्थामा मात्र यो स्वीकार्य हुन्छ ।

१.५ त्रुटीको सुधार (Correction of Errors)

१.५.१ वित्तीय विवरणमा प्रस्तुत गरिएको नगद मौज्जातमा कुनै त्रुटी देखिएमा विगत अवधिमा भएको त्रुटीको रकमलाई शुरूको नगद मौज्जातमा नै समायोजन गरी प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । तुलनात्मक सूचनालाई पनि अव्यावहारिक नभए सम्म, सोही अनुरूप हुने गरी पुन उल्लेख गर्नु पर्दछ ।

१.५.२ निकायले वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा निम्न विषय खुलाउनु पर्दछ:

क) त्रुटीको प्रकृति,

ख) सच्याइएको रकम, र

ग) तुलनात्मक सूचना सोही अनुरूप हुने गरी पुन उल्लेख गरिएको वा यसरी पुन उल्लेख गर्न अव्यावहारिक भएको तथ्य ।

१.५.३ विगत एक वा बढी अवधिहरूको वित्तीय विवरण तयार गर्दा हुन गएका त्रुटीहरू चालू अवधिमा पत्ता लाग्न सक्तछन् । गणितीय गल्ती, लेखानीतिको गलत प्रयोग, तथ्यको गलत व्याख्या, जालसाजी वा दृष्टिदोष (Oversight) का कारणले त्रुटीहरू हुन सक्तछन् । विगत अवधिसंग सम्बन्धित कुनै त्रुटी फेला परेमा सो त्रुटी सच्याउन शुरूको नगद मौज्जातमा समायोजन गरिन्छ र जुन अवधिमा त्रुटी भएको हो सोही अवधिमा सो त्रुटी सच्याइएको सरह मानी तयार पारिएको विगत अवधिको तुलनात्मक सूचना सहितको वित्तीय विवरण प्रस्तुत गरिन्छ । त्रुटीसम्बन्धी व्याख्या र समायोजनलाई टिप्पणीमा समावेश गरिन्छ ।

१.५.४ तुलनात्मक सूचनाहरूलाई समायोजन गरी उल्लेख गर्दा अधिकार प्राप्त तालुक निकायद्वारा (Governing Body) स्वीकृत भईसकेको वा नियमनकारी निकायमा दाखिला

भईसकेको वित्तीय विवरणलाई संशोधन गरेको मानिदैन । यद्यपि, राष्ट्रिय कानूनले यस्ता वित्तीय विवरणहरूलाई संशोधन गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्न भने सक्तछ ।

- १.५.५ यो मानले नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणलाई प्रस्तुतीकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको भएता पनि अन्य वित्तीय विवरणको प्रस्तुतिकरणलाई भने रोक लगाएको छैन । नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणको अतिरिक्त अन्य वित्तीय विवरणहरू प्रस्तुत गरिएको अवस्थामा त्रुटी सच्याउने सम्बन्धी अनुच्छेद नं. १.५.१ र १.५.२ मा भएको व्यवस्था ती अन्य विवरणहरूका हकमा पनि लागू हुन्छ ।

१.६ एकीकृत वित्तीय विवरण (Consolidated Financial Statements)

परिभाषा (Definitions)

- १.६.१ निम्न विशेष शब्दहरूलाई यो मानमा निश्चित अर्थमा प्रयोग गरिएको छः
- एकीकृत वित्तीय विवरण (Consolidated financial statements) भन्नाले कुनै एउटै निकाय सरह मानी प्रस्तुत गरिएको आर्थिक निकायको वित्तीय विवरण हो ।
- निकायमा नियन्त्रण (Control of an entity) भन्नाले अर्को निकायका क्रियाकलापबाट फाइदा पाउने गरी सो अर्को निकायको वित्तीय वा संचालन नीति तय गर्न सक्ने अधिकार हो ।
- नियन्त्रित निकाय (Controlled entity) भन्नाले कुनै अर्को निकाय (नियन्त्रक निकाय भनिने) को नियन्त्रणमा रहेको निकाय हो ।
- नियन्त्रक निकाय (Controlling entity) भन्नाले एक वा एकभन्दा बढी नियन्त्रित निकाय भएको निकाय हो ।
- आर्थिक निकाय (Economic entity) भन्नाले नियन्त्रक निकाय र एक वा सोभन्दा बढी नियन्त्रित निकायहरूको समूह हो ।

आर्थिक निकाय (Economic entity)

- १.६.२ यो मानमा प्रयोग भएको आर्थिक निकाय भन्ने वाक्यांशले वित्तीय प्रतिवेदनको उद्देश्यका लागि नियन्त्रक निकाय र कुनै नियन्त्रित निकायहरूको समूहलाई परिभाषित गरेको छ ।
- १.६.३ कहिलेकाही प्रशासनिक निकाय, वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने निकाय, एकीकृत निकाय र समूह जस्ता अन्य विशेष शब्दहरूलाई पनि आर्थिक निकाय जनाउनको लागि प्रयोग गरिन्छ ।
- १.६.४ आर्थिक निकायले सामाजिक नीति र व्यवसायिक उद्देश्य भएका दुवै प्रकारका निकायहरूलाई समावेश गर्न सक्तछन् । उदाहरणकालागि, सरकारी आवास विभाग एउटा आर्थिक निकाय हुन सक्तछ जसमा न्यूनतम शुल्कमा आवास गृह उपलब्ध

गराउने निकायहरूको साथसाथै व्यवसायिक तवरमै बसोबास सुविधा उपलब्ध गराउने निकायहरू समावेस हुन सक्तछन ।

एकीकृत वित्तीय विवरणको क्षेत्र (Scope of Consolidated Financial Statements)

- १.६.५ अनुच्छेद नं. १.६.७ र १.६.८ मा उल्लेख गरिएको नियन्त्रक निकाय बाहेकका नियन्त्रक निकायले एकीकृत वित्तीय विवरण जारी गर्नु पर्दछ जसमा अनुच्छेद नं. १.६.६ मा उल्लेख गरिएको बाहेकका सबै स्वदेशी र विदेशी नियन्त्रित निकायहरूलाई एकीकृत गरिएको हुन्छ ।
- १.६.६ कुनै नियन्त्रित निकायको क्रियाकलापबाट नियन्त्रक निकायले फाइदा पाउन दीर्घकालिन रूपमा बाह्य कठोर प्रतिवन्धका कारण रोक लागेको अवस्थामा संचालित नियन्त्रित निकायलाई एकीकरणमा समावेस गर्नु हुदैन ।
- १.६.७ नियन्त्रक निकाय आफैँ अर्को निकायको पूर्ण स्वामीत्वमा रहेको नियन्त्रित निकाय भएको अवस्थामा र सो निकायको वित्तीय विवरणको प्रयोगकर्ता नै नभएको वा प्रयोगकर्ताको जानकारी सम्बन्धी आवश्यकता नियन्त्रण गर्ने निकायको एकीकृत वित्तीय विवरणले पूरा गर्ने अवस्थामा यस्तो अर्को निकायको पूर्ण स्वामीत्वमा रहेको नियन्त्रित निकायले एकीकृत वित्तीय विवरण प्रस्तुत गर्नु पर्दैन ।
- १.६.८ अल्पसंख्यक हिताधिकारीको (Minority Interest) स्वीकृती प्राप्त भएमा अर्को निकायको वस्तुतः पूर्ण स्वामीत्वमा रहेको नियन्त्रक निकायले एकीकृत वित्तीय विवरण प्रस्तुत गर्नु पर्दैन ।
- १.६.९ सरकार वा अन्य सार्वजनिक क्षेत्र नियन्त्रक निकायका वित्तीय विवरणका प्रयोगकर्तालाई सामान्यतया आर्थिक निकायले समग्र रूपमा नियन्त्रण गरेको नगद संशाधन सम्बन्धी जानकारी दिनु पर्दछ । छुट्टै कानुनी निकायको कानूनी सीमाको वास्ता नगरी आर्थिक निकायलाई समग्र रूपमा एउटै निकाय मानी सो सम्बन्धी आर्थिक सूचनाहरू प्रस्तुत गरिएको एकीकृत वित्तीय विवरणले सो आवश्यकतालाई पूरा गर्दछ ।
- १.६.१० यो मानको अनुच्छेद नं. १.३.४ को आवश्यकता अनुरूप प्रतिवेदन गर्ने निकायले नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरण तयार गर्नुपर्दछ । माथि उल्लेखित अनुच्छेद नं. १.६.५ को आवश्यकता अनुसार एकरूपता हुने गरी नियन्त्रक निकायको रूपमा रहेका सरकार वा अन्य सार्वजनिक क्षेत्रको प्रतिवेदन गर्ने निकायले तयार पारेको नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणले आफूले नियन्त्रण गरेका सबै निकायहरूको नगद प्राप्ती, नगद भुक्तानी र नगद मौज्दातको एकीकरण गर्नु पर्नेछ । यो मानको भाग १ को आवश्यकता अनुरूप खुलासा गर्नुपर्ने टिप्पणी पनि एकीकृत रूपमा नै प्रस्तुत गरिन्छ । वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने निकाय तय गर्न प्रयोग गरिने नियन्त्रणको अवधारणालाई अनुसूची ५ मा उदाहरण स्वरूप दिईएको छ ।

- १.६.११ यो मानले नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको अतिरिक्त थप वित्तीय विवरणहरू तयार गर्न रोक लगाएको छैन । उदाहरणकालागि, त्यस्ता थप विवरणले कुनै कोष समूहसंग सम्बन्धित प्राप्ती र भुक्तानीको बारेमा थप सूचनाको खुलासा गर्न वा कुनै विशेष प्रकारको नगद प्रवाहको बारेमा थप विस्तृत विवरण दिन सक्तछन् । यो मानको भाग २ मा थप खुलासाहरूको पहिचान गरिएको छ र त्यस्तो खुलासा गर्नको लागि यसले निकायलाई अभिप्रेरित गरेको छ । यस्ता थप विवरणहरू र खुलासाहरूले, उपयुक्त भएसम्म, एकीकृत सूचनाको बारेमा पनि जानकारी दिनु पर्दछ ।
- १.६.१२ वित्तीय प्रतिवेदनको उद्देश्यका लागि प्रतिवेदन गर्ने निकाय (वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने निकाय) अन्तर्गत सरकारी विभागहरू, माध्यम निकायहरू (Agencies) र सरकारी व्यवसायिक प्रतिष्ठानहरू समेत विभिन्न नियन्त्रित निकायहरू समावेश हुन सक्तछन् । ठूलो संख्यामा सम्भाव्य निकायहरू हुने हुनाले वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने निकायको क्षेत्र निर्धारण गर्न कठिन हुन सक्तछ । यसकारणले वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने निकायको बारेमा अक्सर विधानले नै तय गर्दछ । केही अवस्थामा, विधानले तोकेको वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने निकायभन्दा यो मानले तोकेको वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने निकाय फरक पर्न सक्तछ र प्रतिवेदन सम्बन्धी वैधानिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न थप खुलासाहरूको पनि आवश्यकता पर्न सक्तछ ।
- १.६.१३ नियन्त्रक निकाय आफैं अर्को निकायको पूर्ण स्वामित्वमा रहेको अवस्थामा (जस्तै सो निकाय सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा रहेको सरकारी माध्यम निकाय भएमा) यदि नियन्त्रक निकायको लागि एकीकृत वित्तीय विवरण आवश्यक नभएमा र मूल नियन्त्रक निकायको एकीकृत वित्तीय विवरणले अन्य प्रयोगकर्ताको आवश्यकता राम्ररी पुरा गर्न सक्ने अवस्था भएमा त्यस्तो पूर्ण स्वामित्वमा रहेको नियन्त्रक निकायले एकीकृत वित्तीय विवरण प्रस्तुत गर्नु पर्दैन । यद्यपि,, सार्वजनिक क्षेत्रमा धेरै जसो नियन्त्रक निकायहरू या त पूर्ण स्वामित्वमा वा झण्डै पूर्ण स्वामित्वमा रही सरकारका महत्वपूर्ण क्षेत्र वा क्रियाकलापको प्रतिनिधित्व गरिरहेका हुन्छन् । यस्तो अवस्थामा पूर्ण सरकारी स्तरको एकीकृत वित्तीय विवरणको प्रस्तुतीकरणले निश्चित प्रयोगकर्ताको जानकारी सम्बन्धी आवश्यकता पूरा नगर्न सक्तछ र यो मानको उद्देश्य पनि त्यस्ता निकायहरूलाई एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्न नपर्ने गरी छुट दिनु होइन ।
- १.६.१४ केही अवस्थाहरूमा, कुनै नियन्त्रक निकाय अर्को निकायको झण्डै पूर्ण स्वामित्व (जस्तै केही मात्र अल्पसंख्यक निजी क्षेत्रको स्वामित्व भएको सरकारी प्रतिष्ठान) मा रहेको अवस्थामा पनि यदि सो नियन्त्रक निकायले अल्पसंख्यक हिताधिकारीको स्वीकृती प्राप्त गरेमा एकीकृत वित्तीय विवरण प्रस्तुत गर्न नपर्ने गरी छुट दिइएको छ । नियन्त्रक निकायले सामान्यतया: मताधिकारको ९० प्रतिशत वा बढी स्वामित्व ग्रहण गरेमा झण्डै पूर्ण स्वामित्व भएको मानिन्छ । यस मानको प्रयोजनको लागि अल्पसंख्यक

हिताधिकारी (Minority interest) भन्नाले नियन्त्रक निकायले प्रत्यक्ष रूपमा वा अप्रत्यक्ष रूपमा नियन्त्रित निकायमार्फत स्वामीत्वमा नलिएको नियन्त्रित निकायमा रहेको हितको अंशलाई जनाउँछ ।

- १.६.१५ केही अवस्थामा, आर्थिक निकायमा कैयौं संख्यामा मध्यमा नियन्त्रक निकायहरू समावेश हुन सक्छन् । उदाहरणका लागि, स्वास्थ्य विभाग नियन्त्रक निकाय भएको अवस्थामा पनि स्थानीयस्तर वा क्षेत्रीयस्तरका स्वास्थ्य ईकाइहरू मध्यमा नियन्त्रक निकायहरूका रूपमा हुन सक्छन् । यस्तोमा कुन निकायले एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्नु पर्ने (वा यस्तो आवश्यकताबाट छुट पाउन) भन्ने बारे हरेक क्षेत्राधिकार अन्तर्गतको जवाफदेहिता तथा प्रतिवेदन सम्बन्धी आवश्यकता तोक्न सकिन्छ । मध्यमा नियन्त्रक निकायले एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्नु पर्ने आवश्यकता नभए पनि आर्थिक निकायको सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणका प्रयोगकर्ताहरू भएको अवस्थामा मध्यमा नियन्त्रक निकायहरूलाई समेत त्यस्तो विवरण तयार गरी प्रकाशन गर्न अभिप्रेरित गरिन्छ ।

एकीकरण कार्यविधि (Consolidation Procedures)

- १.६.१६ एकीकरण गर्दा निम्न कार्यविधि लागू हुन्छ:

- क) आर्थिक निकाय अन्तर्गतका निकायहरू बीचमा भएका नगद मौज्दात र नगद कारोवारलाई पूर्णरूपमा हटाउनु पर्दछ,
- ख) यदि बेग्लाबेग्लै प्रतिवेदन मिति भएका वित्तीय विवरणहरू एकीकरण गर्न प्रयोग गरिएको भए ती प्रतिवेदन मिति र नियन्त्रक निकायको वित्तीय विवरणको मितिका बीचमा भएका प्रमुख नगद कारोवारहरूबाट भएको असरलाई पनि समायोजन गर्नु पर्दछ । कुनै पनि अवस्थामा, प्रतिवेदन मितिहरूमा ३ महिनाभन्दा बढी फरक हुनु हुदैन, र
- ग) उस्तै प्रकृतिका नगद कारोवारहरूको लागि एकै प्रकारका लेखानीतिहरू प्रयोग गरेरमात्र एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्नु पर्दछ । यदि एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्न एकै प्रकारका लेखानीति प्रयोग गर्न व्यवहारिक नभएमा एकीकृत वित्तीय विवरणमा भएका शीर्षकहरू मध्ये फरक लेखानीति प्रयोग गरिएका शीर्षकको अनुपात सहित एकै प्रकारका लेखानीति प्रयोग गर्न व्यावहारिक भएको तथ्यको खुलासा गर्नु पर्दछ ।

- १.६.१७ अनुच्छेद नं. १.६.१६ मा दिइएको एकीकरण गर्ने प्रक्रियाले आर्थिक निकाय अन्तर्गतका सबै निकायहरूका लागि एउटै आर्थिक इकाईको रूपमा मानी एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्ने आधार दिएको छ ।

१.६.१८ एकीकृत वित्तीय विवरणले आर्थिक निकाय र सो भन्दा बाह्य अन्य निकायहरू बीचको कारोबारहरू मात्र प्रतिबिम्बित गर्नु पर्दछ । यसै अनुरूप दोहोरो गणना नहोस भन्नका लागि आर्थिक निकाय अन्तर्गतका निकायहरूका बीचमा भएका कारोबारहरूलाई हटाइन्छ । उदाहरणकालागि, एउटा सरकारी विभागले अर्को सरकारी विभागलाई कुनै भौतिक सम्पति विक्री गर्न सक्तछ । सम्पूर्ण सरकारको (Whole-of-government) प्रतिवेदन गर्ने निकायलाई समग्रमा हेर्दा नगदमा पर्ने खुद असर शून्य हुने हुनाले, सम्पूर्ण सरकारको (Whole-of-government) प्रतिवेदन गर्ने सरकारी निकायको नगद प्राप्ती र नगद भुक्तानीलाई अनावश्यक रूपमा बढी नदेखाउन यस्तो कारोबारलाई हटाउनु पर्दछ । सरकारी निकायले सार्वजनिक क्षेत्रको वित्तीय संस्थासंग कोष रोकेर राख्न सक्तछ । यस्तो मौज्जातले आर्थिक निकाय भित्रकै मौज्जातको प्रतिनिधित्व गर्ने हुनाले समग्र सरकारी स्तरमा यस्ता मौज्जातलाई हटाइन्छ । त्यसैगरी, विदेशमा कार्यरत सरकारी व्यवसायिक प्रतिष्ठानले सरकारी विभागलाई भुक्तानी गरेको रकम प्रतिवेदन मितिमा मार्गस्थ (Transit) रहेको हुन सक्तछ । यस्तो अवस्थामा सो कारोबारलाई हटाउन नसकेमा आर्थिक निकायको नगद मौज्जात घटी देखिने र नगद भुक्तानी चाही बढी देखिने हुन्छ ।

१.६.१९ आर्थिक निकायभित्रका हरेक निकायहरूले नगद प्राप्ती र नगद भुक्तानीको वर्गीकरण गर्नका लागि र वित्तीय विवरण प्रस्तुत गर्नका लागि फरक फरक नीतिहरू अवलम्बन गर्न सक्तछन । व्यावहारिक भएसम्म एकै प्रकृतिका कारोबारबाट सृजना भएको नगद प्राप्ती वा नगद भुक्तानीलाई एकीकृत वित्तीय विवरणमा वर्गीकरण तथा प्रस्तुतीकरण गर्दा एकरूपता अपनाउनु पर्दछ ।

एकीकरणका खुलासा (Consolidation Disclosures)

१.६.२० **एकीकृत वित्तीय विवरणमा निम्न खुलासाहरू गर्नु पर्दछ:**

- क) प्रमुख नियन्त्रित निकायहरूको नाम र कार्यरत क्षेत्राधिकारको विवरण (नियन्त्रक निकायभन्दा फरक भएमा), र
- ख) नियन्त्रित निकायलाई एकीकरण नगर्नुका कारणहरू ।

संक्रमणकालीन व्यवस्था (Transitional Provisions)

१.६.२१ यो मान अवलम्बन गर्ने नियन्त्रक निकायहरूको मातहत ठूलो संख्यामा नियन्त्रित निकायहरू हुन सक्तछन जसका एक आपसमा महत्वपूर्ण परिमाणमा कारोबार हुन सक्तछ । अतः आर्थिक निकायको एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्ने प्रयोजनको लागि हटाउन पर्ने सबै कारोबारहरू र मौज्जातहरूलाई पहिचान गर्न गाह्रो पर्नसक्तछ । यसकारणले अनुच्छेद नं. १.८.२ ले संक्रमणकालीन अवधिमा (यो मान प्रथमपटक लागू

हुने मितिबाट ३ वर्ष भित्र वा नेपाल सरकारले तोकेको मिति)^१ आर्थिक निकाय भित्रका अन्य निकायहरूका बीचमा भएका सबै नगद मौज्दात तथा कारोवारहरू हटाउनु पर्ने आवश्यकताबाट छुट दिएको छ । जे भए पनि अनुच्छेद नं. १.८.३ को आवश्यकता अनुसार यो संक्रमणकालीन व्यवस्थाको उपयोग गर्ने निकायले आर्थिक निकायभित्रका अन्य निकायहरूका बीचमा भएका सबै मौज्दात र कारोवारहरू नहटाइएको तथ्य भने खुलासा गर्नु पर्दछ ।

१.७ विदेशी मुद्रा (Foreign Currency)

परिभाषा (Definitions)

१.७.१ यो मानमा निम्न वाक्यांशलाई निश्चित अर्थमा प्रयोग गरिएको छ ।

अन्तिम दर (Closing Rate) भन्नाले प्रतिवेदन मितिमा कायम भएको तत्कालको विनिमय दरलाई सम्झनु पर्दछ ।

विनिमयको फरक (Exchange Difference) भन्नाले विदेशी मुद्राको ईकाइ संख्यालाई प्रतिवेदन गरिने मुद्रामा प्रतिवेदन गर्दा प्रयोग भएको विनिमय दरको कारणले सिर्जना भएको फरकलाई सम्झनु पर्दछ ।

विनिमय दर (Exchange Rate) भन्नाले दुई मुद्राहरू बीचमा विनिमय गर्दा प्रयोग भएको अनुपात सम्झनु पर्दछ ।

विदेशी मुद्रा (Foreign Currency) भन्नाले निकायले प्रतिवेदन गर्ने मुद्रा भन्दा बाहेकको मुद्रालाई सम्झनु पर्दछ ।

प्रतिवेदन गरिने मुद्रा (Reporting Currency) भन्नाले वित्तीय विवरण प्रस्तुत गर्दा प्रयोग गरिने मुद्रालाई सम्झनु पर्दछ ।

विदेशी मुद्रामा नगद प्राप्ती, भुक्तानी र बांकी मौज्दातको लेखांकन (Treatment of Foreign Currency Cash Receipts, Payments and Balances)

१.७.२ विदेशी मुद्रामा भएको कारोवारबाट सृजना भएको नगद प्राप्ती र भुक्तानीलाई सो प्राप्ती र भुक्तानी भएको दिनको विनिमय दर प्रयोग गरेर विदेशी मुद्रालाई निकायको प्रतिवेदन गरिने मुद्रामा लेखांकन गर्नु पर्दछ ।

१.७.३ विदेशी मुद्रामा रहेको नगद मौज्दातलाई अन्तिम दर प्रयोग गरी प्रतिवेदन गर्नु पर्दछ ।

^१ नेपाल सरकारले यो लेखामान लागू हुने भनी तोकेको मिति २०६१/१५/३० भएकाले एकीकरणको यो सहूलियत २०६१/१५/३० सम्म रहेको अनुवादक

- १.७.४ विदेशी नियन्त्रित निकायले प्राप्त गरेको वा भुक्तानी गरेको नगदलाई सो प्राप्त गरेको वा भुक्तानी गरेको दिनमा कायम रहेको प्रतिवेदन गरिने मुद्रा र विदेशी मुद्रा बीचको विनिमय दर अनुसार परिवर्तन गरी देखाउनु पर्दछ ।
- १.७.५ निकायले शुरू र अन्तिम नगद मौज्जात बीचको अवधिमा भएका कारोबारका शीर्षकहरू मिलान गर्दा कायम भएको विनिमयको फरक रकमलाई खुलासा गर्नु पर्दछ ।
- १.७.६ यदि निकाय रहेको स्थान (Domicile) को मुद्राभन्दा प्रतिवेदन गरिने मुद्रा फरक भएमा, फरक मुद्रा प्रयोग गरिनाको कारण खुलाउनु पर्दछ । प्रतिवेदन गरिने मुद्रामा कुनै परिवर्तन भएमा सोको कारण पनि खुलासा गर्नु पर्दछ ।
- १.७.७ सरकार र सरकारी निकायहरूका विदेशी मुद्रामा सापटी वा विदेशी मुद्रामा मूल्य राखिएका सामान वा सेवा खरिद गर्ने जस्ता विदेशी मुद्रामा कारोबारहरू हुन सक्तछन् । तिनीहरूका बैदेशिक क्रियाकलाप पनि हुन सक्तछन् र ती बैदेशिक क्रियाकलापको लागि नगद हस्तान्तरण तथा त्यस्ता बैदेशिक क्रियाकलापबाट नगद प्राप्त समेत हुन सक्तछन् । विदेशी मुद्रामा भएका कारोबार र बैदेशिक क्रियाकलापलाई वित्तीय विवरणमा समावेश गर्न निकायले नगद प्राप्ती, भुक्तानी र मौज्जातलाई प्रतिवेदन गरिने मुद्रामा देखाउनु पर्दछ ।
- १.७.८ विदेशी मुद्राको विनिमय दरमा परिवर्तन भई सृजना भएको नाफा तथा नोक्सानीलाई वास्तविक रूपमा साकार नभए सम्म (Unrealized) नगद प्राप्ती तथा भुक्तानी मान्न सकिदैन । यद्यपि, विनिमय दर परिवर्तन भएको कारणले विदेशी मुद्रामा राखिएको नगद मौज्जातमा परेको असरलाई शुरूको नगद मौज्जात र प्रतिवेदन अवधिको अन्तिम मौज्जातमा हिसाब मिलान गर्नको लागि नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणमा प्रस्तुत गरिन्छ । यस्तो फरक रकमलाई नगद प्राप्ती र भुक्तानी भन्दा अलगगै प्रस्तुत गरिन्छ र सो रकममा प्रतिवेदन अवधिको अन्तिम दिनको विनिमय दरको कारणले नगद प्राप्ती, भुक्तानी र मौज्जातमा पर्न सक्ने फरक रकम पनि समावेश हुन्छ ।
- १.८ भाग १ को खण्ड १ देखि ७ र संक्रमणकालीन व्यवस्थाको प्रभावकारी मिति (Effective Date of Section 1 to 7 of Part 1 and Transitional Provision)
- प्रभावकारी मिति (Effective Date)
- १.८.१ यो सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको भाग १ को खण्ड १ देखि ७ सम्मको व्यवस्थाहरू मिति २०६६।१।३० वा सो भन्दा पछि शुरू भएका वार्षिक वित्तीय विवरणहरूका लागि लागू हुन्छ । अगावै लागू गर्न पनि अभिप्रेरित गरिएको छ ।

एकीकृत वित्तीय विवरणका लागि संक्रमणकालीन व्यवस्था (Transitional Provisions- Consolidated Financial Statements)

- १.८.२ यो मान लागू भएको पहिलो तीन वर्षभित्र प्रतिवेदन अवधि शुरू हुने निकायहरूले अनुच्छेद नं. १.६.१६ (क) को आवश्यकता अनुसार आर्थिक निकाय मातहतका निकायहरू बीचको नगद मौज्दात र कारोबारहरू हटाउनु पर्ने सम्बन्धी व्यवस्थाको पालना गर्नु पर्दैन ।
- १.८.३ निकायहरूले अनुच्छेद नं. १.८.२ अनुरूपको संक्रमणकालीन व्यवस्था लागू गरेको अवस्थामा (तीन वर्ष भित्र) ती निकायहरूले आर्थिक निकाय मातहतका निकायहरू बीचको मौज्दात र कारोबारहरू सबै नहटाईएको तथ्य भने खुलासा गर्नु पर्दछ ।
- १.९ वित्तीय विवरणमा बजेट सम्बन्धी जानकारीको प्रस्तुतीकरण (Presentation of Budget Information in Financial Statements)

परिभाषा (Definitions)

- १.९.१ यो मानमा निम्न वाक्यांशलाई निश्चित अर्थमा प्रयोग गरिएको छः

लेखांकन आधार (Accounting Basis) भन्नाले लेखांकनको प्रोदभावी वा नगद आधार सम्भन्धनु पर्दछ ।

वार्षिक बजेट (Annual Budget) भन्नाले एक वर्षका लागि स्वीकृत भएको बजेट हो । तर यसमा प्रकाशित पुर्वानुमान वा बजेट अवधि भन्दा पछिको प्रक्षेपणलाई समावेश गरिदैन ।

विनियोजन (Appropriation) भन्नाले विधायिका वा यस्तै प्राधिकारीले तोकेको उद्देश्य हासिल गर्नका लागि कोषको बाण्डफाड गर्न व्यवस्थापिकाबाट प्रदान भएको अख्तियारी सम्भन्धनु पर्दछ ।

स्वीकृत बजेट (Approved Budget) भन्नाले कानून, विनियोजन विधेयक, सरकारी अध्यादेश र बजेट अवधिको अनुमानित राजश्व वा प्राप्तीसंग सम्बन्धित अन्य निर्णय बमोजिम खर्च गर्ने अख्तियारी सम्भन्धनु पर्दछ ।

बजेट आधार (Budgetary Basis) भन्नाले विधायिकाले स्वीकृती प्रदान गरेको बजेटमा अवलम्बन गरिएका प्रोदभावी, नगद वा अन्य लेखांकनका आधारलाई सम्भन्धनु पर्दछ ।

तुलनायोग्य आधार (Comparable Basis) भन्नाले कुनै निकायको लागि स्वीकृत बजेट अनुरूपको अवधिमा एकै प्रकारका लेखांकन आधार र वर्गीकरण आधार बमोजिम प्रस्तुत भएको वास्तविक रकम सम्भन्धनु पर्दछ ।

अन्तिम बजेट (Final Budget) भन्नाले शुरू बजेटमा सबै जगेडाहरू, सारिने रकमहरू, हस्तान्तरण, बाण्डफाण्डहरू, पुरक विनियोजनहरू र अन्य आधिकारिक विधायिकाहरू वा यस्तै प्राधिकारी तथा बजेट अवधिसंग सम्बन्धित परिवर्तनहरूलाई समायोजन गरिएको बजेट सम्झनु पर्दछ ।

बहुवर्षीय बजेट (Multi-Year Budget) भन्नाले एक वर्षभन्दा बढीका लागि स्वीकृत भएको बजेट सम्झनु पर्दछ । यसले बजेट अवधि भन्दा पछिको लागि प्रकाशित गरेको पुर्वानुमान वा प्रक्षेपणलाई समावेश गर्दैन ।

शुरू बजेट (Original Budget) भन्नाले बजेट अवधिकालागि शुरूमा स्वीकृत भएको बजेट सम्झनु पर्दछ ।

स्वीकृत बजेट (Approved Budget)

- १.९.२ यस मानले परिभाषित गरे अनुसार स्वीकृत बजेटले चालू योजना तथा बजेट अवधिमा हुने अपेक्षित आर्थिक अवस्थाको आधारमा वार्षिक वा बहुवर्षीय बजेट अवधिमा प्राप्त हुने अनुमानित राजश्व वा प्राप्तीलाई विधायिका वा अन्य सम्बन्धित प्राधिकारीले स्वीकृत गरेको खर्च वा व्ययलाई प्रतिविम्बित गर्दछ । यकिन गर्न नसकिने भविष्यमा हुने घटना सम्बन्धी पुर्वानुमान तथा व्यवस्थापनले गर्न सक्ने सम्भावित कार्यको आधारमा गरिएको प्रक्षेपणलाई स्वीकृत बजेट भनिदैन । त्यसैगरी पुर्वानुमान, प्रक्षेपण वा दुवैको मिश्रण (उदाहरणको लागि १ वर्षको पुर्वानुमान र पाँच वर्षको प्रक्षेपण) को रूपमा रहेको प्रत्याशित वित्तीय सूचना भन्दा स्वीकृत बजेट फरक हुन्छ ।
- १.९.३ केही अवस्थामा, बजेट स्वीकृती गर्ने प्रक्रियाको अगावै रूपमा बजेटलाई कानुनमा प्रवेश गराउन सकिन्छ । अन्य अवस्थामा, बजेटलाई कानुनी स्वरूप विना पनि स्वीकृती प्रदान गर्न सकिन्छ । जुनसुकै प्रक्रियाबाट बजेट स्वीकृत गरेतापनि यसको महत्वपूर्ण विशेषता भनेको स्वीकार गरिएको तथा पहिचान गरिएको उद्देश्यका लागि सरकारी कोष वा यस्तै अगावै रकम भित्र उच्च विधायिका वा अन्य उपयुक्त प्राधिकारीबाट अख्तियारी दिईएको हुन्छ । स्वीकृत बजेटले निश्चित शीर्षकहरूमा खर्च गर्ने अख्तियारी स्थापित गर्छ । खर्च गर्ने अख्तियारीलाई सामान्यतया कानुनी सीमा मानी निकायले आफ्नो कार्य संचालन गर्नुपर्दछ । केही अवस्थामा निकाय लागि जवाफदेही तुल्याउने स्वीकृत बजेट (Approved Budget) शुरू बजेट (Original Budget) हुनसक्छ भने अन्य अवस्थामा त्यो अन्तिम बजेट (Final Budget) पनि हुन सक्छ ।
- १.९.४ यदि बजेट अवधि शुरू हुनु अगावै बजेट स्वीकृत नभएमा बजेट वर्षमा प्रयोग गर्नको लागि शुरूको स्वीकृत बजेटलाई नै बजेट मानिन्छ ।

शुरू र अन्तिम बजेट (Original and Final Budget)

- १.९.५ विनियोजित रकम मध्ये बांकी रही अधिल्लो वर्षहरूबाट कानुनी रूपमा नै स्वतः सारी ल्याईएका रकमहरू शुरू बजेटमा समावेश हुन सक्तछ । उदाहरणको लागि, सरकारी बजेटको प्रक्रियामा अधिल्लो वर्षका प्रतिवद्धता पुरा गर्न विनियोजनलाई स्वतः चक्रीय रूपमा अगाडी सार्नु पर्ने (Rolling Forward of Appropriation) कानुनी प्रावधान समावेश गरिएको हुन्छ । चालू सम्झौताको आधारमा कायम भएको भविष्यका सम्भावित दायित्वहरू प्रतिवद्धता भित्र सम्मिलित हुन्छन । केही अवस्थामा, प्रतिवद्धतालाई बाध्यता वा दायित्वको रूपमा पनि बुझ्न सकिन्छ र यसमासमान वा सेवा प्राप्त भईनसकेका बांकी खरिद आदेश र सम्झौताहरू पनि समावेश हुन्छन ।
- १.९.६ युद्ध वा प्राकृतिक प्रकोप जस्ता अवस्थाबाट सृजना हुने खर्च सम्बन्धी आवश्यकतालाई शुरू बजेटले पर्याप्त अनुमान गर्न नसकेमा पुरक विनियोजन (Supplementary Appropriation) आवश्यक पर्न सक्तछ । यसको अतिरिक्त, बजेट अवधिमा अनुमानित आम्दानीमा कमी आउन सक्तछ तथा बजेट अवधिमा लगानीको प्राथमिकतामा परिवर्तन भई सो अनुरूप मिलाउन बजेट शीर्षक वा शीर्षक संकेत बीच आन्तरिक रकमान्तर गर्नुपर्ने आवश्यकता हुन सक्तछ । फलस्वरूप, कुनै निकाय वा क्रियाकलापका लागि बाण्डफाण्ड गरिएको कोषलाई आर्थिक अनुशासन कायम गर्न शुरूमा विनियोजित रकमबाट केही कटौती गर्नुपर्ने हुन सक्तछ । अन्तिम बजेटमा यसप्रकारका सबै आधिकारिक परिवर्तनहरू वा संशोधनहरू समावेश हुन्छन् ।

वास्तविक रकम (Actual Amounts)

- १.९.७ यस मानमा “वास्तविक” वा “वास्तविक रकम” भन्नाले बजेट कार्यान्वयनको परिणामस्वरूप आएको रकमलाई जनाउँदछ । केही अवस्थामा बजेट प्रतिफल (Out turn), बजेट कार्यान्वयन वा त्यस्तै प्रकारका वाक्यांशलाई पनि “वास्तविक” वा “वास्तविक रकम” जस्तै अर्थमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

बजेट तथा वास्तविक रकमको तुलनाको प्रस्तुतीकरण (Presentation of a Comparison of Budget and Actual Amounts)

- १.९.८. अनुच्छेद नं. १.९.१७ को आवश्यकताको अधीनमा रही स्वीकृत बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने निकायले सार्वजनिक रूपमा उत्तरदायित्व बहन गर्नुपर्ने बजेट रकम तथा वास्तविक रकमको तुलनालाई या त छुट्टै अतिरिक्त वित्तीय विवरणको रूपमा वा यस मान अनुरूप वर्तमानमा प्रस्तुत गरिएको नगद प्राप्ती तथा भुक्तानी विवरणमा अतिरिक्त बजेट महल राखी प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । हरेक तहको विधायिकी नियन्त्रण (legislative Oversight) का लागि छुट्टा छुट्टै बजेट तथा वास्तविक रकमको तुलना देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिनेछ ।

क) शुरू तथा अन्तिम बजेट रकम

ख) तुलनात्मक आधारमा वास्तविक रकम

ग) निकायले सार्वजनिक उत्तरदायित्व बहन गरेको बजेट र वास्तविक रकमको बीचमा भएको सारभूत फरकको व्याख्या वित्तीय विवरणसंगै जारी गरिने अन्य सार्वजनिक कागजातमा समावेश गरी सोको प्रत्युल्लेख (Cross reference) टिप्पणीमा नगरिएसम्म यस्ता व्याख्यालाई टिप्पणीको माध्यमबाट खुलासा गर्नु पर्दछ ।

क्षेत्र (Scope)

- १.९.९ आफ्नो स्वीकृत बजेट सार्वजनिकरूपमा उपलब्ध गराउनु पर्ने वा उपलब्ध गराउनु चाहने सबै निकायको लागि यो मान लागू हुन्छ । स्वीकृत बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्छ भन्ने यो मानको आवश्यकता हैन साथै सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध नगराईएको स्वीकृत बजेट सम्बन्धी सूचना वा बजेटसंगको तुलनाको खुलासा वित्तीय विवरणले गर्नुपर्छ भन्ने पनि यो मानको आवश्यकता हैन ।
- १.९.१० केही अवस्थामा सार्वजनिक क्षेत्रको निकायले नियन्त्रण गरेको सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई सामेल गर्न स्वीकृत बजेटहरूलाई एकै ठाउँमा संग्रहित गरिन्छ । अन्य अवस्थामा, सरकारी वा अन्य सार्वजनिक क्षेत्रका निकायको वित्तीय विवरणमा समावेश भएका निकायहरू, समुहगत क्रियाकलाप वा निश्चित क्रियाकलापका लागि छुट्टै स्वीकृत बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्ने आवश्यकता हुन सक्छ । उदाहरणका लागि, बजेट आफै बनाउने र कार्यसंचालन स्वायत्तता भएका सरकारी नियोग एवं कार्यक्रम वा समग्र सरकार अर्न्तगत सार्वजनिक सरकारी क्षेत्रको लागि मात्र तयार गरिएको बजेट सरकारी वित्तीय विवरणमा सामेल गरिएको अवस्थामा यस्तो हुन सक्छ । निकाय वा सोको अंगको लागि स्वीकृत बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराई वित्तीय विवरण प्रस्तुत गर्ने सबै निकायहरूमा यो मान लागू हुन्छ ।

बजेट र वास्तविक रकमको तुलना (Comparison of Budget and Actual Amounts)

- १.९.११ सार्वजनिक गरिएको शुरू र अन्तिम बजेट रकम तथा बजेटसंग तुलनात्मक हुने वास्तविक रकमलाई वित्तीय विवरणमा प्रस्तुतीकरण गरी वित्तीय विवरणका प्रयोगकर्तालाई स्वीकृत बजेट अनुरूपको स्रोत साधन प्राप्ति तथा उपयोग भए नभएको पहिचान गर्न सक्षम तुल्याएमा जवाफदेहिता चक्र पूरा फरकलाई (जसलाई लेखांकन गर्दा अक्सर फरक/अन्तर (Variance) भन्ने गरिन्छ) वित्तीय विवरणमा समेत प्रस्तुत गरी पूर्णता दिन सकिन्छ ।

- १.९.१२ वास्तविक रकम र बजेट रकम बीचको सारभूत फरकको व्याख्याले निकायले सार्वजनिक जवाफदेहिता बहन गरेको स्वीकृत बजेटभन्दा सारभूत भिन्नता हुनुको कारण बुझ्नको लागि प्रयोगकर्तालाई सहयोग पुऱ्याउछ ।
- १.९.१३ निकायले शुरू बजेट, अन्तिम बजेट वा शुरू तथा अन्तिम दुवै बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्ने आवश्यकता हुन सक्छ वा स्वेच्छिक रूपमा पनि उपलब्ध गराउन सक्छ । शुरू र अन्तिम दुवै बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्ने परिस्थितिमा विधायन, नियम वा अन्य आधिकारिक निकायले वास्तविक र शुरू बजेट रकम वा वास्तविक र अन्तिम बजेट रकम बीचको सारभूत फरकको व्याख्या अनुच्छेद नं. १.९.८ (ग) अनुरूप गर्नु पर्ने आवश्यकता भए नभएको सम्बन्धी मार्ग निर्देशन प्रदान गर्दछ । यस्तो मार्ग निर्देशन नभएको अवस्थामा शुरू बजेट र वास्तविक रकम बीचको फरकको आधारमा शुरू बजेटको तुलनामा सम्पादित कार्यलाई हेरी वा अन्तिम बजेट र वास्तविक रकम बीचको फरकको आधारमा अन्तिम बजेट अनुरूप कार्य भए नभएको हेरी सारभूत फरक तय गर्न सकिन्छ ।
- १.९.१४ धेरै जसो अवस्थामा अन्तिम बजेट रकम र वास्तविक रकम समान हुन्छ । यसको कारण बजेटको कार्यान्वयनलाई प्रतिवेदन अवधि भरि नै अनुगमन गरिन्छ र प्रतिवेदन अवधिमा भएको परिवर्तित अवस्था, परिवर्तित परिस्थिति तथा अनुभवलाई प्रतिबिम्बित गर्न शुरू बजेटलाई क्रमिक रूपमा संशोधन गरिन्छ । यस मानको अनुच्छेद नं. १.९.२३ को आवश्यकता अनुसार शुरू र अन्तिम बजेट बीचमा परिवर्तन हुनुको कारणहरूको व्याख्याको खुलासा गर्नु पर्दछ । यो खुलासाको साथसाथै अनुच्छेद नं. १.९.८ को आवश्यकता अनुसारको खुलासाले स्वीकृत बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने निकायलाई स्वीकृत बजेट अनुरूपको कार्य गर्न तथा बजेटको पालना गर्न सार्वजनिक रूपमा जवाफदेही बनाईएको सम्बन्धमा आश्वस्त पार्दछ ।
- १.९.१५ प्रतिवेदन अवधिमा भएका निकायको कार्यसम्पादन र उपलब्धीहरूको बारेमा व्यवस्थापनले गरेको छलफल तथा विश्लेषण, संचालन समीक्षा वा अन्य सार्वजनिक प्रतिवेदनले गरेको टिकाटिप्पणी तथा बजेट रकम भन्दा कुनै सारभूत फरक भए सोको व्याख्या समेतलाई अक्सर वित्तीय विवरण संगसंगै जारी गरिन्छ । यस मानको अनुच्छेद नं. १.९.८ (ग) अनुसार वास्तविक र बजेट रकम बीचमा भएको सारभूत फरकको व्याख्यालाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा समावेश गरिन्छ । तर यस्तो व्याख्या सार्वजनिक प्रतिवेदन वा वित्तीय विवरणसंग जारी गरिएको कागजातमा समावेश भएको र वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा कुन प्रतिवेदन वा कागजातमा सो व्याख्या पाउन सकिन्छ भनी पहिचान गरिएको अवस्थामा भने सारभूत फरकको व्याख्यालाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा समावेश गर्नु पर्दैन ।

- १.९.१६ वित्तीय विवरणमा समावेश भएका केही निकाय वा क्रियाकलापहरूका लागि मात्र स्वीकृत बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराईएको अवस्थामा अनुच्छेद नं. १.९.८ को आवश्यकता स्वीकृत बजेटमा प्रतिविम्बित भएका निकाय वा क्रियाकलापको हकमा मात्र लागू हुन्छ । उदाहरणको लागि समग्र सरकारी प्रतिवेदन गर्ने निकाय मातहतको सरकारी क्षेत्रको मात्र बजेट तयार गरिएको अवस्थामा अनुच्छेद नं. १.९.८ अनुसार गर्नुपर्ने खुलासा सरकारी क्षेत्रको लागि मात्र गरिन्छ ।

प्रस्तुतीकरण (Presentation)

- १.९.१७ **वित्तीय विवरण र बजेट तुलनायोग्य (Comparable basis) आधारमा तयार गरिएको अवस्थामा मात्र निकायले बजेट र वास्तविक रकमको तुलनालाई अतिरिक्त बजेट महलको रूपमा नगद प्राप्ती तथा भुक्तानी विवरणमा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।**
- १.९.१८ बजेट र वास्तविक रकमको तुलनालाई छुट्टै वित्तीय विवरण (बजेट र वास्तविक रकमको तुलना विवरण वा यस्तै नाम गरेका विवरण)मा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । वैकल्पिक रूपमा, वित्तीय विवरण र बजेट तुलनात्मक आधारमा तयार गरिएको अवस्थामा, जस्तै एकै निकायका तथा प्रतिवेदन अवधिको लागि, उस्तै प्रकारका लेखा आधार अनुरूप एकै प्रकारका वर्गीकरण संरचना अवलम्बन गरिएमा यस मान अनुरूप प्रस्तुत गरिएको नगद प्राप्ती तथा भुक्तानी विवरणमा अतिरिक्त महलहरू थप्न सकिन्छ । यी अतिरिक्त महलहरूले शुरू र अन्तिम बजेट रकम तथा यदि निकायले चाहेमा बजेट र वास्तविक रकम बीचको फरक समेतको जानकारी दिन्छ ।
- १.९.१९ **बजेट र वित्तीय विवरण तुलनात्मक आधारमा तयार नगरिएको अवस्थामा बजेट र वास्तविक रकमको तुलनालाई छुट्टै विवरणमा प्रस्तुत गरिन्छ । यस्तो अवस्थामा, फरक आधारहरूमा तयार पारिएको वित्तीय सूचनाहरूलाई पाठकहरूले गलत अर्थ लगाउदैनन् भन्नेमा आश्वस्त पार्न वित्तीय विवरणले बजेट र लेखा आधारमा फरक रहेको तथा बजेट र वास्तविक रकमको तुलना विवरण बजेटकै आधारमा तयार गरिएको कुरा उपयोगी हुने गरी स्पष्ट पार्दछ ।**

एकत्रीकरणको तह (Level of Aggregation)

- १.९.२० बजेट सम्बन्धी कागजातले कुनै खास क्रियाकलापहरू, कार्यक्रमहरू वा निकायको बारेमा विस्तृत विवरण दिन सक्छ । विधायिका वा अन्य आधिकारिक अंगमा प्रस्तुत गर्न तथा सोको स्वीकृती प्राप्त गर्न यी विस्तृत विवरणहरूलाई अक्सर समान प्रकारका **बजेट मूल शीर्षक, बजेट वर्गीकरण वा बजेट शीर्षक** अनुरूपका विस्तृत वर्गहरूमा एकत्रीकरण गरिन्छ । ती विस्तृत वर्गहरू तथा बजेट मूल शीर्षक वा बजेट शीर्षक अनुरूपको बजेट र वास्तविक सूचनाको खुलासाले बजेटमा पहिचान गरिएका विधायिका

वा अन्य आधिकारिक अंगको निगरानी (Legislative or other authoritative body oversight) तहमा तुलना गरिएको छ भन्ने कुराको सुनिश्चितता दिन्छ ।

१.९.२१ केही अवस्थामा, स्वीकृत बजेटमा समावेश गरिएको विस्तृत वित्तीय सूचना यस मानको आवश्यकता अनुरूप एकत्रीकरण (Aggregation) गरेर वित्तीय विवरणमा प्रस्तुत गर्नु पर्ने हुन सक्छ । अनावश्यक सूचनाहरू बढी हुन नदिन तथा सम्बन्धित विधायिका वा अन्य आधिकारिक अंगको तहलाई प्रतिबिम्बित गर्न यस्तो एकत्रीकरण आवश्यक हुनसक्छ । एकत्रीकरणको तह निर्धारण गर्न पेशागत विवेक (Professional judgment) आवश्यक पर्छ । यस मानको उद्देश्य तथा यस मानको अनुच्छेद नं. १.३.३२ (सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणको चरित्र) मा उल्लेख गरिएको वित्तीय प्रतिवेदनको गुणात्मक चरित्रको परिपेक्ष्यमा सो विवेक प्रयोग गरिन्छ ।

१.९.२२ सेवा उपलब्धीहरूको सूचना सहितको बजेट सम्बन्धी अतिरिक्त सूचना वित्तीय विवरण भन्दा बाहेकको अन्य कागजातमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । यस प्रकारका अन्य कागजातहरूको प्रत्युल्लेख (Cross reference) वित्तीय विवरणमा समावेश गर्न यस मानको भाग २ ले प्रोत्साहित गर्दछ ।

सुरू बजेटबाट अन्तिम बजेटसम्म भएको परिवर्तन (Changes from Original to Final Budget)

१.९.२३ *निकायले सुरू र अन्तिम बजेट बीचको परिवर्तन बजेट भित्रकै पुन बाण्डफाण्डको (Reallocation) कारणले भएको हो वा अन्य कारणले भएको हो सो कुराको व्याख्या निम्न तरीकाले प्रस्तुत गर्नु पर्छ:*

क) वित्तीय विवरणमा टिप्पणीमार्फत खुलासाको माध्यमबाट, वा

ख) वित्तीय विवरण जारी भएकै समयमा वा सो अगावै वा वित्तीय विवरणसंगै जारी गरिएको प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरी सोको प्रत्युल्लेख (Cross Reference) वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा समावेश गरेर ।

१.९.२४ विधायिका वा सुरू बजेटमा संशोधन गर्न सक्ने अन्य तोकिएको प्राधिकारबाट स्वीकृत भएको सबै परिवर्तनहरू अन्तिम बजेटमा समावेश हुन्छन । यस मानको आवश्यकताअनुरूप, वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा वा वित्तीय विवरण जारी हुनु अगावै वित्तीय विवरण संग वा वित्तीय विवरण जारी भएकै समयमा जारी गरिएको छुट्टै प्रतिवेदनमा सुरू र अन्तिम बजेट बीचमा भएको परिवर्तन सम्बन्धी व्याख्यालाई समावेश गरिन्छ । उदाहरणको लागि, सुरू बजेटको मापदण्ड भित्रै पुन बाण्डफाण्ड (Reallocation) को कारणले परिवर्तन भएको हो वा सरकारी नीति समेतको समय बजेट मापदण्डमा परिवर्तन भएका जस्ता कारणले परिवर्तन भएको हो भन्ने कुरा सो व्याख्यामा समावेश हुन्छ । व्यवस्थापनमा छलफल तथा विश्लेषण गर्दा वा वित्तीय

विवरणसंगै जारी गरिएको तर वित्तीय विवरणको अंगको रूपमा नरहेको कार्यसंचालन प्रतिवेदनमा अक्सर यस प्रकारका खुलासाहरू गरिन्छन् । बजेट कार्यान्वयन नतिजा सम्बन्धी प्रतिवेदन (Budget Out turn Reports) दिन सरकारले जारी गरेको बजेट कार्यान्वयन नतिजा सम्बन्धी प्रतिवेदनमा पनि यस्ता खुलासाहरू समावेश गर्न सकिन्छ । वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा यस्ता खुलासा नगरी छुट्टै प्रतिवेदनमा यस्ता खुलासाहरू गरिएको अवस्थामा सोको प्रत्युल्लेख (cross reference) टिप्पणीमा गर्नुपर्दछ ।

तुलनायोग्य आधार (Comparable Basis)

- १.९.२५ बजेट र वास्तविक रकमको सम्पूर्ण तुलनाहरू बजेटको तुलनायोग्य आधारमा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।
- १.९.२६ बजेट र वास्तविक रकमको तुलना एकै लेखाकन आधार (प्रोदभावी, नगद वा अन्य आधार), एकै वर्गीकरणको आधार तथा स्वीकृत बजेट अनुरूपकै एकै निकाय र एउटै अवधिको आधारमा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । यस्तो गर्दा वित्तीय विवरणमा बजेट अनुरूपकै कार्य भएको भन्ने जानकारीको खुलासा, बजेटकै आधारमा गरिएको छ भन्ने कुरालाई आश्वस्त पार्दछ । यसको अर्थ केही अवस्थामा, फरक क्रियाकलापका समूहको लागि बजेट र वास्तविक रकमको तुलना फरक लेखाकन आधारमा गरी वित्तीय विवरणको लागि अवलम्बन गरिएको प्रस्तुतीकरण वा वर्गीकरणको ढाँचाभन्दा फरक ढाँचामा प्रस्तुत गरिनु पनि हो ।
- १.९.२७ वित्तीय विवरणले निकायले नियन्त्रण गरेको निकायहरू र तथा क्रियाकलापहरूलाई एकीकरण गर्दछ । अनुच्छेद नं. १.९.१० मा उल्लेख गरे अनुसार एकीकृत वित्तीय विवरणमा समावेश भएका व्यक्तिगत निकायहरू वा खास क्रियाकलापहरूको लागि छुट्टै बजेट स्वीकृत गरी सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउन सकिन्छ । यस्तो अवस्थामा, यस मानको आवश्यकता अनुरूप वित्तीय विवरणमा प्रस्तुतीकरण गर्न छुट्टै रहेका बजेटहरूलाई पुनः एकीकृत गर्न सकिन्छ । यसरी पुनः एकीकृत गर्दा स्वीकृत बजेटमा कुनै परिवर्तन वा संशोधन गरिदैन । किनकी यस मानको आवश्यकता अनुसार वास्तविक रकमलाई स्वीकृत बजेट रकमसंग तुलना गर्नु पर्ने हुन्छ ।
- १.९.२८ निकायहरूले आफ्नो वित्तीय विवरणहरू तयार गर्न र आफ्ना स्वीकृत बजेटको लागि फरक लेखाकन आधारहरू अवलम्बन गर्न सक्छन् । उदाहरणको लागि केही वा विरलै अवस्थामा सरकार वा सरकारी नियोगले वित्तीय विवरणको लागि नगद आधार र बजेटको लागि प्रोदभावी आधार अवलम्बन गर्न सक्छन् । यसको अतिरिक्त, बजेटले भविष्यमा कोषबाट खर्च गर्ने प्रतिवद्धता र ती प्रतिवद्धतामा भएको परिवर्तनलाई केन्द्रित

गर्न वा सो सम्बन्धी सूचना समावेश गर्न सक्छ भने वित्तीय विवरणले नगद प्राप्ती, भुक्तानी तथा मौज्दातको बारेमा प्रतिवेदन दिन्छ । जे भएपनि, बजेट निकाय र वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने निकाय अक्सर एउटै हुन्छन् । त्यसैगरी बजेट अवधि र बजेटको लागि अवलम्बन गरिएका वर्गीकरणको आधारलाई अक्सर वित्तीय विवरणमा प्रतिविम्बत गरिन्छ । यसले व्यवस्थापन तथा जवाफदेहिताका लागि बजेट र वास्तविक तथ्यांकको तुलना गर्न सहज हुने किसिमबाट लेखा प्रणालीले वित्तीय सूचनालाई अभिलेख तथा प्रतिवेदन गर्ने बारे आश्वस्त पार्दछ । उदाहरणका लागि, बजेट अवधिमा बजेट कार्यान्वयन प्रगतिको अनुगमन तथा सरकार, सर्वसाधारण र अन्य प्रयोगकर्ताका लागि सान्दर्भिक र सामयिकताको आधारमा प्रतिवेदन गर्ने बारे आश्वस्त पार्दछ ।

१.९.२९ केही अवस्थामा, वित्तीय विवरणमा समावेश भएका भन्दा फरक निकाय तथा क्रियाकलाप सामेल गरी तथ्याङ्कीय प्रतिवेदन प्रणाली अनुरूप हुने गरी नगद वा प्रोदभावी आधारमा बजेट तयार गर्न सकिन्छ । उदाहरणको लागि तथ्याङ्कीय प्रतिवेदन प्रणाली अनुरूप हुने गरी तयार गरिएको बजेट सामान्य सरकारी क्षेत्रमा केन्द्रित हुन सक्छ र त्यो बजेटमा सरकारको “प्राथमिक” वा “गैर बजार” कार्यलाई आफ्नो मूल कार्य मानी सम्पादन गर्ने निकायलाई मात्र समावेश गर्दछ । तर वित्तीय विवरणलेसरकारको नियन्त्रणमा रहेको सम्पूर्ण गतिविधि तथा सरकारको व्यवसायिक गतिविधि समेतको बारेमा प्रतिवेदन गर्दछ ।

१.९.३० तथ्याङ्कीय प्रतिवेदनको ढांचामा सामान्य सरकारी क्षेत्र अन्तर्गत राष्ट्रिय, राज्य/प्रान्तीय र स्थानीय सरकार तह समेत सामेल हुनसक्छन् । कहिलेकाही राष्ट्रिय सरकारले राज्य, प्रान्तीय र स्थानीय सरकारमा आफ्नो नियन्त्रण राख्न सक्छ । आफ्नो वित्तीय विवरणमा एकीकृत गरी सरकारको सबै तीन तहलाई समावेश गरेर स्वीकृत बजेट तयार गरी सार्वजनिकरूपमा उपलब्ध गराउन सक्छ । यस्तो अवस्थाहरूमा, यस मानको आवश्यकता ती राष्ट्रिय सरकारी निकायहरूको वित्तीय विवरणको हकमा लागू हुनेछ । यद्यपि, यदि राष्ट्रिय सरकारले राज्य वा स्थानीय सरकारमा आफ्नो नियन्त्रण नराखेको अवस्थामा यसको वित्तीय विवरणले राज्य/प्रान्तीय वा स्थानीय सरकारलाई एकीकृत गर्ने कार्य गदैन बरू हरेक तहको सरकारको लागि छुट्टै वित्तीय विवरण तयार गरिन्छ । निकायहरूको लागि स्वीकृत गरिएको बजेट र तिनीहरूले नियन्त्रण गरेको गतिविधिहरू वा सहायक कार्यहरू (Sub Section) सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराइने अवस्थामा मात्र सरकारी निकायको वित्तीय विवरणको लागि यस मानको आवश्यकता लागू हुन्छ ।

बहु-वर्षीय बजेटहरू (Multi-year Budget)

१.९.३१ सरकार र अन्य निकायहरूले छुट्टै वार्षिक बजेटहरूको सट्टामा बहुवर्षीय बजेटहरू स्वीकृत गरी सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउँछन् । परम्परागत रूपमा बहुवर्षीय

बजेटहरूमा वार्षिक बजेटहरू वा वार्षिक बजेटका लक्ष्यहरू समावेश श्रृंखलावद्धरूपमा समावेश भएका हुन्छन् । हरेक वार्षिक अवधि अंशको स्वीकृत बजेटले सो अंश अवधिको बहुवर्षीय बजेटसंग सम्बन्धित प्रयोग गरिएको बजेट नीतिलाई प्रतिबिम्बित गर्दछ । केही अवस्थामा, बहुवर्षीय बजेटले कुनै एक वर्षमा प्रयोग हुन नसकेको विनियोजनलाई अर्को वर्षमा सार्न (Roll Forward) व्यवस्था समेत गरेको हुन्छ ।

- १.९.३२ बहु-वार्षिक बजेट भएका सरकारहरू र अन्य निकायहरूले आफ्नो शुरू र अन्तिम बजेट निर्धारण गर्न आफ्नो बजेट कसरी पारित भएको छ भन्नेमा आधारित भई फरकफरक दृष्टिकोण राख्न सक्दछन् । उदाहरणका लागि सरकारले दुई वर्षे बजेट पारित गर्न सक्छ जसमा हरेक वार्षिक अवधिको लागि शुरू र अन्तिम स्वीकृत बजेट पहिचान गर्न सकिने गरी दुईवटा स्वीकृत वार्षिक बजेटहरू समावेश हुन्छन् । यदि दुई वर्षे बजेटको पहिलो वर्षमा उपयोग नभएको विनियोजनलाई दुई वर्षे बजेटको दोस्रो वर्षमा खर्च गर्नको लागि कानूनी अख्तियारी दिइएमा दोस्रो वर्षको शुरू बजेटलाई यसरी सारी ल्याइएको रकम बराबरले बढाइन्छ । विरलै अवस्थामा सरकारले दुई वर्षे वा अन्य बहु अवधिको बजेट पारित गर्दा प्रत्येक वार्षिक अवधिको लागि विशेषरूपले छुट्टै बजेट रकम नछुट्याइएको अवस्थामा यस मानको प्रयोजनको लागि वार्षिक बजेट तय गर्न हरेक वार्षिक अवधिको लागि कति रकम छुट्याइएको हो सोको पहिचान गर्न विवेक प्रयोग गर्न पनि आवश्यक पर्न सक्छ । उदाहरणको लागि, दुई वर्षे अवधिको प्रथम वर्षको शुरू र अन्तिम स्वीकृत बजेटमा दुई वर्षे अवधिको लागि स्वीकृत भएको पूंजीगत खरिदमध्ये प्रथम वर्षमा भएको खरिदको साथै सो वर्षसंग सम्बन्धित आय तथा खर्च शीर्षकहरू सामेल हुन्छन् । प्रथम वार्षिक अवधिमा खर्च नभएको रकम दोस्रो वार्षिक अवधिको शुरू बजेटमा समावेश हुन्छ र त्यो बजेट, कुनै संशोधन भए शुरू समेत दोस्रो वर्षको अन्तिम बजेट हुन्छ । यस मानको भाग २ ले बजेट अवधिमा बजेट र वास्तविक रकमको बीचमा भएको सम्बन्धको खुलासा गर्न प्रोत्साहित गर्दछ ।

बजेट आधार, अवधि र क्षेत्रको टिप्पणी खुलासाहरू (Note Disclosures of Budgetary Basis, Period and Scope)

- १.९.३३ *निकायले एकीकृत बजेटमा अवलम्बन गरिएका बजेट आधार र वर्गीकरण आधारको व्याख्या वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा गर्नु पर्दछ ।*
- १.९.३४ बजेट तयार तथा प्रस्तुत गर्न प्रयोग गरिएको लेखा आधार (नगद, प्रोदभावी वा केही परिमार्जित) र वित्तीय विवरणमा प्रयोग भएको लेखा आधारमा भिन्नता हुन सक्छ । लेखा प्रणाली र बजेट प्रणालीले फरक परिप्रेक्ष्यमा सूचनाहरू एकत्रित गर्ने अवस्थामा यस्ता भिन्नता हुन सक्दछ । बजेटले नगद प्रवाह र केही मात्रामा प्रोदभावी एवं

प्रतिवद्धतामा ध्यान केन्द्रित गर्छ भने वित्तीय विवरणले नगद प्राप्ती र नगद भुक्तानीको प्रतिवेदन दिन्छ ।

१.९.३५ स्वीकृत बजेटको प्रस्तुतीकरणको निम्ति अवलम्बन गरिएका ढाँचाहरू तथा वर्गीकरण पनि वित्तीय विवरणको निम्ति अवलम्बन गरिएको ढाँचा भन्दा भिन्न हुन सक्छ । वित्तीय विवरणमा अवलम्बन गरिएका वर्गीकरण आधार अनुसार नै खर्चलाई स्वीकृत बजेटले शीर्षक वर्गीकरण गर्न सक्दछ । उदाहरणको लागि, आर्थिक प्रकृतिलाई खर्चहरू (कर्मचारीको तलव, आपूर्ति र उपभोग्य वस्तु, अनुदान तथा हस्तान्तरण आदि) अथवा कार्य सम्पादन (स्वास्थ्य, शिक्षा, आदि) अनुसार वर्गीकरण गरिन्छ । बैकल्पिक रूपमा, बजेटले विशेष कार्यक्रमको आधारमा पनि शीर्षक वर्गीकरण गर्न सक्छ । (उदाहरणको लागि, गरिबी न्यूनिकरण वा संक्रामक रोगको रोकथाम) वा बजेटको वर्गीकरण कार्यक्रम अंशको कार्य प्रगति उद्देश्यसंग जोडेर पनि गरिरहेको हुनसक्छ । (उदाहरणको लागि, तृतीयक शिक्षाबाट स्नातक भएको विद्यार्थीहरू वा अस्पतालको आपतकालीन सेवाले गरेको शल्यक्रिया) । यी वर्गीकरणहरू वित्तीय विवरणमा अवलम्बन गरिएका वर्गीकरणहरू भन्दा फरक हुन्छन् । यसको अलवा, पूँजीगत खर्च गरिने पूँजीगत बजेट (उदाहरणका लागि पूर्वाधार वा भवनहरू) भन्दा छुट्टै निरन्तर भइरहने कार्यसम्पादन (उदाहरणको लागि, शिक्षा वा स्वास्थ्य) को लागि नियमित बजेट स्वीकृत गर्न सकिन्छ ।

१.९.३६ स्वीकृत बजेटको तयारी र प्रस्तुतीकरणमा अवलम्बन गरिएको बजेट आधार र वर्गीकरण आधारको खुलासाले प्रयोगकर्तालाई बजेट र वित्तीय विवरणमा खुलाइएका लेखांकन जानकारी बीचको सम्बन्धलाई राम्रोसंग बुझ्नको लागि सहयोग गर्दछ ।

१.९.३७ निकायले वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा स्वीकृत भएको बजेटको अवधि खुलासा गर्नुपर्नेछ ।

१.९.३८ वित्तीय विवरणहरू कम्तीमा बार्षिक रूपमा प्रस्तुत गरिन्छन् । निकायहरूले बार्षिक अवधि वा बहुवर्षीय अवधिहरूका लागि बजेट स्वीकृत गर्न सक्छन् । स्वीकृत बजेटले समेटेको अवधि वित्तीय विवरणको प्रतिवेदन अवधिभन्दा फरक भएको अवस्थामा स्वीकृत बजेटले समेटेको अवधिको खुलासाले वित्तीय विवरणको प्रयोगकर्तालाई बजेट तथ्यांक तथा बजेट तुलनाको वित्तीय विवरणसंग भएको सम्बन्धलाई राम्ररी बुझ्न सहयोग पुर्याउँदछ । स्वीकृत बजेटले समेटेको अवधि र वित्तीय विवरणको अवधि समान भएको अवस्थामा र खास गरिकन अन्तरिम बजेट तथा वित्तीय विवरण र प्रतिवेदनहरू पनि तयार गरिदिने अवस्थामा सोको खुलासाले उपयोगी निश्चितताको भूमिका समेत निर्वाह गर्दछ ।

१.९.३९ निकायले वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा स्वीकृत बजेटमा समावेश भएका निकायहरू उल्लेख गर्नुपर्दछ ।

१.९.४० यस मानको अनुच्छेद नं. १.६.५ को अनुसार नियन्त्रक निकायले आफूमा निर्भर रहेका निकायहरू तथा सरकारी नियन्त्रणमा रहेका सरकारी व्यवसायिक प्रतिष्ठानहरूको बजेट समावेश गरी एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गरी प्रस्तुत गर्नुपर्दछ । यद्यपि, अनुच्छेद नं. १.९.२९ मा उल्लेख गरिए अनुसार, तथ्याङ्कीय प्रतिवेदन प्रणाली अनुरूप तयार गरिएको स्वीकृत बजेटले सरकारले व्यवसायिक वा बजार आधारमा गरेको गतिविधिलाई समेट्न सक्दैन । अनुच्छेद नं. १.९.२५ को आवश्यकता अनुरूप बजेट र वास्तविक रकमलाई तुलनायोग्य आधारमा प्रस्तुत गरिन्छ । बजेटले समेटेको निकायहरूको खुलासाले प्रयोगकर्तालाई कुन हदसम्म निकायको गतिविधिहरू स्वीकृत बजेट भित्र पर्छ भन्ने पहिचान गर्न तथा वित्तीय विवरणमा प्रतिविम्बित निकाय भन्दा बजेट निकाय कुन प्रकारले भिन्न छ भन्ने कुरा पहिचान सहज तुल्याउछ ।

तुलनात्मक आधारको वास्तविक रकम र वित्तीय विवरणको वास्तविक रकमको भिडान

१.९.४१ वित्तीय विवरण र बजेट तुलनात्मक आधारमा तयार नगरिएको अवस्थामा, अनुच्छेद नं. १.९.२५ अनुरूप बजेटसंग तुलनात्मक आधारमा प्रस्तुत गरिएको वास्तविक रकमलाई फरक भएको आधार, समय र निकायको छुट्टाछुट्टै पहिचान गरी कूल नगद प्राप्ती तथा कूल नगद भुक्तानीसंग मिलान गर्नुपर्दछ यस्तो मिलानलाई बजेट तथा वास्तविक रकमको तुलनात्मक विवरणको मुखपृष्ठमा वा वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा खुलासा गर्नुपर्छ ।

१.९.४२ तुलनायोग्य आधार अनुरूपको पहिचान गरिएको वास्तविक रकम र वित्तीय विवरणमा मान्यता दिइएको रकम बीचको भिन्नतालाई उपयुक्त ढंगबाट निम्नानुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

- क) बजेटमा आधारमा भिन्नता, लेखा आधार भन्दा अन्य आधार प्रयोग गरी स्वीकृत बजेट तयार गरिएमा यस्तो भिन्नता । उदाहरणको लागि, प्रोदभावी वा परिमार्जित नगद आधारमा बजेट तयार गरिने तर नगद आधारमा वित्तीय विवरण तयार गरिने अवस्थामा यस्तो भिन्नता हुन्छ ।
- ख) वित्तीय विवरणमा प्रतिविम्बित भएको प्रतिवेदन अवधि भन्दा बजेट अवधि फरक भएको अवस्थामा यस्तो भिन्नता हुन्छ ।
- ग) निकायगत भिन्नता, वित्तीय विवरण तयार गरिएको निकायको अंगको रूपमा रहेको कार्यक्रम वा निकायहरूलाई बजेटले समावेश नगरेको अवस्थामा यस्तो भिन्नता हुन्छ । वित्तीय विवरण तथा बजेट प्रस्तुतीकरण गर्दा अवलम्बन गरिएका ढाँचा र वर्गीकरणका तरिकामा पनि फरक हुनसक्दछ ।

- १.९.४३ यस मानको अनुच्छेद नं. १.९.४१ अनुरूपको मिलान बजेट आधारको वास्तविक रकम र नगद प्राप्ती तथा भुक्तानी विवरणमा उल्लेखित कूल नगद प्राप्ती र कूल नगद भुक्तानी बीच भएको फरकको प्रमुख श्रोतहरू पहिचान गरी निकायलाई आफ्नो उत्तरदायित्व पूरा गर्न सक्षम तुल्याउंछ । यस मानले बजेट र वास्तविक रकमको तुलना विवरणमा प्रस्तुत गरिएको प्रत्येक मुख्य जम्मा र उपजम्मा, वा प्रत्येक वर्गका शीर्षकहरूलाई वित्तीय विवरणमा भएका सोही सरहका रकमसंग मिलान गर्न (बाधा पुऱ्याउदैन) रोक्दैन ।
- १.९.४४ नगदमा आधारित लेखांकन अवलम्बन गरी बजेट र वित्तीय विवरण तयार गर्ने निकायहरूले वित्तीय विवरण अनुसार कै अवधिको लागि वित्तीय विवरणमै भएका निकायहरू समावेश गरी तथा वित्तीय विवरण अनुरूपकै प्रस्तुतीकरण ढाँचामा बजेट तयार गरेको अवस्थामा मिलान गर्नुपर्ने आवश्यकता पर्दैन । बजेट र वित्तीय विवरणको लागि एकै लेखांकन आधार अवलम्बन गर्ने अन्य निकायको हकमा प्रस्तुतीकरणको ढाँचा प्रतिवेदन गर्ने निकाय वा प्रतिवेदन अवधिमा भिन्नता हुनसक्दछ । उदाहरणका लागि, स्वीकृत बजेटले वित्तीय विवरण भन्दा भिन्न वर्गीकरण वा प्रस्तुतीकरण ढाँचा अवलम्बन गर्न सक्छ, वा निकायको गैर व्यवसायिक गतिविधि मात्र समावेश गर्न सक्छ, वा स्वीकृत बजेट बहु बार्षिक बजेट हुन सक्छ । एकै लेखांकन आधारमा तयार गरिएको बजेट र वित्तीय विवरणमा पनि प्रस्तुतीकरण, समयावधि वा निकायमा फरक भएको अवस्थामा मिलान (Reconciliation) गर्नु आवश्यक हुन्छ ।
- १.९.४५ **यस मानको आवश्यकता अनुरूपको गत अवधिको तुलनात्मक सूचनाको खुलासा गर्नु आवश्यक छैन ।**
- १.९.४६ आफ्नो एकीकृत बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने निकायहरूको वित्तीय विवरणमा समावेश हुने बजेट तथा वास्तविक रकमको तुलना यस मानको आवश्यकता अनुरूप गर्नुपर्दछ । गत अवधिको वास्तविक रकमको सो अवधिको बजेटसंगको तुलनाको खुलासा गर्न नपर्नुको साथै गत अवधिको वास्तविक र बजेट बीचको फरक सम्बन्धी व्याख्याको खुलासा पनि चालू अवधिको वित्तीय विवरणमा गर्नु पर्दैन ।

भाग १ को खण्ड १.९ को प्रभावकारी मिति (Effective Date of Section 1.9 of Part I)

- १.९.४७ वित्तीय विवरणको अवधि २०६५।०५।३० (२००९।०९।१६) वा तत्पश्चात सुरु हुने बार्षिक वित्तीय विवरणको हकमा निकायले यस मानको खण्ड १.९ लागू गर्नु पर्दछ ।
- १.९.४८ यदि निकायले अनुच्छेद १.९.४७ मा उल्लेख गरिएअनुसार खण्ड १.९ को प्रभावकारी मिति पश्चात यस मानलाई अवलम्बन गरेको अवस्थामा मिति २०६५।०५।३० (

२००९।०९।१६) वा सो पश्चात सुरू हुने निकायको वार्षिक वित्तीय विवरणकालागि यस मानको अनुच्छेद १.९.१ देखि १.९.४६ लागू हुन्छ ।

१.१० बाह्य सहायता प्राप्ति (Receipts of External Assistance)

परिभाषा

१.१०.१ यो मानमा निम्न शब्दहरू निश्चित अर्थमा प्रयोग गरिएका छन् :

हस्तान्तरित बाह्य सहायता (Assigned External Assistance) भन्नाले कुनै निकायले प्राप्त गरी अर्को निकायमा हस्तान्तरण गरेको बाह्य सहायता अनुदान, प्राविधिक सहायता, जमानत वा अन्य सहायता समेत कुनै पनि बाह्य सहायता सम्भन्नु पर्दछ ।

द्विपक्षीय बाह्य सहायता नियोग (Bilateral External Assistance Agency) भन्नाले कुनै मुलुकले प्रदान गर्ने बाह्य सहायता मध्ये केही वा सबै सहायता उपलब्ध गराउने वा उपलब्ध गराउने उद्देश्य समेत राखी सो मुलुकको राष्ट्रिय कानून, नियम वा अन्य प्राधिकार अन्तर्गत स्थापित नियोग सम्भन्नु पर्दछ ।

बाह्य सहायता (External Assistance) भन्नाले प्राप्तिको प्रयोग गर्न पाउने वा आफ्नो उद्देश्य परिपूर्ति गर्न फाइदा हुने सबै प्रकारका आधिकारिक संसाधन सम्भन्नु पर्दछ ।

बहुपक्षीय बाह्य सहायता नियोग (Multilateral External Assistance Agencies) भन्नाले बाह्य सहायता प्रदान गर्ने वा बाह्य सहायतासमेत प्रदान गर्ने उद्देश्य राखी अन्तराष्ट्रिय सम्झौता वा सन्धी अन्तर्गत स्थापित सबै नियोगहरूलाई सम्भन्नु पर्दछ ।

गैरसरकारी संस्था (Non-Governmental Organisation, NGO) भन्नाले सरकार, सरकारहरू, सरकारी नियोगहरू, अन्य संस्थाहरू वा व्यक्तिहरूलाई सहायता उपलब्ध गराउने उद्देश्य राखी सरकारी नियन्त्रणबाट स्वतन्त्र रहने गरी स्थापना भएका सबै विदेशी वा स्वदेशी सबै नियोगहरू सम्भन्नु पर्दछ ।

आधिकारिक संसाधन (Official Resources) भन्नाले बहुपक्षीय वा द्विपक्षीय बाह्य सहायता नियोग वा सरकार, वा सरकारी नियोगहरूले बाध्यात्मक सम्झौता अन्तर्गत उपलब्ध गराएको वा प्रतिबद्धता जाहेर गरेको सबै ऋण, अनुदान, प्राविधिक सहायता, जमानत वा अन्य सहायता सम्भन्नु पर्दछ । तर सहायता प्रदान गर्ने वा सहायताको प्रतिबद्धता जाहेर गर्ने आफ्नै मुलुकका सरकार वा सरकारी नियोग प्राप्त भएको अवस्थामा आधिकारिक संसाधन मानिदैन ।

पुनः प्रदान गरिएको बाह्य सहायता ऋण (Re-lent External Assistance Loan) भन्नाले कुनै निकायले कर्जाको रूपमा प्राप्त गरेको बाह्य सहायता अर्को निकायलाई पुनर्कर्जा दिएको रकम सम्भन्नु पर्दछ ।

१.१०.२ विभिन्न संस्थाहरूले बाह्य सहायता वा बाह्य सहायताका किसिमलाई जनाउन भिन्दा भिन्दै शब्दावली प्रयोग गर्न सक्तछन् । उदाहरणकालागि, कुनै संस्थाले बाह्य सहायता (External Assistance) को सट्टामा बाह्य सहयोग वा सहयोग (external aid or aid) भन्ने शब्दावली प्रयोग गर्न सक्तछन् । यस्तो अवस्थामा फरक फरक शब्दावलीहरूले अस्पष्टता गर्ने संभावना हुदैन । यद्यपि, अन्य अवस्थामा शब्दावली विल्कुलै फरक हुन सक्तछ । यस्तो अवस्थामा सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरणका प्रयोगकर्ताहरूले गर्ने तथा यस मानको आवश्यकता लागू हुन्छ वा हुदैन भन्ने कुरा निर्धारण गर्न शब्दावलीमा मात्र ध्यान नदिएँ परिभाषाको सारलाई विचार गर्नु पर्दछ ।

बाह्य सहायता (External Assistance)

१.१०.३ प्रापकले आफूले प्रयोग गर्न पाउने वा आफ्नो उद्देश्य परिपूर्ति गर्न फाईदा हुने सबै आधिकारिक संसाधनलाई अनुच्छेद नं. १.१०.१ मा परिभाषित गरिएको छ । अनुच्छेद नं. १.१०.१ मा परिभाषित गरिए अनुसारका आधिकारिक संसाधनमा गैरसरकारी संस्थाद्वारा हुने सहायतालाई बाध्यकारी सम्झौता अन्तर्गत नै भएता पनि समावेश गरिदैन । गैरसरकारी संस्थाबाट नगद चन्दा वा तेश्रो पक्षसंगको समायोजनको रूपमा प्राप्त प्राप्त भएको सहायतालाई वित्तीय विवरणमा प्रस्तुत गरिन्छ र यस मानको भाग १ को खण्ड १.१ देखि १.९ को आवश्यकता अनुरूप व्याख्यात्मक टिप्पणीमा खुलासा गरिन्छ । अनुच्छेद नं. २.१.६४ ले बाध्यकारी व्यवस्था नगरे पनि व्यावहारिक भएसम्म गैर सरकारी संस्थाबाट प्राप्त सहायतालाई अनुच्छेद नं. १.१०.१ देखि १.१०.२७ सम्मको आवश्यकता अनुरूप खुलासा गर्न अभिप्रेरित गर्दछ ।

१.१०.४ अनुच्छेद नं. १.१०.१ मा परिभाषित गरिए अनुसार गैरसरकारी संस्थाहरू सरकारी नियन्त्रणबाट स्वतन्त्र रहने गरी स्थापना भएका विदेशी, वा स्वदेशी नियोगहरू हुन् । केही अपवादात्मक अवस्थामा, सहयोगी संस्था द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सहायता नियोग हो वा गैरसरकारी संस्था हो र त्यसकारण कुनै पनि सरकारी नियन्त्रणबाट स्वतन्त्र छ भनी स्पष्ट गर्न नसकिने हुन सक्तछ । सहयोगी संस्थाले बाध्यात्मक सम्झौता अन्तर्गत सहायता उपलब्ध गराएको वा उपलब्ध गराउने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको अवस्थामा यो मानले परिभाषा गरे बमोजिमको आधिकारिक संसाधन र गैरसरकारी संस्थाले उपलब्ध गराएको संसाधन बीचको फरक छुट्टयाउन कठिन हुन सक्तछ । यस्तो अवस्थामा, प्राप्त भएको सहायता बाह्य सहायता अनुरूप भई यस खण्डमा उल्लेखित खुलासा सम्बन्धि आवश्यकता पूरा गर्न पर्ने हो वा होईन भनी निर्धारण गर्न व्यावसायिक विवेक प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

आधिकारिक श्रोतहरू (Official Sources)

- १.१०.५ अनुच्छेद नं. १.१०.१ मा परिभाषित गरिए अनुसार आधिकारिक संसाधन (Official Resources) भन्नाले बाध्यात्मक सम्झौता अन्तर्गते द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय बाह्य सहायता नियोग वा सरकार वा सरकारी नियोगले प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको संसाधनलाई सम्झनु पर्दछ । तर प्राप्त सहायता प्रदान गर्ने मुलुककै भएमा यस्तो प्रतिवद्धता व्यक्त गरिएको संसाधनलाई आधिकारिक संसाधन मानिदैन । आधिकारिक संसाधनको परिभाषामा उल्लेखित सरकारहरूमा जुनसुकै मुलुकका राष्ट्रिय, प्रान्तीय वा स्थानीय सरकार पर्न सक्तछन । त्यसकारण, उदाहरणका लागि, कुनै मुलुकको राष्ट्रिय सरकार वा प्रान्तीय सरकारी नियोगले अर्को मुलुकको प्रान्तीय वा स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराएको सहायतालाई बाह्य सहायताको रूपमा यस मानमा परिभाषित गरिएको छ । यद्यपि, राष्ट्रिय वा प्रान्तीय सरकारले मुलुकभित्रकै अर्को तहको सरकारलाई उपलब्ध गराएको सहायता आधिकारिक संसाधनको परिभाषामा पर्दैन र त्यसकारण त्यो बाह्य सहायता पनि होइन ।

बाह्य सहायता सम्झौता (External Assistance Agreements)

- १.१०.६ कुनै खास प्रकारको बाह्य सहायता चाहने सरकारले दाता संस्थाहरूसँग औपचारिक बैठकहरू गर्न वा विभिन्न चरणमा बैठकहरू गर्न सक्तछ । यस्ता बैठकहरूमा सरकारको समग्र आर्थिक योजनाहरू र विकासको लागि चाहिने सहायता सम्बन्धी छलफल गर्ने बैठक, वा सरकारी स्तरमा व्यावसायिक वित्तीय सहयोग, सैनिक सहायता, भुक्तानी सन्तुलन र अन्य प्रकारका सहयोगको बारेमा द्विपक्षीय छलफलहरू समावेश हुन सक्तछन् । यस्ता बैठकमा आवश्यकता परेको अवस्थामा मुलुकलाई चाहिने सहायताको बारेमा विचार गर्ने छुट्टै बैठक समेत पर्न सक्तछन् । शुरूको छलफलमा आशयका प्रतिवद्धता मात्र व्यक्त भई सरकार वा बाह्य सहायता नियोगका लागि बाध्यात्मक अवस्था नहुन सक्तछ । तत्पश्चात प्राप्त निकायले यद्यपि, कोषको पहुँचमा कुनै प्रतिबन्ध भए सो पालना गर्ने र सहमति गरिएका शर्तहरू पूरा गर्ने अवस्थामा कर्जा वा अनुदान सहायता उपलब्ध गराउने बाध्यात्मक सम्झौताहरू गर्न सकिन्छ ।
- १.१०.७ बाह्य सहायता सम्झौताले निकायको लागि निम्न व्यवस्था गरेको हुन सक्तछः
- क) सम्पूर्ण रकमको कर्जा वा अनुदान रकम वा कर्जा वा अनुदान रकमको अंश नगदमा प्राप्त गर्ने,
 - ख) कर्जा वा अनुदान सम्झौतामा उल्लेख भएको निकायको आफ्नो दायित्व फरफारक गर्न तेश्रो पक्षलाई गरेको नगद भुक्तानीको सोधभर्ना माग गर्ने, वा
 - ग) कर्जा वा अनुदान सम्झौतामा उल्लेख भएको अनुसार निकायको आफ्नो दायित्व फरफारक गर्न तथा गैरसरकारी संस्थाले उपलब्ध गराएको वा उपलब्ध गराउने

सामान वा सेवा वापतको दायित्व फरफारक गर्न तेश्रो पक्षलाई सीधै भुक्तानी गर्न बाह्य सहायता नियोगलाई अनुरोध गर्ने ।

बाह्य सहायता सम्झौतामा प्रापकले वस्तुगत सहायताकारूपमा सामान वा सेवा प्राप्त गर्ने व्यवस्था समेत समावेश हुन सक्तछ ।

बाह्य सहायता प्राप्ती (External Assistance Received)

१.१०.८ निकायले आफ्नो नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा सो अवधिमा नगदमा प्राप्त भएको कुल बाह्य सहायतालाई छुट्टै खुलासा गर्नु पर्दछ

१.१०.९ निकायले आफ्नो नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुख पृष्ठमा वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा सो अवधिमा निकायको दायित्व सिधै फरफारक गर्न वा निकायको तर्फबाट सामान तथा सेवा खरिद वापत तेश्रो पक्षले भुक्तानी गरेको जम्मा बाह्य सहायतालाई निम्नानुसार छुट्टा छुट्टै उल्लेख गरी खुलासा गर्नु पर्दछ ।

क) प्रतिवेदन गर्ने निकायमा स्वामीत्व रहेको आर्थिक निकायको अंशको रूपमा रहेको तेश्रो पक्षले गरेको जम्मा भुक्तानी, र

ख) प्रतिवेदन गर्ने निकायमा स्वामीत्व रहेको आर्थिक निकायको अंशको रूपमा नरहेको तेश्रो पक्षले गरेको जम्मा भुक्तानी ।

प्रतिवेदन अवधिमा तेश्रो पक्षले वा भुक्तानी प्राप्त गरेको व्यक्तिले औपचारिक रूपमा यस्तो भुक्तानीको जानकारी निकायलाई दिएमा वा अन्य तरिकाले भुक्तानीको पहिचान गरिएको अवस्थामा मात्र यस प्रकारको खुलासा गर्नु पर्दछ ।

१.१०.१० एक भन्दा बढी दाताहरूबाट बाह्य सहायता प्राप्त भएको अवस्थामा या त नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा सहायता प्रदान गर्ने मुख्य वर्गको छुट्टै खुलासा गर्नुपर्दछ ।

१.१०.११ कर्जा तथा अनुदानको रूपमा बाह्य सहायता प्राप्त भएको अवस्थामा या त नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा वा या वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा सो अवधिमा कर्जाको रूपमा प्राप्त भएको जम्मा रकम र अनुदानको रूपमा प्राप्त भएको जम्मा रकमलाई छुट्टा छुट्टै उल्लेख (प्रस्तुत) गर्नुपर्दछ ।

१.१०.१२ बाह्य सहायता नगदको रूपमा सीधै प्रतिवेदन गर्ने निकायलाई उपलब्ध गराउन सकिन्छ । वैकल्पिक रूपमा, कुनै तेश्रो पक्षले प्रतिवेदन गर्ने निकायको निकायको दायित्व फरफारक गरिदिएर वा प्रतिवेदन गर्ने निकायको फाईदाको लागि सामान तथा सेवा खरिद गरिदिएर बाह्य सहायता उपलब्ध गराउनसक्तछ । केही अवस्थामा:

क) तेश्रो पक्ष प्रतिवेदन गर्ने निकायमा स्वामीत्व रहेको आर्थिक निकायको अंश हुन सक्तछ । उदाहरणको लागि सरकारले कुनै विभाग र अन्य निकायको लागि

केन्द्रीय कोष वा एकल खाता व्यवस्था मार्फत खर्च व्यवस्थापन गर्ने अवस्थामा सो सरकारी क्षेत्राधिकार भित्र रहेको कुनै विभागले संचालन गरेको कार्यक्रमको फाईदाको लागि नगदको रूपमा बाह्य सहायता उपलब्ध गराईएमा यस्तो अवस्था हुन सक्तछ । यस्तो अवस्थामा संचालन गर्ने ट्रेजरी वा केन्द्रीय भुक्तानी एजेन्सीले सो बाह्य सहायता प्राप्त गर्दछ र प्राप्त गरेको सो सहायताबाट सम्बन्धित विभागको उचित अख्तियारी, कागजात, प्रमाण प्राप्त गरे पछि सोही विभागको शीर्षकमा भुक्तानी गरिदिन्छ ।

ख) सो तेश्रो पक्ष प्रतिवेदन गर्ने निकायसंग सम्बन्धित रहेको वित्तीय निकायको कुनै भाग नहुन सक्तछ - उदाहरणकालागि, कुनै सहायता एजेन्सीले सम्बन्धित सरकारी एजेन्सीलाई नगदमा सहायता दिनुका सट्टामा सो सरकारी एजेन्सीका लागि कुनै क्षेत्रीय विकास बैकको कर्जा भुक्तानी गरिदिन्छ, कुनै सरकारी एजेन्सीले निर्माण गराएको भवन वा सडकको निर्माता कम्पनीलाई सिधै भुक्तानी गरिदिन्छ वा स्वतन्त्र वित्तीय कारोवार गर्ने प्रान्तीय सरकार वा स्थानीय निकायका स्वास्थ्य वा शैक्षिक कार्यक्रमका लागि सेवा प्रदायक वा आवश्यक आपूर्ति खरिद र अन्य सरकारी निकायलाई सोभै भुक्तानी गरिदिन सक्तछ ।

१.१०.१३ बाह्य सहायताको नगदको रूपमा प्राप्त वा निकायका हितका लागि तेश्रो पक्षलाई गरिएको सिधै भुक्तानीको खुलासाले निकायको संचालनमा राजस्व तथा आन्तरिक श्रोतको योगदान र निकायको बाह्य सहायतामा रहेको निर्भरताको सूचना दिन्छ । यो लेखामानको बुदा नं. १.३.२४ को व्यवस्थाको परिपालना गर्दा निकायले यस्तो भुक्तानीलाई भुक्तानी गर्ने तेश्रो पक्षले वा भुक्तानी प्राप्त गरेको व्यक्तिले वा सो भुक्तानीको अन्य तरीकाले पहिचान गर्न सक्ने गरी प्रतिवेदन अवधिमा औपचारिक रूपमा जानकारी पाएमामात्र वित्तीय विवरणमा समावेश गर्नु पर्दछ । बाह्य सहायता प्राप्तीको प्रमुख वर्गीकरणको खुलासा अभिप्रेरित गरिएको छ तर अनिवार्य गरिएको चाही छैन (बुदा नं. २.१.६६ पनि हेर्नुहोस) ।

१.१०.१४ बाह्य सहायताको प्रमुख वर्गहरू जस्तै: उदाहरणकालागि, बहुपक्षीय दाता, द्विपक्षीय दाता, अन्तराष्ट्रिय सहायता संगठनहरू, राष्ट्रिय सहायता संगठनहरू वा आवश्यकता र उचितता अनुसारका अन्य प्रमुख वर्गहरूको वर्गीकरणले प्रतिवेदन गर्ने सो निकायको बाह्य सहायताको विशेष वर्गमा रहेको रहेको निर्भरताको सूचना दिन्छ र सहायताको दिगोपनाको निर्धारण गर्न सहयोग पुऱ्याउछ । यो लेखामानले सहायता उपलब्ध गराउने हरेक दाताको परिचय र निजहरूले उपलब्ध गराएको दातागत सहायताको रकम उपलब्ध गराउन आवश्यक भनेको चाही छैन । यद्यपि, हरेक दाताको दाता र मुद्रागत सहायता रकम खुलासा गर्न अभिप्रेरित गरिन्छ (बुदा नं. २.१.७० पनि हेर्नुहोस) ।

- १.१०.१५ बाह्य सहायता सामान्यतः निकायको प्रतिवेदन गरिने मुद्राभन्दा अर्को मुद्रामा रहेको हुन्छ । नगद प्राप्ति वा विदेशी मुद्रामा कारोवार हुने गरी निकायको हित वापत तेश्रो पक्षले गरेको भुक्तानी सो प्राप्ति वा भुक्तानी भएको दिनको विनिमय दरमा बुदा नं. १.७.२ अनुसार निकायको प्रतिवेदन गरिने मुद्रामा लेखांकन गर्नु पर्दछ ।
- १.१०.१६ केन्द्रीय सरकारले मात्र सामान्यतया बहुपक्षीय वा द्विपक्षीय सहायता एजेन्सीहरूसँग बाह्य सहायताको सम्झौता गर्ने अधिकार राखेको हुन्छ । यस्ता धेरै अवस्थाहरूमा आयोजना वा क्रियाकलाप अर्कै निकायले संचालन गर्ने हुन्छ । केन्द्रीय सरकारले त्यसरी प्राप्त गरेको कोष सो अर्को निकायलाई पुनर्कर्जा दिन्छ वा हस्तान्तरण गर्दछ । त्यसरी प्राप्त गरेको कोष सो अर्को निकायलाई पुनर्कर्जा वा हस्तान्तरण गर्दा जुन शर्तमा आफूले पाएको छ उही शर्त वा फरक शर्त पनि हुन सक्तछ । कहिलेकाहीँ केन्द्रीय सरकारको प्रशासनिक खर्चका लागि न्यूनतम शुल्क वा व्याज लगाएको हुन सक्तछ । कुनै निकायले बाह्य सहायताको सम्झौता गरेर सो सम्झौताको फाइदा र सम्झौताका शर्तहरू जस्ताको तस्तै अर्को निकायलाई सहायक सम्झौता गरी हस्तान्तरण गरेता पनि सो बाह्य सहायतालाई प्राप्तिमा लेखांकन गर्नु पर्दछ । उसले सो अर्को निकायलाई हस्तान्तरण गरेको रकमलाई सामान्य समुहीकरण सहित वित्तीय विवरणको भुक्तानीमा लेखांकन गर्नु पर्दछ ।
- १.१०.१७ पहिलो प्रापकको रूपमा रहेको कुनै निकायले बाह्य सहायताको सम्झौता गरेर सो सम्झौताको फाइदा र सम्झौताका शर्तहरू जस्ताको तस्तै अर्को निकायलाई हस्तान्तरण गरेमा सो पहिलो प्रापकले वास्तविक उपयोगकर्ताका लागि कर्जा वा अनुदानको प्रशासनिक कार्यसम्म गरेको हो । जहा शर्तहरू भण्डै समान रहेका छन् त्यहा सो कारोवारलाई बुदा नं. १.३.१३ बमोजिमको प्रशासकीय कार्यको रूपमा वित्तीय विवरणमा खुद रूपमा देखाउनु उचित हुन्छ ।

उपयोग गर्न बाँकी बाह्य सहायता (Undrawn External Assistance)

- १.१०.१८ प्रापकको विशेषीकृत बाध्यात्मक सम्झौता अन्तर्गत तथा सारभूत शर्तका आधारमा भविष्यका कार्यक्रम संचालनका लागि उपलब्ध हुने बाह्य सहायताको कर्जा एवं अनुदान भएमामात्र निकायले वित्तीय विवरणको लेखा टिप्पणीमा प्रतिवेदन दिनमा बाँकी रहेको बाह्य सहायताको रकमको निम्न व्यहोराको खुलासा गर्नु पर्दछ:

(क) कर्जाको रूपमा रहेको जम्मा बाह्य सहायता, र

(ख) अनुदानको रूपमा रहेको जम्मा बाह्य सहायता

बाँकी बाह्य सहायताको निर्धारण भएका वा प्राप्तिमा असर गर्न सक्ने सारभूत शर्त पनि खुलाउनु पर्दछ ।

१.१.१९ बाध्यात्मक सम्झौता भइसकेको तर हालसम्म बांकी रहेको बाह्य सहायताको अंक ठूलो रकममा हुन सक्तछ । केही अवस्था त, कुनै बाध्यात्मक सम्झौता अन्तर्गतका कर्जा सहायता (हरू) वा अनुदान (हरू) प्राप्त गर्न सारभूत शर्तहरू पुरा गर्नु पर्ने हुन सक्तछ । विकासको अवस्थामा रहेका आयोजनाका लागि भएका लगानीको सम्झौतामा यस्ता शर्तहरू हुन सक्तछन् वा सो आयोजना सो सम्झौता बमोजिम संचालन भएको हुनु पर्ने शर्त भएका अवस्थामा भएका बांकी सहायतामा यस्तो अवस्था सिर्जना हुन्छ । यदि यस्तो बांकी बाह्य सहायता विदेशी मुद्रामा भएमा वर्षको शुरू मौज्दात र अन्तिम मौज्दातलाई बुदा नं. १.७.३ मा भएको व्यवस्था बमोजिम प्रतिवेदन दिनहरूको विनिमय दर अनुसार प्रतिवेदन मुद्रामा सो दर निर्धारण गरिन्छ ।

१.१०.२० केही अवस्थामा कर्जा वा अनुदानको कुनै बाध्यात्मक सम्झौता बेगर नै दाता निकायले निकायको चालू सहायता निरन्तर गर्ने इच्छा व्यक्त गर्न सक्तछ; उदाहरणका लागि, दाता निकायले दाता राष्ट्रको वार्षिक बजेट वा उसले प्राप्त गर्ने अन्य श्रोतको सुनिश्चितता आधारमा सो कर्जा वा अनुदान उपलब्ध गराउने गरेको भए यस्तो अवस्था पर्न सक्तछ । अन्य अवस्थामा सहायताको रकम निर्धारण भएको तर सो संगका शर्तहरू तथा ती शर्तहरू पुरा हुने सुनिश्चितता प्रतिवेदन दिनमा सन्तोषजनकरूपमा निर्धारण गर्न नसकिने हुन सक्तछ; उदाहरणका लागि तोकिएको सम्पादन आधार पूरा गरेमा दिइने भुक्तानी सन्तुलनका लागि सहायता वा अन्य निकायले उपलब्ध गराएमा सहायता दिने गरी प्राप्त हुने आकस्मिक सहायता भएमा यस्तो अवस्था पर्न सक्तछ । यस्तो अवस्थाहरूमा बांकी रहेको बाह्य सहायताको रकमको खुलासा गरिदैन । कतिपय अवस्थामा सारभूत शर्तहरूको निर्धारण वा बाह्य सहायता प्राप्तीमा पर्न सक्ने असरको निर्धारणमा व्यवसायिक उचितताको अभ्यास आवश्यक पर्न सक्तछ ।

वस्तु वा सेवाको प्राप्ती (Receipt of Goods and Services)

१.१०.२१ **कुनै निकायले सामान वा सेवाको रूपमा प्राप्त गरेको बाह्य सहायताको वित्तीय विवरणमा खुलासा गर्ने निकायले सो सहायताको मूल्यांकनका आधार लेखा टिप्पणीमा खुलाउनु पर्दछ ।**

१.१०.२२ यो लेखामानको बुदा नं. २.१.९० मा सामान वा सेवाको रूपमा प्राप्त गरेको बाह्य सहायताको विवरण वित्तीय विवरणको लेखा टिप्पणीमा छुट्टै रूपमा खुलासा गर्नु पर्ने गरी प्रोत्साहन गरिएको छ । लेखा टिप्पणीमा यसरी प्रोत्साहित खुलासाहरू खुलाउदा ती खुलासाहरू बुझिने तथा वित्तीय जानकारीका अन्य गुणात्मक चरित्र पूरा गर्नु पर्ने व्यवस्था बुदा नं. १.३.३८ मा रहेको छ । यदि निकायले यस्तो विवरणको खुलासा गर्ने भएमा, वित्तीय विवरणको लेखा टिप्पणीमा सो मूल्यांकनको आधार खुलाउनु पर्दछ । यस्तो खुलासाले वित्तीय विवरणका प्रयोगकर्तालाई, उदाहरणका लागि दाताको

मूल्यांकनका सन्दर्भका आधारमा वा स्थानीय बजार वा अन्तराष्ट्रिय बजारको बजार मूल्य (fair value) का आधारमा वा व्यवस्थापनले स्वयं निर्धारण गरेको वा अन्य आधार जस्ता आधारमा मूल्यांकन गरेको जानकारी मिल्दछ ।

कर्जा पुनःतालिकिकरण वा रद्दको खुलासा (Disclosure of Debt Rescheduled or Cancel)

- १.१०.२३ कुनै निकायले लिएको कुनै कर्जा प्रतिवेदन अवधिमा पुनःतालिकिकरण भएको वा रद्द भएको भए सो व्यहोरा र कुनै थप शर्तहरू थपिएका भए सो समेतको विवरण वित्तीय विवरणको लेखाटिप्पणीमा खुलासा गर्नु पर्दछ ।
- १.१०.२४ बाह्य सहायताको रूपमा रहेको कर्जामा कठिनता भएको निकायले सो कर्जाका शर्तहरूमा पुनःवार्ता गर्न वा रद्द गर्न सक्तछ । पुनःतालिकिकरण भएको वा रद्दभएको भए सो व्यहोरा र कुनै थप शर्तहरू थपिएका भए सो समेतको विवरणको खुलासाले वित्तीय विवरणका उपयोगकर्तालाई यस्ता पुनःवार्ता वा रद्द हुन सक्तछन् भन्नेमा सचेतता प्रदान गर्दछ । यसले निकायको वित्तीय अवस्थाको निर्धारण गर्न र त्यसमा परिवर्तन गर्न उपयोगिता प्रदान गर्दछ ।

मुख्य शर्तहरू पालना नभएको खुलासा (Disclosure of Non Compliance with Significant Terms and Contitions)

- १.१०.२५ कुनै निकायले प्रतिवेदन अवधिमा कुनै बाह्य सहायता कर्जा वा अनुदान वा जमानतका सम्झौतामा भएका प्रमुख शर्तहरू पालना गर्न नसकेका कारणले सो सहायताको रद्द वा कुनै भार थपिन गएको वा पहिले पाइसकेको सहायता फिर्ता गर्नु परेको व्यहोरा वित्तीय विवरणको लेखा टिप्पणीमा खुलाउनु पर्दछ । रद्द गरिएको वा फिर्ता गरिएको बाह्य सहायताको रकम पनि खुलासा गर्नु पर्दछ ।
- १.१०.२६ बाह्य सहायता सम्झौतामा सामान्यतः सो सहायतामा पहुँच पाइरहन पालना गर्नु पर्ने शर्तहरू तथा कार्यविधिका शर्तहरू हुन सक्तछन् ।
- १.१०.२७ बुदा नं. १.१०.२५ मा भनिएको खुलासाले पाठकहरूलाई निकायको भावी संचालनमा सहायता प्राप्तिमा नकारात्मक असर गर्ने गरी पूरा नभएका शर्तहरूको जानकारी पहिचान गर्न मद्दत गर्नेछ । यसले पालना नभएका शर्तहरू पुनःपालना गरी भविष्यमा कुनै सम्झौता गर्न सकिने बारेमा पनि निर्धारण गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ । अन्य अवस्थाहरूका मुख्य शर्तहरूको पालना नभएको बारेमा पनि खुलासा गर्न अभिप्रेरित गरिन्छ तर अनिवार्य चाही छैन (बुदा नं. २.१.७० पनि हेर्नुहोस) ।

**दफा १.१० को प्रभावकारी मिति र संक्रमणकालीन व्यवस्था (Effective Date of Section 1.1)
and Transitional Provisions)**

- १.१०.२८ यो लेखामानको बुदा नं. १.१०.१ देखि १.१०.३४ वार्षिक वित्तीय विवरणको अवधि २०६६/६७ वा सोभन्दा पछाडिका लागि लागू हुन्छ ।
- १.१०.२९ निकायले बुदा नं. १.१०.१ देखि १.१०.२७ सम्मका व्यहोराका तुलनात्मक विवरणहरू बुदा नं. १.१०.१ देखि १.१०.३४ सम्मका व्यवस्थाहरू लागू गरेको पहिलो वर्षमा दर्शाउनु पर्दैन ।
- १.१०.३० निकायले बुदा नं. १.१०.१८ भएको उपयोग गर्न बांकी बाह्य सहायताको खुलासा बुदा नं. १.१०.१ देखि १.१०.३४ सम्मका व्यवस्थाहरू लागू गरेको पहिलो २ वर्षसम्म दर्शाउनु पर्दैन ।
- १.१०.३१ यदि कुनै निकायले बुदा नं. १.१०.२९ र १.१०.३० को संक्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गतका व्यवस्था लागू गरेको भए उसले त्यसो गरेको व्यहोरा चाही खुलाउनु पर्दछ ।
- १.१०.३२ यो लेखामानको बुदा नं. १.१०.१ देखि १.१०.२७ सम्म भएका आवश्यकताहरू यो लेखामान लागू गरेको पहिलो वर्षमा तुलनात्मक जानकारी दिन आवश्यक सूचनाहरू तयारी स्वरूपमा प्राप्त नहुने वा उचित रूपमा पहुच नहुने हुन सक्तछन् । त्यस्तै बुदा नं. १.१०.१८ मा भनिए अनुसारको बांकी बाह्य सहायताको अन्तिम मौज्जात खुलासाको पनि सूचना प्राप्त नहुन सक्तछ ।
- १.१०.३३ यो लेखामानको पहिलो प्रयोगमा अघिल्लो वर्षको तुलनात्मक रकमको खुलासा गर्न बुदा नं. १.४.१६ ले केही सहूलियत प्रदान गरेको छ । कुनै निकायले यो संशोधन अगावै Cash Basis IPSAS लागू गरेको भएमा बाह्य सहायताका सन्दर्भमा बुदा नं. १.१०.१ देखि १.१०.२१ सम्मका व्यवस्थाहरूको खुलासा गर्नु पर्दछ । बुदा नं. १.१०.१ देखि १.१०.२७ सम्मका व्यवस्थाहरूमा रहेका बाह्य सहायताका सन्दर्भमा तुलनात्मक विवरणको खुलासा यो लेखामान लागू गरेको पहिलो वर्षमा केही सहूलियत दिएको छ । बुदा नं. १.१०.३० ले त बुदा नं. १.१०.१८ मा भएको आवश्यकताको पहिलो दुई वर्षसम्म सहूलियत दिएको छ ।
- १.१०.३४ वित्तीय विवरणका उपयोगकर्तालाई यो लेखामानका आवश्यकताहरू पूरा गरिएको जानकारी दिन बुदा नं. १.१०.३१ ले यो संक्रमणकालीन व्यवस्था लागू गर्ने र सोही व्यहोराको खुलासा गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

परिशिष्ट १: मानको भाग १ का आवश्यकताहरूको उदाहरण (Illustration of the Requirements of Part 1 of the Standard)

यो परिशिष्ट उदाहरण मात्र हो, मानको भाग होइन । यसले ऋण वा अनुदानको रूपमा चालू अवधिमा वा अधिल्लो अवधिमा बाह्य सहायता प्राप्त गरेको कुनै सरकारको नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरण तथा टिप्पणीको खुलासाको नमूना उदाहरणको रूपमा प्रस्तुत गरेको छ । नगद लेखा आधारको सार्वजनिक प्रयोजनको वित्तीय विवरण तयारी र प्रस्तुतीकरणमा तिनीहरूको प्रयोग गरी मानको अर्थ स्पष्ट गर्न सहयोग पुऱ्याउनु यसको उद्देश्य रहेको छः

- क) कुनै सरकार,
- ख) कुनै सरकारी निकाय जसले आफ्नै बैंक खाता नियन्त्रण गरेको छ, र
- ग) कुनै सरकारी विभाग जसले एकल खाता अन्तर्गत कार्यसंचालन गर्दछ र विभागको तर्फबाट केन्द्रीय निकायले नगद प्राप्ति र भुक्तानीको प्रशासन गर्दछ ।

नेपाल सरकार
एकीकृत वित्तीय विवरण
(आइएसएस ढाँचा)

नगद प्राप्ति र भुक्तानीको एकीकृत विवरण
आर्थिक वर्ष.....समाप्तिको

बजेट तथा वास्तविक रकमको तुलनात्मक विवरण
आर्थिक वर्षसमाप्तिको

नगद आधारमा स्वीकृत बजेट
(कार्यका आधारमा भुक्तानीको वर्गीकरण)

नेपाल सरकार
नगद प्राप्ति र भुक्तानीको एकीकृत वित्तीय विवरण
आर्थिक वर्ष ३४ आषाढ २०४४ मा समाप्ति भएको

रु. करोडमा मा

सिफारिस: वित्तीय लेखा विवरण नेपाल सरकारद्वारा तयार गरिएको सरकारी वित्तीय तथ्याङ्कमा आधारित हुनुपर्छ ।

विवरण		चालु आर्थिक वर्ष			गत आर्थिक वर्ष	
प्राप्ति	टिप्पणी	बजेट संकेत	रकम	तेश्रो पक्षबाट भुक्तानी	रकम	तेश्रो पक्षबाट भुक्तानी
क. कर			XXX			
वैदेशिक व्यापार		१.१.०१.००	xxx			
मुल्य अभिवृद्धि कर		१.१.०२.१०	xxx			
अन्य वस्तु तथा सेवा (मु.अ.कर बाहेक)		१.१.०२.००	xxx			
आयकर		१.१.०३.००	xxx			
सम्पत्ती कर		१.१.०४.००	xxx			
अन्य कर			xxx			
ख. व्यापार र सेवा क्रियाकलापहरू			XXX			
शुल्क		१.१.०५.००	xxx			
दण्ड, जरिवाना र जफत		१.१.०६.००	xxx			
सरकारी सम्पत्ती र सेवाको विक्री तथा भाडा		१.१.०७.००	xxx			
लाभांश		१.१.०८.००	xxx			
व्याज		१.१.०९.००	xxx			
रोयल्टी		१.१.१०.१०	xxx			
अन्य			xxx			
ग. चन्दा र अन्य प्राप्ति		१.१.१२.००	XXX			
घ. अनुदान र सहायता			XXX			

(नगद र गैरनगद)						
द्विपक्षीय			XXX			
बहुपक्षीय			XXX			
ड पूँजीगत प्राप्ति			XXX			
लगानीको बिक्रीबाट हुने प्राप्ति			XXX			
उपकरण र संयन्त्र बिक्रीबाट हुने प्राप्ति	१.१.१०.२१		XXX			
सांवा भूक्तानी	१.१.११.००					
च. सापटी			XXX			
आन्तरिक			XXX			
बाह्य			XXX			
छ. शान्ति कोष			XXX			
ज. अन्य प्राप्ति			XXX			
वर्षको जम्मा प्राप्ति			XXXX			

सह महालेखा नियन्त्रक
(लेखा)

महालेखा नियन्त्रक
महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

सचिव
अर्थ मन्त्रालय

महालेखा परीक्षक
महालेखा परीक्षकको कार्यालय

विवरण	चालु आर्थिक वर्ष			गत आर्थिक वर्ष	
भुक्तानी	बजेट संकेत	रकम	तेश्रो पक्षबाट भुक्तानी	रकम	तेश्रो पक्षबाट भुक्तानी
क.संचालन खर्चहरू		XXX			
ज्याला, तलब र कर्मचारी सुविधाहरू	२.१.०.००	XXX	-		
उपभोग्य, आपूर्ति तथा सेवा	२.२.०.००	XXX	-		
उत्पादन	२.४.०.००	XXX	-		
अन्य (फिर्ता*)	२.१२.०१+	XXX	-		
	२.००.००				
ख.चालु हस्तान्तरण	२.३.०.००	XXX			
(अनुदान र सहायता)					
सार्वजनिक प्रतिष्ठान	२.३.०१	XXX			

स्थानीय सरकार	२.३.०२+२.३.०६	XXX		
सामाजिक सुरक्षा	२.३.०४	XXX		
सामाजिक सेवा- शिक्षा	२.३.०३+२.३.०५	XXX		
र स्वास्थ्य				
छात्रवृत्ति	२.३.०७	XXX		
अन्य	-	-		
ग.पूँजीगत हस्तान्तरण	२.३.०.००	XXX		
(अनुदान र सहायता)				
सार्वजनिक प्रतिष्ठान	२.८.०१	XXX		
स्थानीय सरकार	८.०२+८.०६	XXX		
सामाजिक सेवा- शिक्षा	८.०३+८.०५	XXX		
र स्वास्थ्य				
अन्य	-	-		
घ.पूँजीगत खर्चहरू		XXX		
जग्गा खरिद	२.५.०१	XXX	-	
यन्त्र र उपकरणको	२.६.०१-०३	XXX	-	
खरिद				
सार्वजनिक निर्माण	२.६.०४-६.०७	XXX	-	
ङ लगानी	२.७.०.००	XXX		
वित्तीय साधनको खरिद	-	-	-	
सेयर	२.७.०१	XXX	-	
ऋण	२.७.०२	XXX	-	
अन्य	-	-		
च.ऋण तथा व्याज		XXX		
भुक्तानी				
ऋण भुक्तानी	२.१०.०.००	XXX		
आन्तरिक	२.१०.०१	XXX		
बाह्य	२.१०.०२	XXX		
व्याज भुक्तानी	२.११.००	XXX		
आन्तरिक	२.११.०१	XXX		
बाह्य	२.११.०२	XXX		
छ.शान्ति कोष			-	
ज.अन्य भुक्तानी			-	
बर्षको कुल भुक्तानी		XXX		

नगदमा बृद्धि/(कमी)		XXX			
जोडः आर्थिक वर्षको शुरूको नगद (शुरू मौज्दात)		XXX			
आर्थिक वर्षको अन्त्यको नगद (अन्तिम मौज्दात)		XXX			

यी वित्तीय विवरणहरू X आर्थिक वर्ष देखि XX आर्थिक वर्ष सम्मको आधारमा गरिएको हुन्छ ।

सह महालेखा नियन्त्रक
(लेखा)

महालेखा नियन्त्रक
महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

सचिव
अर्थ मन्त्रालय

महालेखा परीक्षक
महालेखा परीक्षकको कार्यालय

राजश्व तथा प्राप्तिहरू बजेट संकेत १.०.०.०० संग सम्बन्धित छन् ।

भुक्तानी तथा खर्चहरू बजेट संकेत २.०.०.०० संग सम्बन्धित छन् ।

तेश्रो पक्षबाट भएको भुक्तानीमा विकास साभेदार संस्थाहरूबाट प्राप्त गैर नगदीय अनुदान र सहायता समावेश छन् ।

*त्यस बखतको राजदरबारसंग सम्बन्धित खर्चहरू यो खर्च शीर्षकको बजेट संकेतमा समावेश गरिएका छन् ।

नेपाल सरकार
एकीकृत वित्तीय विवरण
बजेट र वास्तविक रकमको तुलनात्मक विवरण
आर्थिक वर्ष २०४४-४५

रु. करोडमा मा

सिफारिस: नगद प्रवाह सरकारी वित्तीय तथ्याङ्कमा आधारित हुनुपर्छ ।

विवरण	टिप्पणी	बजेट संकेत	*वास्तविक रकम	अन्तिम बजेट	शुरू बजेट	**फरक: अन्तिम र वास्तविक बजेट
नगदको आन्तरिक प्रवाह						
क. कर			X	X	X	X
ख. व्यापार र सेवा क्रियाकलाप			X	X	X	X
ग. चन्दा/उपहार र अन्य प्राप्ति			X	X	X	X
घ. अनुदान र सहायता (नगद र गैर नगद)			X	X	X	X
ङ. पूजिगत प्राप्ति			X	X	X	X
च. सापटी			X	X	X	X
छ. शान्ति कोष			X	X	X	X
ज. अन्य प्राप्ति			X	X	X	X
कूल प्राप्ति			X	X	X	X
नगदको बाह्य प्रवाह						
क. संचालन खर्च			(X)	(X)	(X)	(X)
ख. चालु हस्तान्तरण (अनुदान र सहायता)			(X)	(X)	(X)	(X)
ग. पूजिगत हस्तान्तरण (अनुदान र सहायता)			(X)	(X)	(X)	(X)
घ. पूजिगत खर्च			(X)	(X)	(X)	(X)
ङ. लगानी			(X)	(X)	(X)	(X)
च. ऋण तथा व्याज भूक्तानी			(X)	(X)	(X)	(X)
ऋण भूक्तानी			(X)	(X)	(X)	(X)
व्याज भूक्तानी			(X)	(X)	(X)	(X)
छ. शान्ति कोष			(X)	(X)	(X)	(X)

ज. अन्य भुक्तानी		(X)	(X)	(X)	(X)
कुल भुक्तानी		(X)	(X)	(X)	(X)
खुद नगद प्रवाह		X	X	X	X
नगदको शुरू मौज्दात		(X)	(X)	(X)	(X)
आर्थिक वर्षको अन्तिम मौज्दात		(X)	(X)	(X)	(X)

सह महालेखा नियन्त्रक
(लेखा)

महालेखा नियन्त्रक
महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

सचिव
अर्थ मन्त्रालय

महालेखा परीक्षक
महालेखा परीक्षकको कार्यालय

* वास्तविक रकममा नगद र तेश्रोबाट भएको भुक्तानी समावेश छ ।

** फरक महल आवश्यक छैन । यद्यपी, शुरू वा अन्तिम बजेटसंग वास्तविक बजेटको तुलना गर्न आवश्यक हुने भएकोले यसलाई समावेश गरिएको छ ।

टिप्पणी: नगद प्रवाह तयार गर्दा नेपाल सरकारको नयाँ सरकारी वित्तीय तथ्याङ्कमा आधारित रही बजेट पद्धति बमोजिम गर्न सकिन्छ । सरकारी वित्तीय तथ्याङ्क तयार गर्ने प्रक्रियामा रहेको छ ।

अतिरिक्त वित्तीय विवरण (ऐच्छिक)

नगद प्राप्ति र भुक्तानीको एकीकृत विवरणमा समावेश भएका रकमहरूको विस्तृत विवरण प्रदान गर्न अतिरिक्त वित्तीय विवरण तयार गर्न सकिन्छ : उदाहरणका लागि, प्रमुख कोष समूहको सूचना खुलासा गर्नु वा प्रमुख कार्य एवं कार्यक्रमको खर्चको खुलासा गर्नु वा सापटीको श्रोतगत विस्तृत विवरण प्रदान गर्नु । बजेटमा प्रस्तावित रकमको खुलासा गर्न वेग्लै महल पनि समावेश गर्न सकिन्छ ।

कोषको वर्गीकरण अनुसार नगद प्राप्तिको विवरण

	आर्थिक वर्ष निकायको नियन्त्रणमा रहेको प्राप्ति	आर्थिक वर्ष निकायको नियन्त्रणमा रहेको प्राप्ति
(रु हजारमा)		
प्राप्ति		
संचित कोष	X	X
विशेष कोष	X	X
व्यापारिक कोष	X	X
ऋण	X	X
कूल प्राप्ति	X	X

सापटी रकम

(रु.हजारमा मा) सापटीहरू	टिप्पणी <----->		<-----200X - 1----->	
	निकायको नियन्त्रणमा भएको नगद प्राप्ति	तेश्रो पक्षले गरेको भुक्तानी	निकायको नियन्त्रणमा भएको नगद प्राप्ति	तेश्रो पक्षले गरेको भुक्तानी
आन्तरिक वाणिज्यिक संस्था	X	-	X	-
बाह्य (Offshore)	X	-	X	-
वाणिज्यिक संस्था विकास बैंक र उस्तै ऋण दिने संस्था	X	X	X	X
कूल सापटी	X	X	X	X

नेपाल सरकार

वित्तीय विवरणको टिप्पणी

१. लेखांकन नीतिहरू

तयारीको आधार

यो वित्तीय विवरण नगद आधारको नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान बमोजिम तयार गरिएको छ । नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान अन्तराष्ट्रिय लेखा व्यवसायी महासंघले विकास गरी जारी गरेको अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानलाई पालना गरेको छ ।

यी लेखांकन नीतिहरू प्रतिवेदन अवधिभरीनै समानरूपमा प्रयोग गरिएका छन् ।

प्रतिवेदन गर्ने निकाय

यी वित्तीय विवरणहरू नेपाल सरकार । आयोग । मन्त्रालय । सचिवालय । विभाग । कार्यालयका लागि हुन । सान्दर्भिक विधायन (आर्थिक कार्यविधि ऐन) मा व्यवस्था भए अनुसार वित्तीय विवरणले प्रतिवेदन गर्ने निकायलाई समावेश गर्दछ। यसमा निम्नसमावेश छन्:

क) केन्द्रीय सरकारका मन्त्रालयहरू, र

ख) सरकारी निकायहरू ।

एकीकृत वित्तीय विवरणमा यो वर्ष नियन्त्रित सबै सार्वजनिक निकायहरू समावेश गरिएका छन् । विधायिकाको विभिन्न कानूनहरू अर्न्तगत छुट्टै प्रतिवेदन गर्ने स्वायत्त अंग र

निकायहरू (नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको अनुच्छेद नं. १.६.१२ मा व्यवस्था भए अनुसार) यी वित्तीय विवरणमा समावेश गरिएका छैनन् । यद्यपि, यी वित्तीय विवरणको टिप्पणी ७ मा त्यस्ता महत्वपूर्ण नियन्त्रित निकायहरूको सूची समावेश गरिएको छ ।

तेश्रो पक्षबाट भएका भुक्तानीहरू

अनुदान, सहायता र योगदानको रूपमा प्राप्तहुने रकम मध्येबाट सरकारका लागि तेश्रो पक्षले खरिद गरिदिएका मालसामान र सेवाबाट पनि सरकार लाभान्वित हुन्छ । यसरी तेश्रो पक्षबाट भएका भुक्तानी सरकारले नगद प्राप्ति र भुक्तानीको स्वरूपमा नभएर लाभको रूपमा मात्र भएको हुन्छ । एकीकृत वित्तीय विवरणको नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरण तथा अन्य वित्तीय विवरणमा त्यस्ता भुक्तानीलाई *तेश्रो पक्षबाट भएको* भनी खुलासा गरिएको छ । दातृ निकायले नेपाल सरकारका लागि ऋण रकमबाट सोभै भुक्तानी गरिदिएको रकमलाई पनि तेश्रोपक्षबाट भएको भुक्तानीमा समावेश गरिएको छ र वित्तीय विवरणमा आन्तरिक वा बाह्य ऋणमा लेखांकन गरिएको छ ।

प्रतिवेदन गरिने मुद्रा

प्रतिवेदन गरिने मुद्रा नेपाली रूपैया (ने.रु.) हो । बाह्य ऋण वा अनुदान अर्न्तगत व्यहोरिएका आयोजनाहरूलाई व्यहोरिएको मुद्रामा नै छुट्टै प्रतिवेदन गरिएको छ ।

२. नगद

नगद भन्नाले साथमा रहेको नगद, माग गर्नासाथ प्राप्त हुने निक्षेप र नगदजन्य रकमहरू पर्दछन् । माग गर्नासाथ प्राप्त हुने निक्षेप र नगदजन्यमा बैंक तथा मुद्रा बजारमा लगानी गरिएका अल्पकालिन उपकरणको मौज्दात पर्दछन । यद्यपि, नेपाल सरकारले हालसम्म लगानी बाहेक यस्ता वित्तीय उपकरण प्रयोगमा गरेको छैन ।

नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणको नगद भित्र निम्न रकमहरू समावेश छन् ।

	रु. हजारमा	
	२०११	२०१२
नगद र बैंक मौज्दात	X	X
अल्पकालीन लगानी	X	X
माथि उल्लेखित रकम मध्ये XX अन्तराष्ट्रिय संस्थाले उपलब्ध गराएको कोष XX मुद्रा ईकाइ हो जुन सार्वजनिक सेवा वा निर्माणको लागि निषेधित रहेको छ ।		

३. सापटी

सापटीमा बैंक, यस्तै कर्जा दिने निकाय, वाणिज्यिक संस्थाले उपलब्ध गराएको नगदको आन्तरिक प्रवाह र तेश्रो पक्षले उपलब्ध गराएको गैरनगद सहयोग समावेश छन् ।

४. व्यापारिक क्रियाकलापहरू र अन्य प्राप्ति

व्यापारिक क्रियाकलापमा सरकारी सम्पति र सेवाको विक्री र बहाल जसमा वन क्षेत्र, सार्वजनिक सम्पतीको वाणिज्यिक प्रयोग गरेवापत प्राप्त रोयल्टी, सरकारी सम्पतिबाट प्राप्त भोगचलन (Lease) र भाडा तथा अन्य सार्वजनिक सेवाबाट प्राप्त आय पर्दछन् । अन्य प्राप्तीमा शुल्क, जरिवाना, दण्ड र विविध प्राप्ती समावेश हुन्छन् ।

५. अन्य संचालन खर्च

अन्य संचालन खर्चमा लाभांस, वितरण , कानुनी उपचार वापतको खर्च र विविध भुक्तानी समावेश हुन्छन् ।

६. उपयोग गर्न बांकी सापटी सुविधाहरू (Undrawn Borrowing Facilities)

रु. हजारमा	20XX	20XX
उपयोग गर्न बांकी सापटी सुविधाको गतिविधि (Movement)		
वर्षको शुरूको उपयोग गर्न बांकी सापटी सुविधा	X	X
अतिरिक्त ऋण सुविधा	X	X
कुल उपलब्ध	X	X
उपयोग भएको सुविधा	(X)	(X)
समाप्त भएको/रद्द भएको सुविधा	(X)	(X)
वर्षान्तमा उपयोग गर्न बांकी सुविधा	X	X
वर्षान्तको सुविधा		

रु. हजारमा	200X	200X-1
उपयोग गर्न बांकी सापटी सुविधा		
बहुपक्षीय विकास बैंक क	X	X
बहुपक्षीय विकास बैंक ख	X	X
क्षेत्रीय विकास बैंक	X	X
वाणिज्यिक वित्तीय संस्था	X	X
कुल उपयोग गर्न बांकी सापटी सुविधा	(X)	(X)

उपयोग गर्न बांकी सापटी सुविधामा बहुपक्षीय विकास बैंक क को रकम XX र बहुपक्षीय विकास बैंक ख को रकम YY सामाजिक पूर्वाधार विकास वा सार्वजनिक निर्माणका

लागि प्रयोग गर्न तोकिएको छ । प्रतिबन्धका विस्तृत विवरण निम्नानुसार छन् (विस्तृत विवरण दिने) ।

७. अख्तियारी/प्राधिकृत मिति

नेपाल सरकारको कोष प्रशासकको रूपमा रहेको महालेखा नियन्त्रकद्वारा यो वित्तीय विवरण २०XX साल XX महिना प्रकाशन गर्न अख्तियारी प्रदान गरिएको थियो ।

८. शुरू र अन्तिम स्वीकृत बजेट तथा वास्तविक र बजेट रकमको तुलना

स्वीकृत बजेटको आधारमा वित्तीय विवरण तयार गर्दा समान लेखांकन आधार (नगद आधार), समान वर्गीकरण आधार र समान अवधि (१ श्रावण २०XX देखि आषाढ मसान्त २०XX+१) अवलम्बन गरिएको छ ।

विधायिकी प्रक्रियाद्वारा शुरू बजेट ...(मिति) मा स्वीकृत भएको तथा रू..... को पुरक विनियोजन (गैर बजेट कार्यका लागि) ..मिति मा गैर बजेट क्रियाकलापमा खर्च गर्नका लागि विधायिकी प्रक्रियाद्वारा स्वीकृत भएको थियो ।

शुरू बजेटको उद्देश्य, नीति र त्यसपछि गरिएका संशोधनहरू वित्तीय विवरणसंगै प्रकाशन गरिएको कार्य संचालन पुनरावलोकन तथा बजेट उपयोग प्रतिवेदन (Operational Review and Budget out-turn Report) मा विस्तृत रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

... (स्वास्थ्य र शिक्षा जस्ता) कार्यका लागि भएको वास्तविक खर्चमा (भूकम्प वा बाढी जस्ता गैर बजेट कार्यक्रमका) कारणले विधायिकी प्रक्रियाद्वारा माथि उल्लेखित मितिमा स्वीकृत भई तोकिएको अन्तिम बजेटभन्दा .. प्रतिशतले (शुरू बजेट भन्दा .. प्रतिशत) बढी खर्च भएको छ । यो बाहेक अन्य सारभूत फरक रहेको छैन ।

९. बाह्य सहायता

तेश्रो पक्षबाट भुक्तानी

तेश्रो पक्षबाट भएको भुक्तानीमा वित्तीय निकायको अंग नरहेका तेश्रो पक्षबाट भएको सबै भुक्तानी समावेश हुन्छन् ।

बाह्य सहायता

बहुपक्षीय वा द्विपक्षीय दातृ निकायबाट सो सहायता उपयोग गरिने उद्देश्य निर्धारण गरिएको संझौता अनुसार प्राप्त भएको अनुदान वा ऋणको रकमलाई बाह्य सहायतामा देखाइएको छ । प्रतिवेदन मुद्रामा यो निम्नानुसारको रहेको छ:

	200X कूल	200X-1 कूल
ऋण कोष		

बहुपक्षीय नियोग	X	X
द्विपक्षीय नियोग	X	X
कूल	X	X
अनुदान कोष		
बहुपक्षीय नियोग	X	X
द्विपक्षीय नियोग	X	X
कूल	X	X
कूल बाह्य सहायता	X	X

बाह्य सहायताको शर्तहरूमा महत्वपूर्ण पालना नगरिएको र कर्जाको पूनतालिकीकरण तथा रद्द

बाह्य सहायता ऋण रद्द नै हुने गरी ऋण सम्झौताको कुनै शर्तमा पालना नगरिएको दृष्टान्त छैनन् ।

(प्रतिवेदन अवधिमा यदि कुनै रद्द भएको अभिलेख गरिएको भए लगानी मुद्रा र रूपैया दुवैमा उल्लेख गर्नु पर्दछ ।)

बाह्य सहायता अन्तर्गतको अनुदान मध्ये X स्वदेशी मुद्रा ईकाइ यस प्रतिवेदन अवधिमा रद्द भएको थियो । विकास आयोजनामा उल्लेख भएको लागत शुरूमा बढी अनुमान गरिएको नतिजा स्वरूप दातृ निकायले यस अवधिमा प्रतिबद्धता जनाएको अनुदान कम खर्च भएकाले सो बाकी अंश रद्द भएको छ ।

उपयोग गर्न बाँकी बाह्य सहायता

अनुदान वा ऋणको बाध्यकारी सम्झौताको परिपालना हुन सक्ने अवस्था रहेको तथा आयोजना निरन्तर रहने उच्च संभावना रहेका निर्माणाधिन आयोजनामा प्रतिवेदन मितिमा उपयोग गर्न बाँकी हदसम्मको रकमलाई उपयोग गर्न बाँकी बाह्य सहायतामा समावेश गरिएको छ ।

	२००४		२००४-५	
	ऋण	अनुदान	ऋण	अनुदान
प्रतिवेदन मुद्रामा अन्तिम मौज्दात	X	X	X	X

चिकित्सा तथा शैक्षिक पूर्वाधारका विकासको लागि निदिष्ट गरिएको देहायको निर्माण लक्ष्य हासिल गर्नका लागि उपयोग गर्न बाँकी सहायताको पहुचमा महत्वपूर्ण शर्तहरूले निर्धारण वा असर गर्दछ । (निकायले महत्वपूर्ण निर्माण लक्ष्यहरू उल्लेख गर्ने)

सरकारी निकाय क ख

... मन्त्रालय/विभाग

वित्तीय विवरणका टिप्पणीहरू

१. लेखांकन नीतिहरू

तयारीको आधार

यो वित्तीय विवरण नगद आधारको नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान बमोजिम तयार गरिएको छ ।

यी लेखांकन नीतिहरू प्रतिवेदन अवधिभरि नै समानरूपमा प्रयोग गरिएका छन् ।

प्रतिवेदन गर्ने निकाय

यो वित्तीय विवरण सार्वजनिक क्षेत्रका निकाय (सरकारी निकाय....)का लागि हो । सान्दर्भिक विधायनमा (आर्थिक ऐन, २०४४) व्यवस्था भए अनुसार वित्तीय विवरणमा प्रतिवेदक निकायलाई समावेश गर्दछ । यसमा सरकारी निकाय ... र यसका नियन्त्रित निकायहरू समावेश छन् । सरकारी निकाय क ख नेपाल सरकार/.....मन्त्रालयद्वारा नियन्त्रित छ । सरकारी निकाय क ख को क्षेत्रमा सेवा प्रदान गर्नु (किसिम पहिचान गर्ने) हो । निकायले आफ्नो बैंक खातामा नियन्त्रण गर्दछ । विनियोजनहरू र अन्य नगद प्राप्तीहरू आफ्नो बैंक खातामा दाखिला गरिन्छ ।

अन्य सरकारी निकायबाट भएका भुक्तानीहरू

निकाय आफ्ना नियन्त्रित निकायहरू (मन्त्रालय/सचिवालय) तथा अन्य सरकारी निकायको तर्फबाट गरिएको भुक्तानीबाट लाभान्वित भएको छ ।

बाह्य तेश्रो पक्षबाट भएका भुक्तानीहरू

निकाय (वित्तीय निकाय बाहेकका निकायहरू) तेश्रो पक्षले नगद भुक्तानी गरी खरिद गरिदिएका मालसामान र सेवाबाट पनि लाभान्वित भएको छ । यस्ता भुक्तानीहरू निकायको नगद प्राप्ती वा भुक्तानीमा पर्दैनन् तर निकायले लाभप्राप्त गरेको हुन्छ । वित्तीय विवरणको नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरण तथा अन्य वित्तीय विवरणमा त्यस्ता भुक्तानीलाई *तेश्रो पक्षबाट भएको* भनी खुलासा गरिएको छ ।

प्रतिवेदन गरिने मुद्रा

प्रतिवेदन गरिने मुद्रा नेपाली रुपैया (ने.रु.) हो ।

२. नगद

नगद भन्नाले साथमा रहेको नगद, माग गर्नासाथ प्राप्त हुने निक्षेप र नगदजन्य रकमहरू पर्दछन् । माग गर्नासाथ प्राप्त हुने निक्षेप र नगदजन्यमा बैंक तथा मुद्रा बजारमा लगानी गरिएका अल्पकालीन उपकरणको मौज्दात पर्दछन् ।

निकायलाई विनियोजन भएका रकमहरू निकायको बैंक खातामा दाखिला गरिन्छ र निकायद्वारा नियन्त्रित हुन्छन । सबै सापटी/ऋणहरू केन्द्रीय वित्तीय निकाय जस्तै मन्त्रालय/महालेखा नियन्त्रक कार्यालय/ सचिवालयले लिएका हुन्छन ।

विनिमय कारोवारबाट प्राप्त रकम निकायद्वारा नियन्त्रण गरेका संचालन खातामा (Trading Fund Account) जम्मा गरिन्छ । यसलाई वर्षान्तमा संचित कोष हस्तान्तरण गरिन्छ ।

नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको नगद भित्र निम्न रकमहरू समावेश छन् ।

रु. हजारमा	२०XX	२०XX-१
नगद र बैंक मौज्दात	X	X
अल्पकालीन लगानी	X	X
	X	X

३. हस्तान्तरणहरू

निकायको कार्य संचालन अधिकार तथा प्राधिकार अनुरूप ग्राह्य प्रापकलाई रकमहरू हस्तान्तरण गरिन्छ ।

४. महत्वपूर्ण नियन्त्रित निकायहरू

निकाय	क्षेत्राधिकार
निकाय क	अ
निकाय ख	अ

५. अख्तियारी/प्राधिकृत मिति

मन्त्री/मन्त्रालयका सचिव/विभाग/निकायद्वारा यो वित्तीय विवरण २०XX साल XX महिना जारी गर्न अख्तियारी प्रदान गरिएको थियो ।

सरकारी विभाग क ग

... विभाग/...कार्यालय

वित्तीय विवरणको टिप्पणी

१. लेखांकन नीतिहरू

तयारीको आधार

यो वित्तीय विवरण नगद आधारको नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान बमोजिम तयार गरिएको छ ।

यी लेखांकन नीतिहरू प्रतिवेदन अवधिभरीनै समानरूपमा प्रयोग गरिएका छन् ।

प्रतिवेदन गर्ने निकाय

यो वित्तीय विवरण सार्वजनिक क्षेत्रका निकाय (सरकारी विभाग....)का लागि हो । सान्दर्भिक विधायनमा (आर्थिक ऐन, २०४४) व्यवस्था भए अनुसार वित्तीय विवरणमा प्रतिवेदक निकायलाई समावेश गर्दछ । सरकारी विभाग क ग.... समावेश छ । सरकारी विभाग क ग ...मन्त्रालय, नेपाल सरकारद्वारा नियन्त्रित छ ।

सरकारी विभागको क ग को प्रमुख क्रियाकलाप क्षेत्रमा सेवा प्रदान गर्नु हो ।

सरकारी विभाग क ग ले आफ्नो बैंक खाता संचालन गर्दैन । सरकारले केन्द्रीय कोष पद्धतिको संचालन गर्दछ जसले आर्थिक वर्षमा सबै विभागद्वारा गरिएका खर्चहरूको प्रशासन गर्दछ । विभागको लागि यस खाताबाट गरिएका भुक्तानीहरू नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरण र अन्य वित्तीय विवरणको कोष खातामा खुलासा गरिएका छन् ।

बाह्य तेश्रो पक्षबाट भएका भुक्तानीहरू

प्रतिवेदन अवधिमा सरकारी विभाग क ग सरकार बाहेकको बाह्य तेश्रो पक्षले नगद भुक्तानी गरी खरिद गरिदिएका मालसामान र सेवाबाट पनि लाभान्वित भएको छ । यस्ता भुक्तानीहरू विभागको नगद प्राप्ति वा भुक्तानीमा पर्दैनन् तर विभागले लाभ प्राप्त गरेको हुन्छ । वित्तीय विवरणको नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरण तथा अन्य वित्तीय विवरणमा त्यस्ता भुक्तानीलाई बाह्य तेश्रो पक्षबाट भएको भनी खुलासा गरिएको छ ।

प्रतिवेदन गरिने मुद्रा

प्रतिवेदन गरिने मुद्रा नेपाली रूपैया (ने.रू.) हो ।

२. विनियोजनहरू

सरकारी विभाग क ग को लागि विनियोजन गरिएको रकमहरू यस कार्यालयद्वारा वा (कोष प्रशासन कार्यालयद्वारा प्रशासन गरिएको केन्द्रिय लेखा) व्यवस्थित गरिएको छ । (नेपालको सन्दर्भमा हाल लागू नहुने ।) यी रकमहरू विभाग क ग द्वारा नियन्त्रण गरिएको छैन तर विभागको तर्फबाट उपयुक्त कागजात र अख्तियारी प्राप्त भएपछि केन्द्रीय लेखा प्रशासकद्वारा संचालन हुन्छ । सबै ऋण/सापटीहरू केन्द्रीय वित्तीय निकायबाट लिएका हुन्छन् । नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरणमा बाण्डफाड/विनियोजनको रूपमा प्रतिवेदन गरिएका रकम विभाग क ग को फाईदाको लागि कोष कार्यालयद्वारा खर्च गरिएका रकम हुन् (खिचिएका रकम) ।

३. हस्तान्तरणहरू

विभाग क ग को कार्य संचालन अधिकार तथा प्राधिकार अनुरूप ग्राह्य प्रापकलाई रकमहरू हस्तान्तरण गरिन्छ ।

४. अख्तियारी/प्राधिकृत मिति

मन्त्री/मन्त्रालयका सचिव/विभाग/निकाय क ग द्वारा यो वित्तीय विवरण २०XX साल XX महिना जारी गर्न अख्तियारी प्रदान गरिएको थियो ।

भाग २ : प्रोत्साहित अतिरिक्त खुलासाहरू

(यस मानको यो भाग नगद आधारको आइपिएएसएस (Cash Basis IPSAS) बाट साभार गरिएको हो ।)

यस मानको यो भाग पालना गर्न अनिवार्य छैन । यसले नगद आधारमा प्रतिवेदन गर्नका निम्ति प्रोत्साहित अतिरिक्त खुलासाहरूलाई उल्लेख गर्छ । यसलाई यो मानको भाग १ संगै अध्ययन गर्न जरूरी छ जसले नगद आधारको लेखांकन अर्न्तगत प्रतिवेदनका आवश्यकताहरू उल्लेख गर्छ । प्रोत्साहित अतिरिक्त खुलासाहरूलाई छड्के अक्षर / (Italic) मा उल्लेख गरिएको छ जसलाई यो मानका व्याख्यात्मक अनुच्छेदका सीधा अक्षर (Plain Type) संग को सन्दर्भमा पढनु जरूरी छ ।

लेखांकनको नगद आधार अनुरूपको वित्तीय प्रतिवेदन भाग २ : प्रोत्साहित अतिरिक्त खुलासाहरू

२.१ प्रोत्साहित अतिरिक्त खुलासाहरू (Encouraged Additional Disclosures)

परिभाषाहरू (Definitions)

२.१.१. यस मानको यो भागमा निम्न वाक्यांशलाई निश्चित अर्थमा प्रयोग गरिएको छः

प्रोदभावी आधार (Accrual Basis) भन्नाले लेखांकनको त्यो आधार हो जस अन्तर्गत कारोबार र घटनाहरू भएपछि (र नगद वा नगदजन्य प्राप्ति वा भुक्तानी नभएपनि) मान्यता दिईन्छ । यसकारण यस्ता कारोबारहरू तथा घटनाहरू तिनीहरूसँग सम्बन्धित अवधिको लेखा अभिलेखमा अभिलेखित गरी वित्तीय प्रतिवेदनहरूमा मान्यता दिईन्छ । प्रोदभावी लेखांकन अन्तर्गत मान्यता दिईने तत्वहरू सम्पति, दायित्व, खुद सम्पति/ईक्युटी, राजश्व र खर्चहरू रहेका छन् ।

सम्पति (Assets) भन्नाले निकायको विगतका घटनाहरूबाट सृजना भएका तथा भविष्यमा आर्थिक फाईदाहरू वा संभावित सेवाहरू निकायमा प्रवाह हुने अपेक्षा गरिएका निकायद्वारा नियन्त्रित संसाधनहरू हुन् ।

सापटी लागत (Borrowing Cost) भन्नाले कोष सापटका कारण निकायद्वारा गरिएका ब्याज तथा अन्य खर्चहरू हुन् ।

अन्तिम दर (Closing Rate) भन्नाले प्रतिवेदन मितिमा कायम भएको तत्कालको विनिमय दरलाई सम्झनु पर्दछ ।

हिताधिकारी/स्वामीलाई वितरण (Distribution to Owners) भन्नाले निकायद्वारा आफ्ना सबै वा केही हिताधिकारीलाई लगानीको प्रतिफल वा लगानी फिर्ताको रूपमा वितरण गरिने भावी आर्थिक फाईदाहरू वा संभावित सेवाहरू हुन् ।

खर्च (Expenses) भन्नाले हिताधिकारीलाई वितरण गर्ने सम्बन्धित बाहेक प्रतिवेदन अवधिमा सम्पतिको बाह्य प्रवाह वा उपभोग वा दायित्व स्वीकारको नतिजास्वरूप खुद सम्पति/ईक्युटीमा कमी हुने गरी आर्थिक फाईदाहरू वा संभावित सेवामा कमी हुनु हो ।

असाधारण आइटम (Extraordinary Items) भन्नाले (यस मानको प्रयोजनका निम्ति) नगद प्रवाहहरू जुन निकायका सामान्य गतिविधिहरू भन्दा पृथक घटनाहरू वा कारोबारहरूद्वारा सृजना हुन्छन् र यस्ता विषयहरू सामान्यतया वा नियमित रूपमा हुने अपेक्षा गरिदैन तथा निकायको नियन्त्रण वा प्रभाव भन्दा बाहिर रहने गर्दछ ।

वित्तीय सम्पति (Financial Assets) भन्नाले कुनै सम्पति जुन :

(क) नगद ;

(ख) अन्य निकायबाट नगद वा वित्तीय सम्पत्ति प्राप्त गर्ने करारद्वारा निश्चित अधिकार (Contractual rights);

(ग) आशातीत रूपमा फाइदा हुने शर्त अन्तर्गत अन्य निकायसंग भएका वित्तीय उपकरणहरू विनिमय गर्ने करारले निर्धारण गरेको निश्चित अधिकार (Contractual rights), वा

(घ) अन्य निकायको इक्विटीजन्य उपकरणहरू (Equity Instruments) हुन् ।

दायित्व (Liabilities) भन्नाले विगतका घटनाहरूद्वारा सृजना भएका, जसको फरफारक गर्दा निकायका संसाधनहरूको वाहिरी प्रवाह (Outflows) हुन गई आर्थिक फाइदाहरू वा सेवा संभावनालाई प्रभावित गर्ने निकायका विद्यमान दायित्वहरू हुन् ।

सामान्य गतिविधिहरू (Ordinary Activities) भन्नाले निकायको सेवा प्रवाह वा व्यापारिक गतिविधिको रूपमा भएका निकायले सञ्चालन गरेका जुनसुकै गतिविधिहरू हुन् । सामान्य गतिविधिहरूसँग अन्तर सम्बन्धित सहायता वा आकस्मिकता वा यी गतिविधिहरूबाट सिर्जित कार्यहरू समेत पर्दछन् ।

राजस्व (Revenue) भन्नाले हिताधिकारीले गरेका योगदान/लगानी संगका वृद्धि बाहेक निकायको खुद सम्पत्तिमा/इक्विटीमा वृद्धि हुने गरी भएका आन्तरिक प्रवाह जसले प्रतिवेदन अवधिमा भएको आर्थिक फाइदा वा सेवा संभावनाहरूको कूल आन्तरिक प्रवाहलाई जनाउँछ ।

यस मानको भाग १ मा परिभाषित गरिएको शब्दावलीहरूलाई यस भागमा पनि सोही अर्थमा प्रयोग गरिएका छन् ।

भविष्यका आर्थिक फाइदा वा सेवा संभावनाहरू (Future Economic Benefits or Service Potentials)

२.१.२ नगद र अन्य संसाधन समेतका सम्पत्तिहरूले निकायलाई आफ्नो उद्देश्यहरू प्राप्त गर्नका लागि माध्यम प्रदान गर्दछन् । निकायको उद्देश्य बमोजिम मालसामानहरू तथा सेवाहरू प्रवाह गर्न प्रयोग हुने तर प्रत्यक्षरूपमा खुद नगदको आन्तरिक प्रवाह सिर्जना गर्ने सम्पत्तिलाई सेवा संभावना (Service Potentials) को रूपमा कहिलेकाही वर्णन गरिन्छ । खुद नगदको आन्तरिक प्रवाह सिर्जना गर्न प्रयोग गरिएका सम्पत्तिलाई भविष्यका आर्थिक फाइदाको (Future Economic Benefits) रूपमा कहिलेकाही वर्णन गरिन्छ । सबै उद्देश्यका लागि समावेश गरिएका भविष्यको सम्पत्तिलाई प्रस्तुत गर्ने सेवा संभावना (Service Potentials) वा भविष्यका आर्थिक फाइदा (Future Economic Benefits) मध्ये जुनसुकै पनि उद्देश्यलाई यस

मानले सम्पत्तिको अपरिहार्य विशेषताका रूपमा वर्णन गरेको छ ।

अविच्छिन्न निकाय (Going Concern)

२.१.३ निकायको वित्तीय विवरण तयार गर्न वित्तीय विवरण तयार गर्ने जिम्मेवारलाई त्यस निकायको व्यावसायिक अविच्छिन्नताको रूपमा निरन्तरता दिन सक्ने क्षमतालाई लेखाजोखा गर्न उत्प्रेरित गरिन्छ । वित्तीय विवरण तयार गर्न जिम्मेवारले आफ्नो लेखाजोखा तयार गर्दा निकायलाई अविच्छिन्न निकायको रूपमा निरन्तरता दिने विषयमा उल्लेख्य शंका हुने घटनाहरू वा अवस्थाहरू संग सम्बन्धित सारभुत अनिश्चितता भएको विश्वस्तता भएमा यस्ता अनिश्चितताहरूको खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

२.१.४ अविच्छिन्न निकाय (Going Concern) को निर्धारण समग्र सरकार भन्दा खास निकायको हकमा बढी सान्दर्भिक हुन्छ । कुनै निकायकोलागि,निकायको अविच्छिन्नताको निर्धारण गर्नकालागि वित्तीय विवरण तयार गर्ने जिम्मेवारले :

क) वित्तीय विवरण स्वीकृत गरिएको मितिले कम्तिमा १२ महिनाभित्र, तर यस्तो सीमा तोक्न आवश्यक नहुन सक्ने,पुर्वानुमानित भविष्यकालागि उपलब्ध हुने सम्पूर्ण सूचनालाई ख्याल गर्नु आवश्यक पर्दछ, र

ख) निकायको अविच्छिन्नताका बारेमा निष्कर्षमा पुग्न अघि, वर्तमान र संभावित कार्यसम्पादन, संगठनका इकाइहरूको संभावित र घोषित पुनर्संरचना, अनुमानित आय अथवा सरकारी सहयोग निरन्तरताको सम्भावना र वित्तीय पुनर्स्थापनाका सम्भाव्य श्रोतहरूजस्ता व्यापक परिवेशीय तत्वहरूमा ध्यान पुऱ्याउनु आवश्यक हुनसक्छ ।

२.१.५ केही अवस्थामा व्यावसायिक संस्थाहरूमा प्रयोग गरिने तरलता र दामासाही सम्बन्धी जाँचहरूको उपयोग गर्दा सामान्य अविच्छिन्न निकायको लागि प्रतिकूल देखिन सक्दछ । तर अन्य तत्वहरूले निकाय अविच्छिन्न रहेको सुझाव दिन सक्छन । उदाहरणको लागि:

क. सरकारको अविच्छिन्न निकायको निर्धारण गर्दा व्यापक अवधिमा निकायका नगद भुक्तानीले नगद प्राप्तीलाई उछिन्न सके पनि करका दरहरू लगाउन पाउने अधिकारले केही निकायहरू अविच्छिन्न रहेको विचार गर्न सकिन्छ ।

ख. खास निकायका लागि प्रतिवेदन अवधिको आफ्नो नगद प्रवाहको पहिचानले निकाय अविच्छिन्न नरहेको सुझाव दिन सक्छ । जे भएपनि सरकारसंग बहुवर्षीय कोष परिचालन सम्भौता कायम रहेमा निकायको निरन्तर संचालनको बारेमा सुनिश्चितता दिलाउछ ।

असामान्य कारोबार(Extraordinary Items)

- २.१.६ निकायलाई प्रत्येक असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) को रकम र प्रकृति अनुसार अलग अलग खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ । नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा वा अन्य वित्तीय विवरणमा वा वित्तीय विवरणका टिप्पणीमा खुलासा गर्न सकिन्छ ।
- २.१.७ असाधारण कारोबारहरू निकायको सामान्य गतिविधिभन्दा भिन्न, निकायको प्रभाव अथवा नियन्त्रण बाहिर रहेका, बारम्बार वा नियमित रूपमा हुने आशा नगरिएका घटनाहरू वा कारोबारहरूबाट निस्केका चरित्रको रूपमा रहेका हुन्छन् । तदनुसार असाधारण कारोबारहरू कहिलेकाही असामान्य र सारभूत प्रकृतिका हुन्छन् ।

सामान्य गतिविधि भन्दा फरक (Distinct from Ordinary Activities)

- २.१.८ निकायको घटना वा कारोबार साधारण गतिविधि भन्दा प्रष्टरूपमा भिन्न छ भन्ने कुरा घटना वा कारोबारको प्रकृति त्यस्ता घटनाको घट्ने संभावनाको बारम्बारताभन्दा निकायको साधारण गतिविधिले हुने गर्दछ । एउटा घटना वा कारोबार कुनै निकायको वा सरकारी तहका लागि असाधारण हुन सक्छ भने त्यही घटना वा कारोबार अर्को निकाय वा सरकारीतहको लागि असाधारण हुन पनि सक्छ किनभने ती दुई निकायका साधारण गतिविधिमा अन्तर हुनसक्छ । समग्र सरकारको (Whole-of-Government) प्रतिवेदनको सन्दर्भमा असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) अतिनै न्यून हुन्छन् ।

संभावित भविष्यमा नघट्ने अपेक्षा (Not Expected to Recur in the Foreseeable Future)

- २.१.९ निकायले संचालनमा रहेको वातावरणलाई ध्यानमा राखी घटना वा कारोबार भविष्यमा नदोहोरिने अपेक्षा गरिन्छ । असाधारण कारोबारकोर (Extraordinary Items) प्रकृति यस्तो हुन्छ जुन प्रतिवेदन अवधिको शुरूमा साधारणतया पूर्व अनुमान गरिदैन र त्यसकारण बजेटमा संलग्न गरिदैन । कुनै कुरालाई बजेटमा संलग्न गर्नुले खास आइटम घट्ने निश्चित हुन्छ र त्यसकारण असाधारण हुँदैन।

निकायको नियन्त्रण वा प्रभाव भन्दा बाहिर (Outside the Control or Influence of the Entity)

२.१.१० घटना वा कारोबार निकायको नियन्त्रण वा प्रभावभन्दा बाहिर हुन सक्छ । कारोबार वा घटना निकायको नियन्त्रण वा प्रभावभन्दा बाहिर रहेको मानिन्छ यदि त्यो घटना वा कारोबार घट्ने कुरालाई निकायका निर्णय वा निर्धारकले सामान्यतया प्रभाव गर्दैनन् ।

असाधारण कारोबारहरूको पहिचान (Identifying Extraordinary Items)

२.१.११ कुनै कारोबार असाधारण (Extraordinary Items) हुने वा नहुने कुराको विचार निकायको संचालन वातावरण र सरकारको तहको सन्दर्भमा विचार गरिन्छ । यस्ता हरेक अवस्थामा विवेकको प्रयोग गरिनेछ ।

२.१.१२ घटना वा कारोबारसंग सम्बन्धित नगद प्रवाहका उदाहरणहरू जुन अत्यावश्यक छैन जस्तै केही सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरू वा सरकारका तहहरूमा असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) लाई उजागर गर्न सक्ने अवस्थाहरूमा :

क) शरणार्थीहरूलाई सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्थासंग सम्बन्धित छोटो अवधिको नगद प्रवाह जहाँ यस्ता सेवाको आवश्यकता अवधिको शुरूवातमा अनुमान गर्न नसकिएको, यस्तो कारोबार सो निकायको साधारण गतिविधिको क्षेत्र र नियन्त्रण बाहिर पर्दथ्यो । यदि त्यस्ता सेवाहरू एक भन्दा बढी प्रतिवेदन अवधिमा देखा परेमा वा पूर्व अनुमानयोग्य भएमा त्यसलाई असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) भनेर वर्गीकरण गरिदैन ।

ख) प्राकृतिक तथा मानव सृजित प्रकोप पछिको सेवाको व्यवस्थासंग सम्बन्धित नगद प्रवाह, उदाहरणको लागि, भुकम्प पश्चात् घरबार बिहीनलाई वासस्थानको व्यवस्था गर्ने । कुनै खास भुकम्प असाधारण हुनको लागि त्यसको माप उक्त भुकम्प गएको भौगोलिक क्षेत्र वा निकायसंग सम्बन्धित भौगोलिक क्षेत्रमा सामान्यतया अपेक्षा नगरिने तथा यस्ता आकस्मिक सेवाहरू तथा आवश्यक सेवाहरूको पुनस्थापना सम्बन्धित निकायको सामान्य गतिविधिको क्षेत्र भन्दा बाहिर हुनुपर्छ । निकायको जिम्मेवारी प्राकृतिक प्रकोपबाट प्रभावितहरूलाई राहत सहायता दिने भएमा त्यस्तो अवस्थामा यस्ता क्रियाकलापसंग सम्बन्धित खर्चले असाधारण कारोबारको (Extraordinary Items) परिभाषाको मान्यता पाउँदैन ।

२.१.१३ गतिविधिको पुनर्संरचनालाई घटनाको उदाहरणको रूपमा लिन सकिन्छ जुन सार्वजनिक क्षेत्रको निकाय अथवा समग्र सरकार जसले सरकारी अंग समेट्नुको लागि सामान्यतया असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) हुँदैन । कुनै कारोबारलाई असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) भनेर वर्गीकरण गर्नको लागि असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) को परिभाषामा भएका तीनैवटा शर्तहरू पूरा गर्नुपर्छ । पुनर्संरचना निकायको सामान्य गतिविधिभन्दा स्पष्ट रूपमा फरक रहेको हुन्छ । जे भए पनि समग्र सरकारी तहमा

पुनर्संरचना पटक पटक हुन सक्छ । अझ महत्वपूर्ण त पुनर्संरचना सामान्यतया समग्र सरकारी निकायको नियन्त्रण वा प्रभाव भित्र रहेको हुन्छ । जब पुनर्संरचना अन्य सरकारी तहबाट वा अन्य बाह्य नियमनकर्ताबाट वा अन्य बाह्य अख्तियारवालाबाट प्रभावित भएको पुनर्संरचना समग्र सरकारी निकायको नियन्त्रण अथवा प्रभाव भन्दा बाहिर भएको भनेर वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

२.१.१४ हरेक असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) को प्रकृति र रकमको खुलासा नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा वा तयार गरिने अन्य वित्तीय विवरण वा यस्ता विवरणको टिप्पणीमा गर्न सकिन्छ । निकायले नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा असाधारण कारोबार (Extraordinary Items) को कूल रकमको खुलासा गरी टिप्पणीमा विस्तृत विवरणको खुलासा गर्ने निर्णय पनि गर्न सक्छ ।

प्रशासित कारोबार (Administered Transactions)

२.१.१५ निकायको नियन्त्रण भन्दा बाहिर रहेका निकायले अन्य निकायको तर्फबाट एजेन्टका रूपमा प्रशासित कारोबारको नतिजा स्वरूप भएको नगद प्रवाह र मौज्जातको प्रकृति र रकम वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

२.१.१६ अन्य निकायको तर्फबाट एजेन्टका रूपमा काम गर्ने कुनै निकायद्वारा प्रशासित कारोबारहरूसँग सम्बन्धित नगद प्रवाह प्रतिवेदन गर्ने निकायको नियन्त्रण भित्रको बैंक खाताबाट कारोबार (Pass-through) नहुन सक्छ । यस्तो अवस्थाहरूमा, निकायले आफ्नै उद्देश्य हासिल गर्न सो प्रशासित नगदको प्रयोग गर्न वा त्यसबाट लाभान्वित नहुन सक्छ । यी नगद प्रवाहहरू निकायको नियन्त्रणमा हुँदैनन् र तसर्थ सो नगद प्रवाहलाई नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा वा अन्य तयार गरिने वित्तीय विवरणको कूल जम्मामा समावेश गरिदैन । तथापि, यस्ता कारोबारको रकम र प्रकृतिलाई मुख्य प्रकारका आधारमा खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ, किनकी यसले निकायको गतिविधिहरूको क्षेत्र र कार्यसम्पादनको निर्धारणका निम्ति उपयोगी जानकारीहरूको व्यवस्था गर्छ ।

२.१.१७ यस्ता नगद प्राप्ती र भुक्तानी निकायले नियन्त्रण गरेको बैंक खातामार्फत कारोबार (Pass through) भएमा त्यसलाई निकायको नगद प्रवाह र मौज्जातको रूपमा लिइ नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा कूलयोगको रकम संलग्न गरिन्छ । यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.३.१३(क) ले यस्ता नगद प्राप्ती र भुक्तानीलाई खुद आधारमा प्रस्तुत गर्न अनुमति दिएको छ । तलका अनुच्छेद नं. २.१.१८ देखि २.१.२२ सम्मका व्यवस्थाले नगद प्राप्ती, भुक्तानी र मौज्जातबारे मार्गदर्शन प्रदान गरेको छ, जस अनुसार

क) सरकार वा सरकारी निकायद्वारा नियन्त्रित भएको अवस्थामा यस मानको भाग १ अनुसार नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणमा प्रस्तुत गरिन्छ; र

ख) यस्ता प्रशासित कारोवारहरू नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरण वा अन्य तयार गरिएका वित्तीय विवरणको मुखपृष्ठमा समावेश नगरिए तापनि यसको खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

राजश्व संकलन (Revenue Collection)

- २.१.१८ सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरूले सरकारको वा अन्य सरकार वा सरकारी निकायका तर्फबाट नगद अथवा नगद प्राप्ती वा भुक्तानी नियन्त्रण वा प्रशासित गर्न सक्छ । उदाहरणको लागि, सरकारको कर विभाग (वा राजस्व संकलन गर्ने निकाय) आफ्नै बैंक खाता सहित स्थापना हुन सक्छन र तिनका क्रियाकलाप संचालन गर्न विनियोजन गरिएका हुन्छन । विभागको कार्यसंचालनमा कर कानुनको निश्चित पक्षको प्रशासन गर्नु र सरकारको तर्फबाट कर संकलन गर्ने कुरा सामेल हुन सक्छन ।
- २.१.१९ कर विभागले आफ्नो नियन्त्रणमा रहेको बैंकमा जम्मा भएको विनियोजित नगद आफुलाई अधिकार प्राप्त कार्य संचालन उद्देश्य प्राप्त गर्नका निम्ति प्रयोग गरी अन्यलाई उक्त नगद प्रयोग गर्न वा उक्त नगदबाट लाभान्वित हुनबाट रोक्न सक्छ । यस्ता अवस्थारूमा विभागले विनियोजित नगद आफ्नै फाईदाको लागि प्रयोग गर्दछ । तर पनि सरकारको तर्फबाट विभागले कर संकलन गतिविधि मार्फत संकलन गरेको नगद सरकारको विशेष कोषमा जम्मा गरिन्छ वा कोष प्रशासन वा त्यस्तै विभागद्वारा प्रशासित सरकारी बैंक खातामा हस्तान्तरण गरिन्छ । यस्तो परिस्थितिमा, संकलित नगद कर विभागको उद्देश्य प्राप्तिसमा सहयोग गर्न प्रयोग गर्न सकिन्न वा सरकार वा सम्बन्धित निकायको अख्तियारी वा खास अधिकार विना विभागको व्यवस्थापकीय विशेषाधिकारद्वारा प्रयोग गर्न मिल्दैन । तसर्थ, संकलित नगद कर विभागको नियन्त्रणमा रहेको मानिदैन र विभागको नगद आम्दानी वा नगद मौज्दातको हिस्सा पनि हुदैन । सरकारी निर्णयका फलस्वरूप, संकलित केही रकम विभागद्वारा प्रयोगका लागि विनियोजित गर्न वा बाण्डफाण्ड गर्न सकिन्छ । यद्यपि, नगद संकलन भन्दा बाहेक, कर विभागलाई खर्च गर्ने अधिकार प्रदान गर्ने सरकारी निर्णयले नियन्त्रण गर्ने व्यवस्था गर्छ । (राजश्व लेखाका निम्ति विचार गर्नुपर्ने)
- २.१.२० जब एउटा सरकार, उदाहरणको लागि जस्तै प्रान्तीय वा स्थानीय सरकार) ले अर्को सरकार (जस्तै राष्ट्रिय सरकार) को तर्फबाट नगद संकलन गर्छ, यस्तो परिस्थिति उत्पन्न हुन सक्छ । यस्तो अवस्थामा सरकारले नगद संकलनका लागि अरूको अभिकर्ताको रूपमा काम गरेको हुन्छ । अरूको अभिकर्ताको रूपमा कारोवार व्यवस्थापनको नतिजा स्वरूप आउने नगद सामान्यतया संकलन गर्ने निकायको बैंक खातामा दाखिला गरिदैन र त्यसकारण प्रतिवेदन गर्ने निकायको नगद प्राप्ती, नगद भुक्तानी वा नगद मौज्दातको हिस्सा पनि हुदैन ।

आफ्नै कारोबार सरहको नगद प्रवाह ("Pass – through" Cash Flows)

२.१.२१ कहिलेकाही, सरकार वा अभिकर्ताको रूपमा सरकारी निकायको राजस्व संकलनको प्रशासनिक व्यवस्था गरेका निकायले अभिकर्ताको रूपमा अर्को पक्षको नगद संकलन गरी अन्तिम प्रापकलाई बुझाउनु अघि सो रकम आफ्नो बैंक खातामा जम्मा गर्दछ । यस्ता कारोबारको परिणामस्वरूप सृजना हुने नगद प्रवाहलाई कहिलेकाही आफ्नै कारोबार सरहको (Pass-through) नगद प्रवाह भन्ने गरिन्छ । यस्तो अवस्थामा निकायले:

- क) निकायले अभिकर्ताको हैसियतमा त्यस अवधिमा संकलन गरेको नगद तेश्रो पक्षलाई हस्तान्तरण गर्नु अघि सामान्यतः अल्पावधिको लागि निकायको आफ्नै बैंक खातामा जम्मा गरी सो नगदको नियन्त्रण गर्दछ ।
- ख) कुनै ब्याज आउने खातामा जम्मा गरिएको रकम भए सो अर्को निकायमा सार्नु अघि त्यो ब्याजबाट सामान्यतया लाभ उठाउन पाउनेछ । र,
- ग) कानूनी आवश्यकता वा प्रशासनिक व्यवस्था अनुसार संकलन गरिएको नगद तेश्रो पक्षलाई हस्तान्तरण गर्नु पर्ने दायित्व रहन्छ ।

जब प्रशासित कारोबारहरूबाट हुन आउने नगदको आन्तरिक प्रवाह प्रतिवेदन गर्ने निकायको नियन्त्रणमा रहेको बैंक खाताबाट प्रवाह (Pass Through) हुन्छ, तब उक्त संकलन क्रियाकलापबाट हुन आउने नगद प्राप्ति, नगद हस्तान्तरण र नगद मौज्दातलाई यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.३.४(क) (अ) अनुसार निकायको नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरणमा समावेश गर्नु पर्छ । निकायले अन्य पक्षको तर्फबाट प्रशासित गरेका कारोबारबाट सृजना भएको नगद प्राप्ति र भुक्तानीलाई वित्तीय विवरणमा खुद आधारमा समावेश गर्न सक्ने व्यवस्था यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.३.१३(क) ले स्पष्ट गरेको छ ।

हस्तान्तरण भुक्तानी (Transfer Payment)

२.१.२२ सरकारको उद्देश्यानुरूप र विधायन अनुसार वा अन्य अख्तियारी अनुसार, सरकारी निकाय (विभाग, नियोग वा यस्तै) लाई विनियोजित रकमबाट छुट्याइएको रकम तेश्रो पक्षलाई हस्तान्तरण गर्न सकिनेमा समावेश गर्न सकिन्छ । उदाहरणको लागि, बेरोजगारीको सुविधा, उमेर वा अमान्य निवृत्तभरण (Invalid Pension), पारिवारिक भत्ता र अन्य सामाजिक सुरक्षा र सामुदायिक सुविधाको भुक्तानी यस प्रकारका रकम हुन । केही अवस्थामा, यी रकम निकायले नियन्त्रण गरेको बैंक खाताबाट परिचालन (Pass Through) हुन्छन । यस्तो भएमा निकायले प्रतिवेदन अवधिमा हस्तान्तरण गर्न विनियोजित नगदलाई निकायले नगद प्राप्तिको रूपमा प्रतिवेदन अवधिमा हस्तान्तरित रकमलाई नगद भुक्तानीको रूपमा र प्रतिवेदन अवधिको अन्त्यमा बाँकी रहेको रकमलाई भविष्यमा हस्तान्तरण गर्ने अंशको रूपमा नगदको अन्तिम मौज्दातमा मान्यता दिन सक्नेछ ।

नगद प्रवाहका प्रमुख वर्गहरूको खुलासा (Disclosure of Major Classes of Cash Flows)

२.१.२३ निकायको नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा, वा अन्य वित्तीय विवरण वा यस्ता वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा तल उल्लेखित कुराहरू खुलाउन प्रोत्साहित गरिएको छः

(क) भुक्तानीको प्रकृतिको आधारमा वा निकाय भित्रको कार्य मध्ये उपयुक्त आधारमा वर्गीकरणको आधारमा तेस्रो पक्षद्वारा भएका भुक्तानीहरूको विश्लेषण, र

(ख) सापटीबाट प्राप्त रकम । यसको अतिरिक्त सापटीको रकमलाई यसको प्रकार र स्रोतका आधारमा पनि थप वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

२.१.२४ यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.३.१२ र १.३.२४ को आवश्यकता अनुसार नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा अनुच्छेद नं. २.१.२३ (क) मा प्रोत्साहन गरिएको उप वर्गीकरणहरू अनुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । नगद प्राप्ती र भुक्तानीको विवरणमा अवलम्बन गरिएको वर्गीकरण आधार फरक भएमा, माथिको अनुच्छेद नं. २.१.२३ (क) मा प्रोत्साहन गरिएको अतिरिक्त खण्डित एकीकृत (Disaggregated) खुलासाहरू अलग विवरणको रूपमा वा टिप्पणीका रूपमा खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

२.१.२५ प्रतिवेदन गर्ने निकायको खास कार्यक्रम, गतिविधि वा अन्य सान्दर्भिक भागको लागत वा लागत असुली दर्शाउन नगद भुक्तानीका कारोबारहरू (Items) र तेस्रो पक्षहरूद्वारा गरेको भुक्तानीलाई थप उपवर्गीकरण गर्न सकिन्छ । निकायलाई यस्तो सूचना तल दिइएका दुई तरिका मध्ये कम्तीमा कुनै एक तरिकाले प्रस्तुत गर्न प्रोत्साहन गरिएको छ ।

२.१.२६ पहिलो विधिलाई भुक्तानीको प्रकृतिको विधिको रूपमा उल्लेख गरिएको छ । भुक्तानीको प्रकृति (उदाहरणको लागि, सामग्रीहरूको खरिद, यातायात खर्च, ज्यालाहरू र तलबहरू) को अनुसार नगद प्राप्ती र भुक्तानीको विवरणमा एकीकृत गरिन्छ र निकाय भित्रका विभिन्न कार्यहरू बीच पुनःबाँडफाँड गरिदैन । भुक्तानी प्रकृति विधिको प्रयोग गरी वर्गीकरण गरिएको उदाहरण निम्नानुसार रहेको छः

	नगद भुक्तानीहरू	तेस्रो पक्षद्वारा भएको भुक्तानीहरू
ज्याला र तलब	(x)	(x)
यातायात खर्च	(x)	(x)
पूँजीगत प्राप्ति	(x)	(x)
सापटी लागत	(x)	(x)
अन्य	(x)	(x)
कूल भुक्तानी	(x)	(x)

२.१.२७ दोस्रो विधिलाई वर्गीकरणको कार्यात्मक विधि (Functional Method of Classification) को रूपमा उल्लेख गरिएको छ । जसले कार्यक्रम वा तिनीहरूको उपयोग गरिएको प्रयोजन अनुसार भुक्तानीको वर्गीकरण गर्दछ । यस्तो प्रस्तुतीले प्रयोगकर्तालाई बढी सान्दर्भिक जानकारी प्रदान गर्दछ तर कार्य अनुसारका भुक्तानीहरूको बांडफांड स्वेच्छारी (Arbitrary) हुन सक्तछ र प्रचुरमात्रामा विवेक प्रयोग भएको हुन सक्तछ । नगद भुक्तानीको कार्यात्मक वर्गीकरणको उदाहरण निम्न अनुसार रहेको छ

	नगद भुक्तानीहरू	तेस्रो पक्षबाट भुक्तानीहरू
स्वास्थ्य सेवाहरू	(x)	(x)
शिक्षा सेवाहरू	(x)	(x)
पूँजीगत खरिदहरू	(x)	(x)
सापटी लागत	(x)	(x)
अन्य	(x)	(x)
कूल भुक्तानी	(x)	(x)

२.१.२८ यसविधिमा नगद भुक्तानीसंग सम्बन्धित निकायले संचालन गरेका महत्वपूर्ण कार्यहरूलाई (Function) छुट्टै देखाइन्छ । यो उदाहरणमा निकायका स्वास्थ्य सेवाहरू र शिक्षा सेवाहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने कार्यहरू रहेका छन् । निकायले प्रत्येक कार्यअनुसार नगद खर्चका कारोबार (Line Item) प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।

२.१.२९ कार्यको आधारमा नगद भुक्तानीहरू वर्गीकरण गर्ने निकायहरूले भुक्तानीको प्रकृति, तलबहरू र अन्य कर्मचारी सुविधाहरूको लागि गरेका भुक्तानीहरू समेतको थप जानकारीहरू खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

२.१.३० यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.३.१२ ले कुनै निकायका संचालनसंग उपयुक्त हुने वर्गीकरण आधार प्रयोग गरी कूल नगद प्राप्तीको उपवर्गीकरणलाई छुट्टै खुलासा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । नगद प्राप्तीको उप वर्गीकरणका उपयुक्त वर्गहरूमा वर्गीकरण गर्ने कुरा रकमको आकार, प्रकृति र कार्यमा निर्भर हुन्छ । सापटीबाट प्राप्त हुने रकमको खुलासाको अतिरिक्त निम्न उपवर्गीकरणहरू उपयुक्त हुन सक्तछन् ।

(क) करबाट प्राप्ती (तिनीहरूलाई करको प्रकारमा थप उपवर्गीकरण गर्न सकिन्छ),

(ख) शुल्क, जरिवाना, दण्ड र इजाजतबाट प्राप्ती

(ग) मालसामान र सेवाको विक्री र उपभोग शुल्कसमेतका विनिमय कारोबारबाट प्राप्ती (यिनीहरूमा विनिमय कारोबारको रूपमा वर्गीकरण भित्र पर्ने भएमात्र),

(घ) अनुदान, हस्तान्तरण र बजेट विनियोजन (Grants, transfers or budget appropriations)बाट प्राप्ति (संभवभएसम्म श्रोतअनुसार वर्गीकरण),

(ङ) व्याज र लाभांशबाट प्राप्ति र

(च) उपहार र चन्दाबाट प्राप्ति

सम्बद्ध पक्षको खुलासाहरू (Related Party Disclosures)

२.१.३१ अन्तर्राष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान (IPSAS) २० सम्बद्ध पक्ष खुलासाहरूद्वारा आवश्यक मानिएका सूचनाहरू वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा खुलासा गर्न निकायलाई प्रोत्साहित गरिएको

छ :

२.१.३२ अन्तर्राष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान (IPSAS) २० सम्बद्ध पक्ष खुलासाहरू (IPSAS)को प्रोदभावी आधारका श्रेणीमा छन् जसले सम्बद्ध पक्षहरू र अन्य सान्दर्भिक शब्दावलीलाई परिभाषित गरेको छ । नियन्त्रणको अवस्थितिको अनुसार सम्बद्ध पक्षको सम्बन्धको खुलासालाई आवश्यक र सम्बद्ध पक्ष कारोबारहरू, मुख्य व्यवस्थापन कर्मचारीको कूल पारिश्रमिक बारेको सूचना समेतको बारेमा खास सूचनाहरूको खुलासा समेत आवश्यक मानेको छ ।

सम्पति, दायित्व र बजेटसंग तुलनाको खुलासा (Disclosure of Assets, Liabilities and Comparison with Budget)

२.१.३३ निकायलाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा निम्न खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ :

(क) निकायको सम्पति र दायित्वहरूको जानकारी, र

(ख) यदि निकायले आफ्नो स्वीकृत बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध नगराएको अवस्थामा बजेटसंग तुलना

२.१.३४ सरकारहरू र सरकारी निकायहरूले सेवा प्रवाह उद्देश्यको उपलब्धिहरूको लागि तोकिएको साधनहरू र नगदको अतिरिक्त महत्वपूर्ण साधनहरू नियन्त्रण गर्दछन् । उनीहरूले आफ्नो कार्य संचालनको क्रममा ऋणहरू र दायित्वहरू भुक्तान गर्न र भविष्यमा पूंजीगत सम्पतिको प्राप्तिमा रकम खर्च गर्न प्रतिबद्धता गरी आफ्ना गतिविधिहरूका लागि कोष सापट लिन सक्छन् । लेखांकनको नगद आधार अर्न्तगत तयार गरिएको अन्य वित्तीय विवरणहरू वा नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा गैर नगद सम्पतिहरू र दायित्वहरू प्रतिवेदन गरिदैन । तापनि सरकारले आफ्नो ऋण र अन्य दायित्वहरू र गैर नगदी सम्पतिहरूको विवरण राख्ने, अनुगमन र व्यवस्थापन गर्ने गर्छ । सम्पति र दायित्वहरूको बारेमा र खास कार्यक्रम र गतिविधिको लागत सम्बन्धी सूचनाको खुलासाले जवाफदेहितालाई सुदृढीकरण गर्ने छ र यस मानले यसलाई प्रोत्साहित गर्छ ।

२.१.३५ यस्तो खुलासा गरेका निकायहरूलाई सम्पत्ति र दायित्वहरूको किसिम (Type) को आधारमा पहिचान गर्न, उदाहरणको लागि, वर्गीकरणद्वारा खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

(क) आसामीको रूपमा सम्पत्ति, लगानी वा सम्पत्ती, संयन्त्र र उपकरण, र

(ख) साहुको रूपमा दायित्व, किसिम वा श्रोतको आधारमा सापटी र अन्य दायित्वहरू

यस्ता खुलासाहरू सुरु अवस्थामा बृहत नहुन सक्छन्, निकायहरूलाई क्रमिक रूपमा यसको विकास र निर्माणका लागि प्रोत्साहित गरिन्छ । यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.३.५ र १.३.३७ का आवश्यकताहरूको पालना गर्न यस्ता खुलासाहरू वित्तीय सूचनाको गुणात्मक विशेषताहरू पालना गर्न र प्रष्टसंग व्याख्या गरिएको तथा सजिलैसंग बुझिने हुनुपर्छ । प्रोदभावी आधारको अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान (Accrual Basis IPSASs) मा समावेश भएका अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान १३ पट्टा, (IPSAS 13 Leases) अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखा मान १७ सम्पत्ति, संयन्त्र र उपकरण (IPSAS 17 Property Plant and Equipments), अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान १९ व्यवस्था, संभावित दायित्व र संभावित सम्पत्तिहरू (IPSAS 19 Provision, Contingent Liabilities and Contingent Assets) ले निकायलाई सम्पत्ति र दायित्वहरूको थप सूचनाको खुलासा गर्न उपयोगी मार्गदर्शनको व्यवस्था गर्दछ ।

बजेटसंग तुलना (Comparison with Budget)

२.१.३६ सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरूलाई विधायन अधिकार अन्तर्गत विनियोजन वा अन्य बजेट अख्तियारीबाट खास रूपमा बजेट सीमा प्रदान गरिएको हुन्छ । सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरूको वित्तीय प्रतिवेदनको एउटा उद्देश्य कानुनी रूपमा अवलम्बन गरिएको बजेट अनुरूप नगदको प्राप्ति र उपयोगको प्रतिवेदन गर्नु रहेको छ । केही अवस्थामा, यस आवश्यकतालाई विधायनमा प्रतिबिम्बित गरिएको हुन्छ । स्वीकृत बजेटलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने निकायहरूले यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.९.१ देखि १.९.४८ सम्मका आवश्यकताहरू पालना गर्नु पर्दछ । यस मानले वित्तीय विवरण तथा बजेट समान लेखाको आधारमा तयार गरेका अन्य निकायहरू (जसले आफ्नो स्वीकृत बजेटलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराएका हुदैनन्) का निम्ति प्रतिवेदन अवधिमा वास्तविक र विनियोजित बजेटको तुलनाको खुलासाहरू वित्तीय विवरणमा समावेश गर्न प्रोत्साहित गर्दछ । यी अन्य निकायहरूले बजेटको तुलनात्मक प्रतिवेदन फरक किसिमहरूबाट प्रस्तुत गर्न सक्छन्, जसमा निम्न तरिकाहरू पनि समावेश गर्न सकिन्छ ।

(क) विनियोजित रकम र वास्तविक रकमको छुट्टै महलमा टिप्पणी प्रस्तुतीकरण गर्न सकिन्छ । पूर्णताको लागि बजेट वा विनियोजन भन्दा फरक भएको देखाउने महल पनि प्रस्तुत गर्न सकिन्छ, र

(ख) विनियोजित रकमभन्दा बढी नभएको खुलासा गर्न सकिन्छ । यदि कुनै बजेट रकमहरू वा विनियोजनहरू नाघेको, वा विनियोजन वा अन्य अधिकार विना भुक्तानी भएको

अवस्थामा त्यसको विस्तृत विवरण वित्तीय विवरणहरूको सान्दर्भिक शीर्षकको टिप्पणीको रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

२.१.३७ निकायहरू जसले आफ्नो वित्तीय विवरणमा बजेटसंग वास्तविक रकमको तुलनाको खुलासा गर्छन्, तिनीहरूलाई वित्तीय विवरणमा सेवाका उपलब्धिहरू बारेको सूचना समावेश गरी प्रतिवेदनसंग प्रत्युल्लेख (Cross Reference) गर्न प्रोत्साहन गरिन्छ।

२.१.३८ निकायहरू जसले बहुवर्षीय बजेट अवलम्बन गरेका छन्, तिनीहरूलाई बजेट अवधिमा बजेट र वास्तविक रकम बीचको सम्बन्धको बारेमा टिप्पणी माफत थप खुलासाहरू गराउन प्रोत्साहित गरिएको छ ।

२.१.३९ थप बजेटका सूचना, सेवा उपलब्धिहरूको बारेमा सूचना समेत, वित्तीय विवरणभन्दा छुट्टै कागजातमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । निकायहरू जसले आफ्नो वित्तीय विवरणमा बजेट रकम र वास्तविक रकमको तुलनाको खुलासा गर्छन्, तिनीहरूलाई वित्तीय विवरणमा त्यस्ता कागजातहरूको प्रत्युल्लेख गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ जसले वित्तीय विवरणमा बजेट र वास्तविक तथ्यांकलाई गैर वित्तीय बजेट तथ्यांक र सेवा उपलब्धिहरूसँग सम्बन्ध जोड्न सकिन्छ ।

२.१.४० यस मानको अनुच्छेद नं. १.९.३२ मा उल्लेख भए अनुसार, निकायहरूले आफ्नो वार्षिक बजेट निर्धारण गर्न बहु अवधिको बजेट भित्र रही फरक अवधारणा निर्धारण गर्नसक्छन् । जहाँ बहु अवधि बजेट अवलम्बन हुन्छ, त्यहाँ निकायलाई बजेट अवधिमा वार्षिक बजेट र वास्तविक रकमका अवयवहरू र बहुवर्षीय बजेट बीचको सम्बन्ध जस्ता विषयवस्तुको थप र बहुअवधि बजेट बीचको सम्बन्ध जस्ता विषयवस्तुको थप खुलासाहरूको व्याख्या गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

एकीकृत वित्तीय विवरण (Consolidated Financial Statements)

२.१.४१ निकायलाई वित्तीय विवरणका टिप्पणीमा निम्न खुलासा गर्न प्रोत्साहन गरिन्छ:

(क) नियन्त्रित निकायमा स्वामीत्व हितको अनुपात र जहाँ यस्तो हित शेयरको रूपमा रहेको मतदान अधिकारको अनुपात (यदि त्यो स्वामीत्वभन्दा हितको अनुपात फरक छन् भने मात्र);

(ख) जहाँ लागू हुन्छ :

(अ) कुनै नियन्त्रित निकायको नाम जसमा नियन्त्रक निकायले स्वामीत्व हित र/ वा मतदानमा ५० प्रतिशत वा सो भन्दा कमी भएको अवस्थामा नियन्त्रण कायम भएको कुराको व्याख्या, र

(आ) कुनै निकायको नाम जसमा स्वामीत्व हित ५० प्रतिशतभन्दा बढी भए तापनि नियन्त्रित निकायको रूपमा नरहेको, साथै नियन्त्रण नरहेको कुराको व्याख्या ।

(ग) नियन्त्रक निकायको छुट्टै वित्तीय विवरणमा नियन्त्रित निकायहरूलाई कुन तरिका प्रयोग गरि समावेश गरिएको छ भन्ने विवरण ।

२.१.४२ नियन्त्रक निकाय जसले नगद प्राप्ति र भुक्तानीको एकीकृत विवरण प्रस्तुत गर्दैनन्, तिनीहरूलाई एकीकृत वित्तीय विवरण प्रस्तुत नगर्नुको कारणहरू आफ्नो छुट्टै वित्तीय विवरणमा त्यस्ता नियन्त्रक निकायहरूद्वारा लेखांकन गरिएका आधार समेत खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ । एकीकृत वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्ने आफ्नो नियन्त्रक निकायको नाम र रजिष्टर्ड ठेगाना प्रस्तुत गर्न पनि प्रोत्साहित गरिएको छ ।

२.१.४३ यस मानको भाग १ को अनुच्छेद १.६.२० (ख) अनुसार नियन्त्रित निकायको एकीकरण नगर्नुको कारणहरू खुलाउनु पर्छ । यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.६.७ र १.६.८ले नियन्त्रक निकाय आफै पूर्ण स्वामीत्वको वा झण्डै पूर्ण स्वामीत्व भएको निकाय भएमा एकीकृत वित्तीय विवरण प्रस्तुत गर्न आवश्यक नरहेको व्यवस्था गरेको छ । यस्तो अवस्थामा माथिको अनुच्छेद नं. २.१.४२ अनुरूपका सूचनाहरूको खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ । (अनुच्छेद नं. २.१.४२ र २.१.४३ नेपालको लागि विचारणीय रहेकाछन् ।)

नियन्त्रित निकायहरू र अन्य संचालन इकाईहरूको प्राप्ति र निशर्ग (Acquisitions and Disposals of Controlled Entities and Other Operating Units)

२.१.४४ निकायलाई नियन्त्रित निकायहरू वा अन्य संचालन इकाईहरू प्राप्ति र निशर्ग गरेबाट सृजना हुने समग्र नगद प्रवाहलाई छुट्टै खुलासा र प्रस्तुत गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ ।

२.१.४५ निकायलाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा नियन्त्रित निकायहरू वा अन्य संचालन इकाईहरूको त्यस अवधिमा भएको प्राप्ति र निशर्गको देहाय अनुसार समग्रतामा खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ ।

(क) जम्मा खरिद वा निःशर्गको प्रतिफल (नगद वा अन्य सम्पति सहित)

(ख) नगदको माध्यमबाट खरिद वा निःशर्गको प्रतिफल प्राप्त गरेको अनुपात

(ग) खरिद वा निःशर्ग गरिएको नियन्त्रित निकाय वा अन्य संचालन इकाईमा भएको नगद रकम ।

२.१.४६ नियन्त्रित निकायहरू र अन्य संचालनहरूको प्राप्ति र निशर्गहरूको नगद प्रवाहको असरको अलग प्रस्तुतीकरणलाई सम्पतिहरू र दायित्वको प्राप्ति वा निशर्गको रकमहरूको अलग खुलासाले यस्ता नगद प्रवाहहरू निकायको अन्य गतिविधिबाट सृजना भएको नगद प्राप्ति र भुक्तानीहरूबाट अलग गर्न सहयोग गर्दछ । खरिद वा निःशर्गहरू दुवैको असरहरू पहिचान

गर्न उपयोगकर्ताहरूलाई सक्षम बनाउन निसर्गबाट प्राप्त नगदलाई खरिदमा भुक्तानी गरेको नगदबाट घटाउनु हुदैन ।

२.१.४७ खरिद वा बिक्री प्रतिफलको नगद प्राप्ती वा भुक्तानीका समग्र रकमलाई नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणमा नगद खरिद वा निःसर्गलाई खुदमा प्रस्तुत गरिन्छ ।

२.१.४८ अनुच्छेद २.१.३३ ले निकायका सम्पति र दायित्वहरू खुलासा गर्न प्रोत्साहन गरेको छ । नियन्त्रित निकाय वा संचालन इकाइहरूको खरिद वा निःसर्गको नगद बाहेकको सम्पति र दायित्वहरूलाई छुट्टै खुलासा गर्न पनि सकिन्छ जुन हरेक प्रमुख वर्गीकरणको सारांशमा उल्लेख गर्न सकिन्छ । यस मानको भाग १ अनुच्छेद १.३.३७ को आवश्यकतासंग समान हुने गरी त्यस्तो खुलासा गर्दा सम्पति र दायित्वको स्पष्ट पहिचान र तिनीहरू पहिचान र मापन गरिएको आधार वर्णन गर्नु पर्छ ।

संयुक्त उपक्रम (Joint ventures)

२.१.४९ निकायको प्रतिवेदन मितिमा रहेको नगद मौज्दात र सो अवधिको नगद प्राप्ती र भुक्तानीको स्वच्छ प्रस्तुतीकरण आवश्यकता पूरा गर्नको लागि निकायलाई संयुक्त उपक्रमको खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

२.१.५० धेरै सार्वजनिक निकायहरूले विभिन्न गतिविधिहरू संचालन गर्नका निम्ति संयुक्त उपक्रम स्थापना गर्दछन् । यस्ता गतिविधिको प्रकृति व्यवसायिक क्रियाकलापदेखि लिएर निःशुल्क सामुदायिक सेवाको प्रावधान निम्ति समेत पर्नसक्छन् । संयुक्त उपक्रम शब्दावली सम्झौता वा अरू बाध्यात्मक प्रावधानहरूमा उल्लेख हुन्छ जहां हरेक पक्षको संयुक्त उपक्रमवालाको शुरू योगदान र आय वा अन्य फाईदाहरूको हिस्सा (कुनै भए) तथा हरेक संयुक्त उपक्रमवालाको खर्चहरू खुलाएको हुन्छ । नगद आधारमा प्रतिवेदन गर्ने निकायहरूले सामान्यतया निम्न प्रतिवेदन गर्दछन् ।

(क) नगद भुक्तानीको रूपमा, संयुक्त उपक्रममा हित खरिद गर्न र संयुक्त उपक्रमको निरन्तर संचालन गर्न खर्च गरिएको नगद

(ख) नगद प्राप्तीको रूपमा, संयुक्त उपक्रमबाट प्राप्त भएको नगद

संयुक्त उपक्रमको खुलासामा महत्वपूर्ण संयुक्त उपक्रमहरूको हितको सूची तथा वर्णन समावेश गर्न सकिन्छ । प्रोदभावी आधारका आईपिएएसहरूमा अर्न्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान आईपिएएस ८ ले संयुक्त उपक्रमले लिनुपर्ने विभिन्न ढाँचा र संरचना र गर्नुपर्ने संभाव्य थप खुलासाहरूको बारेमा मार्गदर्शनको व्यवस्था गरेको छ ।

उच्च मुद्रास्फितिजन्य अर्थ व्यवस्थामा वित्तीय प्रतिवेदन (Financial Reporting in Hyperinflationary Economies)

२.१.५१ उच्च मुद्रास्फितिजन्य अर्थ व्यवस्था (Hyperinflationary Economies) भएको अवस्थामा पूर्णगणना नगरी स्वदेशी मुद्रामा वित्तीय विवरण प्रस्तुतीकरण गरिएमा सो उपयोगी हुदैन । यस्तो अवस्थामा मुद्राको क्रयशक्तिको दर यसरी घट्न सक्छ कि सो कारोबारहरू र अन्य घटनाबाट विभिन्न समयमा वा सोही लेखांकन अवधिभित्र भएको रकमको तुलना गर्नु गलत अर्थ लाग्ने (Misleading) हुनसक्छ ।

२.१.५२ यस मानले उच्च मुद्रास्फितिजन्य अर्थ व्यवस्था सृजना भएको मानिने निरपेक्ष दर पहिचान गर्दैन । यस मान अनुसार प्रोत्साहन गरिएका कुरा अनुसार वित्तीय विवरणको पूर्णगणना गर्ने आवश्यकता पेशागत विवेकको विषयवस्तु हुन जान्छ । उच्च मुद्रास्फितिजन्य अर्थव्यवस्था देशमा विद्यमान आर्थिक वातावरणको विशेषताहरूले सृजित गर्दछन् जुन तल दिईएका कुराहरू समावेश हुने तर यसमा सीमित नहुने हुन्छन् :

- (क) आम जनसंख्याले आफ्नो सम्पति, गैरनगद सम्पति वा सापेक्षतः स्थिर वैदेशिक मुद्रामा राख्न प्राथमिकता दिन्छन् । स्वदेशी मुद्राको रकमहरू क्रयशक्ति कायम राख्न तत्कालै लगानी गरिन्छन् ।
- (ख) आम जनसंख्याले स्वदेशी मुद्राका शर्तमा नगरी तुलनात्मक स्थिर वैदेशिक मुद्राका शर्तमा मौद्रिक रकमहरूमा ध्यान दिन्छन् । मूल्य पनि सोही (विदेशी) मुद्रामा उल्लेख हुन सक्छ ।
- (ग) उधारोमा खरिद र बिक्री अवधि छोटो अवधिको भएपनि उधारो अवधिमा क्रयशक्तिमा आउन सक्ने सम्भावित घाटा क्षतिपूर्ति हुने मूल्यमा गरिन्छ ।
- (ङ) विगत तीन वर्षदेखिको कूल मुद्रास्फिति दर १०० प्रतिशतमा पुग्न लागेको वा नाघेको हुन्छ ।

वित्तीय विवरणको पुनर्लेखन (Restatements of Financial Statements)

२.१.५३ उच्च मुद्रास्फिति

अर्थव्यवस्थामा रहेको मुद्रामा वित्तीय विवरण प्रस्तुती गर्दा निकायलाई प्रोत्साहित गरिएको छ कि :

- (क) प्रतिवेदन मितिको तात्कालीन मापन इकाई (measuring unit current) का आधारमा नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरण र अन्य वित्तीय विवरणमा पुनर्घोषणा गर्ने ।
- (ख) वित्तीय विवरणमा रहेका विगत अवधिका सूचनाहरू प्रतिवेदन मितिको तात्कालीन मापन इकाईका आधारमा तुलनात्मक सूचनाहरू पुनर्घोषणा गर्ने ।

(ग) सामान्य क्रयशक्ति परिवर्तन प्रतिबिम्बित गर्न सामान्य मूल्य सूचकांक (general price index) प्रयोग गर्ने । उही आर्थिक अवस्थाको मुद्रामा प्रतिवेदन गर्ने सबै निकायका लागि एउटै सूचकांक प्रयोग गर्न उचित हुने।

२.१.५४ यस्ता निकायलाई देहायका खुलासाहरू गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ :

(क) प्रतिवेदन मुद्राको सामान्य क्रयशक्तिमा भएको परिवर्तन अनुसार नगद प्राप्ती तथा भुक्तानीको विवरण तथा अन्य वित्तीय विवरणहरूमा रहेका विगत अवधिका तुलनात्मक तथ्यहरू प्रतिवेदन मितिको मापन गर्ने ईकाइ मुद्रामा पुनःघोषणा गरिएको व्यहोरा र

(ख) प्रतिवेदन मितिको मूल्य सूचकांकको तह एवं पहिचान (identity and level) तथा विगत र वर्तमानको प्रतिवेदन अवधिमा सूचकांकमा भएको परिवर्तन (movement)।

२.१.५५ विभिन्न राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक शक्तिहरूको प्रभाव स्वरूप समय अनुसार मूल्य परिवर्तन भइरहन्छ । निर्दिष्ट शक्तिहरू जस्तै आपूर्ति र मागमा परिवर्तन वा प्राविधिक परिवर्तनले कुनै एक वस्तुको मूल्य उल्लेखनीय र स्वतन्त्र रूपमा बढाउने र घटाउने काम गर्छन् । यसको अतिरिक्त सामान्य आर्थिक शक्तिहरूको परिणामस्वरूप मूल्यको सामान्य तहमा परिवर्तन ल्याउने र त्यसैकारण मुद्राको सामान्य क्रयशक्तिमा पनि परिवर्तन आउन सक्छ । ।

२.१.५६ उच्च मुद्रास्फितिजन्य अर्थ व्यवस्थामा प्रतिवेदन मितिमा तात्कालीन मापन इकाईमा प्रस्तुतीकरण गरिएको भए वित्तीय विवरणको उपयोगिता सारभूत रूपमा बढी हुन्छ । परिणाम स्वरूप, अनुच्छेद नं. २.१.५३ र २.१.५४ अनुसारका मिलान र खुलासाहरूलाई प्रोत्साहित गरिन्छ । यस्ता सूचनाहरूको प्रस्तुतीकरण गर्दा प्राथमिक प्रस्तुतीकरण भन्दा वित्तीय विवरणको पुरकको रूपमा जुन पुनःघोषणा नगरिएकोलाई प्रोत्साहित गरिन्छ । नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरण तथा अन्य वित्तीय विवरणहरू पुनःघोषणा गर्नु अघि छुट्टै प्रस्तुतीकरण गर्न निरूत्साहित गरिन्छ ।

२.१.५७ नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणमा सबै रकमहरू प्रतिवेदन मितिको तात्कालिक मापन इकाईका आधारमा प्रस्तुत गरिन्छ । तसर्थ प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको मुखपृष्ठमा वा अन्य वित्तीय विवरणमा तेस्रो पक्षबाट भएका कुनै भुक्तानी समेत सबै रकम शुरू अभिलेख गरिएको मितिमा भुक्तानी र प्राप्तीलाई सामान्य मूल्य सूचकांकमा भएको परिवर्तन प्रयोग गरी पुनःघोषणा गरिन्छ ।

२.१.५८ सार्वजनिक क्षेत्रका धेरै निकायहरूले आफ्नो वित्तीय विवरणमा बजेटसंग तुलना गर्न सहयोग गर्ने गरी बजेटसंग सम्बन्धित सूचनाहरू समावेश गरेका हुन्छन् । यस्तो अवस्थामा, यस मानले मानको आवश्यकता अनुसार बजेटसंग सम्बन्धित सूचनाहरूलाई पुनःघोषणा गर्न प्रोत्साहित गर्दछ ।

तुलनात्मक सूचना (Comparative Information)

२.१.५९ यदि विगतका अवधिहरूसंगको तुलनाहरूलाई अर्थपूर्ण बनाउनु छ भने विगत अवधिहरूको तुलनात्मक सूचनाहरूलाई सामान्य मूल्य सूचांक प्रयोग गरी पुनः प्रस्तुत गर्नुपर्छ । जसबाट तुलनात्मक वित्तीय विवरणहरू त्यस प्रतिवेदन अवधिको अन्त्यको तात्कालिक मापन इकाईका सन्दर्भमा प्रस्तुत गरिएको मानिन्छ । विगतका अवधिका सूचनाहरूको खुलासा पनि प्रतिवेदन अवधिको अन्त्यको तात्कालिक मापन इकाईका सन्दर्भमा व्यक्त गरिन्छ ।

एकीकृत वित्तीय विवरण (Consolidated Financial Statements)

२.१.६० उच्च मुद्रास्फितिजन्य अर्थव्यवस्थाको मूद्रामा प्रतिवेदन गर्ने नियन्त्रक निकायले नियन्त्रण गरेका निकायको पनि उच्च मुद्रास्फितीजन्य अर्थव्यवस्थाको मूद्रामा समेत प्रतिवेदन गर्नु पर्छ । नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरण र अन्य वित्तीय विवरणहरू समान आधारमा तयार गर्नुपर्ने भएमा नियन्त्रक निकायद्वारा जारी हुने एकीकृत वित्तीय विवरणमा समावेश गर्नु अघि प्रतिवेदन गरिने देशको मुद्राको सामान्य मूल्य सूचांक प्रयोग गरी नियन्त्रित निकायले विवरणहरू पुनःघोषणा गर्नु पर्दछ । यस्तो नियन्त्रक निकाय विदेशी नियन्त्रक निकाय भएमा यसको वित्तीय विवरणहरू अन्तिम विनिमयदरबाट रूपान्तरण गरी पुनःघोषणा गर्नुपर्दछ ।

२.१.६१ यदि विभिन्न प्रतिवेदन मितिको वित्तीय विवरणलाई एकीकृत गरिन्छ भने, गैरमौद्रिक सबै कारोबारहरू, एकीकृत वित्तीय विवरणको मितिमा तात्कालिक मापन इकाईमा पुनःघोषणा गर्न आवश्यक हुन्छ ।

सामान्य मूल्य सूचकांकको छनौट र उपयोग (Selection and Use of the General Price Index)

२.१.६२ यस मानले प्रोत्साहन गरेको अवधारणामा मेल खाने गरी वित्तीय विवरणको पुनःघोषणा गर्दा क्रयशक्तिमा आएको परिवर्तनलाई प्रतिबिम्बित हुने सामान्य मूल्य सूचकांकको प्रयोग गर्न आवश्यक हुन्छ । उही आर्थिक अवस्थामा प्रतिवेदन गर्ने सबै निकायले एउटै सूचकांक प्रयोग गर्नु बान्छनीय देखिन्छ ।

२.१.६३ यस मानले प्रोत्साहन गर्ने खुलासाहरू वित्तीय विवरणमा उच्च मुद्रास्फितिजन्य अर्थ व्यवस्थाबाट पर्ने असरहरूको सामना गर्ने कुरा स्पष्ट पार्ने मनसाय राखिएको हुन्छ । प्रयोग भएको आधार र नतिजास्वरूप आएको रकमहरूको बारेमा बुझ्नको लागि समेत अन्य सूचनाहरूको व्यवस्था गर्ने समेत मनसाय रहेको हुन्छ ।

गैरसरकारी संस्थाबाट प्राप्त सहायता (Assistance Received From Non-Governmental Organizations-NGOs)

- २.१.६४ व्यवहारिक भएसम्म, यस मानको भाग १ को अनुच्छेद १.१०.१ देखि १.१०.२७ मा मान्यता दिइएका आवश्यक खुलासाहरू प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ र तलका अनुच्छेद २.१.६६ देखि २.१.९३ सम्ममा मान्यता दिइएका खुलासाहरू गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ ।
- २.१.६५ प्रतिवेदन गर्ने निकायहरूले गैरसरकारी संस्थाबाट प्राप्त भएको सहायतासंग सम्बन्धित अनुच्छेद १.१०.१ देखि १.१०.२७ सम्म मान्यता दिइएका खुलासाहरू गर्नु आवश्यक छैन । यसको कारण यस्को सूचनाको संकलन र एकीकरणमा हुने खर्च यसबाट प्राप्त फाइदा भन्दा बढी हुन सक्छ । तर पनि ,अनुच्छेद १.१०.१ देखि १.१०.२७ मा मान्यता दिइएका एवं तलका अनुच्छेद २.१.६६ देखि २.१.९३ सम्म प्रोत्साहित गरिएका खुलासाहरूले निकायका गतिविधिहरूमा सहयोग गर्न त्यस्ता संस्थाहरूबाट प्राप्त सहायतामा प्रतिवेदन गर्ने निकायको निर्भरताको हदको निर्धारण गर्न थप सामाग्रीहरूको व्यवस्था गर्दछ । तदनुसार, यस मानमा मान्यता दिइएका खुलासाहरू गैरसरकारी संस्थाहरूबाट प्राप्त सहायताको खुलासा गर्न प्रतिवेदन गर्ने निकायलाई प्रोत्साहित गरिन्छ ।

बाह्य सहायताको प्रापक (Recipient of External Assistance)

- २.१.६६ निकायलाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा देहायका महत्वपूर्ण वर्गको खुलासा गर्न प्रोत्साहन गरिन्छ :
- (क) ऋण र अनुदानको माध्यमबाट आएको रकम छुट्टै देखाई प्रतिवेदन अवधिमा बाह्य सहायता प्राप्त गर्नुको प्रयोजन, र
 - (ख) प्रतिवेदन अवधिमा बाह्य सहायताबाट गरिएको भुक्तानीको प्रयोजन
- २.१.६७ निकायले देहायका विषयमा सहयोग गर्न लगायत विभिन्न प्रयोजनका लागि बाह्य सहायता प्राप्त गर्न सक्छन्:
- (क) आर्थिक विकास वा कल्याणकारी उद्देश्य, यसलाई सामान्यतया: विकास सहायता (Development Assistance) भन्ने गरिन्छ ।
 - (ख) आपतकालीन राहत उद्देश्य, यसलाई सामान्यतया: आपतकालीन सहायता (Emergency Assistance) भन्ने गरिन्छ ।
 - (ग) भुक्तानी सन्तुलन कायम राख्न वा मुद्राको विनिमय दरमा नियन्त्रण कायम राख्न, यसलाई सामान्यतया: भुक्तानी सन्तुलन सहायता (Balance of Payment Assistance) भन्ने गरिन्छ ।
 - (घ) सैनिक र/वा रक्षा उद्देश्य, यसलाई सामान्यतया: सैनिक सहायता (Military Assistance) भन्ने गरिन्छ ।

(ड) व्यापारिक गतिविधि, निर्यात, कर्जा वा आयात निर्यात बैंक वा अन्य सरकारी निकायहरूले प्रदान गर्ने ऋणहरू, यसलाई सामान्यतया: व्यापार वित्त (Trade Finance) भन्ने गरिन्छ ।

- २.१.६८ यस मानको भाग १ अनुसार प्रतिवेदन अवधिमा प्राप्त भएको बाह्य सहायताको कूल रकमलाई अनुदान र ऋणको रूपमा प्राप्त कूल रकमलाई छुट्टै देखाई खुलासा गर्नुपर्छ । यसरी अनुदान र ऋणको रूपमा प्राप्त भएको बाह्य सहायतालाई महत्वपूर्ण वर्गमा छुट्याएर खुलासा गर्दा सहायता प्राप्तीको प्रयोजन निर्धारण गरी प्रयोगकर्तालाई त्यस अवधिमा आएको सहायता, त्यसको रकम, निकायले भविष्यमा भुक्तानी गर्नुपर्ने दायित्वको विषयमा जानकारी दिन्छ ।
- २.१.६९ प्रतिवेदन अवधिमा बाह्य सहायतामा गरिएको भुक्तानीको महत्वपूर्ण वर्गको खुलासाले प्राप्त भएको बाह्य सहायताको उपयोगको सम्बन्धमा निकायको जवाफदेहितालाई थप सुदृढ बनाउदछ ।
- २.१.७० निकायले प्रतिवेदन अवधिमा प्राप्त गरेको बाह्य सहायता हरेक दातृ नियोग सहित वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा उल्लेख गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ र जसमा उपयोग गर्न बाँकी रकम (undrawn amounts) समावेश नगरी प्राप्त भएको मुद्रामा सहायतालाई ऋण र अनुदानको रूपमा छुट्टै देखाउनुपर्दछ ।
- २.१.७१ बाह्य सहायता हरेक दाताले ऋण र अनुदानको रूपमा उपलब्ध गराएको रकमको खुलासाले सहायताको स्रोतको विविधिकरणको हदलाई समेत संकेत गर्छ । यसले वित्तीय विवरणका पाठकहरूलाई, उदाहरणको लागि, निकाय खास दातृ नियोगसंग सहायतामा निर्भर रहे नरहेको, यस्तो निर्भरताको हद र सहायता दिइएको मुद्रा र सहायता दिइएको मुद्रा र ऋण वा अनुदानको माध्यमबाट प्राप्त सहायता जुन भविष्यमा तिर्नुपर्ने आवश्यकताको निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ । सो अवधिमा उपयोग नगरिएको रकमलाई यो अनुच्छेद अनुसार खुलासा गर्नपर्नेमा समावेश गरिन्न । अनुच्छेद २.१.७२ ले उपयोग गर्न बाँकी बाह्य सहायताको रकम (undrawn amounts) सम्बन्धी सूचनाहरू निश्चित परिस्थितिमा खुलासा गर्न प्रोत्साहित गर्छ ।
- २.१.७२ प्रतिवेदन मितिमा उपयोग नगरिएको बाह्य सहायता रकम र यस मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.१०.१८ अनुसारको खुलासाको सन्दर्भमा निकायलाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा तल दिइएका कुराहरू खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ:
- (क) ऋण सहायता र अनुदान सहायताका हरेक प्रदायक र हरेकले प्रदान गरेको रकम;
- (ख) उपयोग गर्न बाँकी ऋण सहायता र अनुदान सहायता प्रयोग गरिने प्रयोजन;
- (ग) उपयोग गर्न बाँकी सहायता वा उपलब्ध हुने सहायताको मुद्रा: र

(घ) अवधिमा उपयोग गर्न बाकी ऋण सहायता र अनुदान सहायता रकममा भएको परिवर्तन ।

२.१.७३ यस मानको भाग १ को अनुच्छेद १.१०.१८ मा उल्लेख भए अनुसार उपयोग गर्न बाकी बाह्य सहायता निश्चित अवस्थामा खुलाउनु पर्छ । अनुच्छेद २.१.७२ ले प्रोत्साहन गरेको खुलासाले वित्तीय विवरणका पाठकलाई भविष्यमा उपयोग गर्न बाकी बाह्य सहायता, उपयोग गर्ने उद्देश्य, सहायता राखिएको वा उपलब्ध हुने मुद्रा र उपयोग गर्न बाकी बाह्य ऋण र अनुदान सहायता सो अवधिमा बढेको छ वा घटेको छ भन्ने कुरा निर्धारण गर्न सक्षम तुल्याउछ ।

२.१.७४ प्रतिवेदन गर्ने निकायले उपयुक्त भएसम्म उपयोग गर्न बाकी ऋण र अनुदानको सुरु मौज्जात, स्वीकृत भएको नयां ऋण र अनुदान वा त्यस अवधिमा उपलब्ध गराएको रकम, त्यस अवधिमा भिकिएको वा प्रयोग भएको ऋण र अनुदानको कूल रकम, त्यस अवधिमा समाप्त भएको वा रद्द भएको ऋण र अनुदानको कूल रकम र ऋण र अनुदानको अन्तिम मौज्जातको खुलासाले यस्ता विषयवस्तुहरू पहिचान गर्न उपयोगी हुन्छ । यस्ता खुलासाहरूले प्रयोगकर्ताहरूलाई उपयोग गर्न बाकी रकममा भएको परिवर्तन र यस्ता परिवर्तनका अंशहरू पहिचान गर्न सहयोग गर्छ ।

२.१.७५ निकायको प्रतिवेदन गर्ने मुद्रामा उपयोग हुन बाकी सहायतामा भएको परिवर्तनलाई खुलासा गरिएको अवस्थामा भएका वैदेशिक मुद्रा रकमका कारोबारलाई सो दिनको विनिमय दर प्रयोग गरी बाह्य सहायतालाई वैदेशिक मुद्रामा उल्लेख गरी निकायको प्रतिवेदन गर्ने मुद्रामा प्रतिवेदन गरिन्छ, जुन यस मानको भाग १ को आवश्यकता अनुरूप हुन जान्छ ।

२.१.७६ *निकायलाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा बाह्य सहायताको निर्धारण वा पहुचमा प्रभाव वा प्रयोगमा रहेको सीमा तोक्ने सम्झौताका शर्तहरू खुलाउन प्रोत्साहित गरिन्छ ।*

२.१.७७ केही बाह्य सहायता सम्झौताहरूले बाह्य सहायताको सीमा वा बाह्य सहायताको प्रयोग गरिने प्रयोजन वा प्रयोगको निर्धारण वा माल सामानहरू वा सेवाको खरिद गर्नुपर्ने श्रोतमा सीमा तोकेका हुन्छन् । यस प्रकारका बाह्य सहायताका शर्तले निश्चित क्षेत्रमा निश्चित सुविधाहरूको निर्माण गर्नको लागि निश्चित सामग्री खरिद गर्न वा बाह्य सहायता सम्झौता अन्तर्गत निश्चित देश वा देशहरूमा उत्पादित माल सामान वा सेवा खरिद गर्नको लागि कोष उपलब्ध भएको कुरा तोक्न सक्छन् ।

२.१.७८ केही बाह्य सहायता निश्चित मितिमा निकासा गरिन्छ वा निकायले निम्न कुरा गरेमा निकासा गरिन्छ:

(क) बाह्य सहायता सम्झौतामा उल्लेखित खास कार्यहरू सम्पादन गरेमा जस्तै निश्चित नीतिगत परिवर्तनहरू कार्यान्वयन गरेमा, वा

(ख) चालू कार्यसम्पादन लक्ष्यहरूको प्राप्ति गरेमा, जस्तै बजेट घाटा लक्ष्य (Budget deficit target) वा अन्य बृहद आर्थिक उद्देश्यहरू, वा वित्तीय क्षेत्रका सम्पति (Financial Sector Assets) असुली वा व्यवस्थापन गर्ने नियोग स्थापना गरेमा ।)

२.१.७९ बाह्य सहायताको पहुँचमा असर गर्ने वा निर्धारण गर्ने शर्तहरूको खुलासाले बाह्य सहायता समयमा आवद्ध भएको हद र/वा निकायले लिनुपर्ने निश्चित कार्ययोजना र निश्चित कार्यसम्पादन उद्देश्यहरूको प्राप्तिमा रहेको निर्भरता र यस्ता कार्ययोजना र कार्यसम्पादन उद्देश्यहरूलाई सूचित गरेको हुन्छ ।

२.१.८० निकायले आफ्नो वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा निम्न खुलासाहरू गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ:

(क) साँवा र/वा व्याज भुक्तानी तेश्रो पक्षद्वारा जमानत दिइएको कुनै बाह्य सहायताको बाँकी मौज्दात, यस्ता ऋणहरूसँग सम्बन्धित शर्तहरू, र जमानतबाट सृजना हुने कुनै अतिरिक्त शर्तहरू: र

(ख) सम्बन्धित शर्तहरूको कार्यसम्पादन तेश्रो पक्षद्वारा जमानत दिइएका बाह्य सहायताका ऋण र अनुदानहरूका शर्त एवं रकम, र यस्तो जमानतबाट सृजना हुने कुनै अतिरिक्त शर्तहरू ।

२.१.८१ निकायले सापटी लिएको बाह्य सहायता ऋणका मौज्दात र त्यसको व्याज भुक्तानी, सबै वा निश्चित हदसम्ममा जमानत दिइएको हुन सक्तछ । ऋणसँग आवद्ध शर्तहरूले प्रापकले केही निश्चित कार्यहरू पूरा गर्नुपर्ने वा सहमति भएका उपलब्धिहरू जस्तै निर्धारित सूत्र अनुसार महशुलको निर्धारण उपलब्धि प्राप्त गरेमा यस्ता कार्यसम्पादनहरू तेश्रो पक्षले जमानत दिएको हुन सक्तछ । बाह्य सहायता अनुदानमा पनि यस्तै शर्तहरू हुन सक्तछन जसको कार्यसम्पादन तेश्रो पक्षले जमानत दिएको हुन सक्तछ ।

२.१.८२ तेश्रो पक्षद्वारा जमानत दिएका बाह्य सहायता ऋण र अनुदानको रकमको खुलासाले बाह्य सहायता सम्झौताबाट फाईदा प्राप्त गर्न अन्य निकायले गरेको सहयोगको हद सम्बन्धी संकेत दिन्छ । जमानत दिएको बाह्य सहायता ऋण र अनुदानको शर्तहरू र जमानतलाई असर गर्न सक्ने अन्य थप शर्तहरूको खुलासाले जमानतको परिणामस्वरूप सृजना भएका अवस्थाहरू वा थप कार्यसम्पादन आवश्यकतालाई सूचित गर्दछ ।

२.१.८३ निकायलाई वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा बाह्य सहायता ऋण, अनुदान वा जमानतका पालना नगरिएका अन्य महत्वपूर्ण शर्तहरू एवं पालना नहुँदा पर्ने असरहरूको खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ ।

२.१.८४ यस मानको भाग १ को अनुच्छेद १.१०.२५ अनुसार महत्वपूर्ण शर्तहरू पालना नगरिएको नतिजास्वरूप सहायता रद्द भएको वा पूर्वनिर्धारित प्राप्त सहायता फिर्ता गर्ने दायित्वमा सृजना भएको कुरा खुलासा गर्नु पर्दछ । बाह्य सहायता सम्झौतामा पालना गर्नुपर्ने अन्य महत्वपूर्ण शर्तहरूका साथै प्रक्रियागत शर्तहरू समावेश हुन सक्तछन । अन्य

महत्वपूर्ण शर्तहरूको पालना नगरेको परिमाणस्वरूप हुने प्रभावहरूमा रकम कटौती, वा समयमा परिवर्तन, जुन गल्ती सुधारिएपछि भविष्यमा भिन्न मिल्ने वा उपलब्ध हुनेमा समावेश हुन सक्छन् । यसले ऋण कोषमा लगाईने ब्याजदर वृद्धि समेत समावेश हुन सक्छ ।

- २.१.८५ यी अन्य महत्वपूर्ण शर्तहरू पालना नगरिएको पहिचान गर्न पेशागत विवेकको आवश्यकता पर्न सक्छ । यस्तो विवेकको प्रयोग निकायको खास अवस्थाको सन्दर्भमा र वित्तीय विवरणको गुणात्मक विशेषताको सन्दर्भमा प्रयोग गरिन्छ । यी शर्तहरू जसको पालना नहुनाले भविष्यमा निकायका क्रियाकलापहरू संचालन गर्न प्राप्त हुने सहायताको रकम वा समयलाई असर पार्न सक्छ ।
- २.१.८६ निकायले वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा फिर्ता गर्न बाँकी रहेको बाह्य ऋण सहायताको भुक्तानी गर्नुपर्ने शर्तहरूको सारांश खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ । भविष्यको ऋण सहयोगको पुर्नभुक्तानी वैदेशिक मुद्रामा रूपान्तरण गरी खुलासा गरिएको अवस्थामा यस्ता भुक्तानी रकमहरूलाई वैदेशिक मुद्राका अन्तिम विनिमय दर प्रयोग गरी निकायको प्रतिवेदन गर्ने मुद्रामा प्रतिवेदन गर्न निकायलाई प्रोत्साहन गरिन्छ ।
- २.१.८७ बाह्य सहायता ऋण सम्झौताहरूमा थप अवधि (Grace Period), ब्याज दर, वर्तमान ऋण सेवा शुल्क, भविष्यको ऋण सेवा शुल्क भुक्तानी, भविष्यको ऋण सेवा शुल्क भुक्तानी, ऋणको बाँकी शर्त, ऋण सेवा शुल्क भुक्तानी मुद्रा, साँवा पुर्नभुक्तानीका आवश्यकताहरू (जहाँ साँवाको पुर्नभुक्तानी ऋण अवधिको अन्त्यसम्म वा अन्य भविष्यका मितिसम्म नतिरिने गरी स्थगन गरिएको हुन्छ) र भुक्तानीसंग सम्बन्धित अन्य महत्वपूर्ण शर्तजस्ता महत्वपूर्ण विषयहरू समावेश गरिन्छन् ।
- २.१.८८ ऋण फिर्ता भुक्तानीहरूले निकायको लागि नगदको बाह्य प्रवाह महत्वपूर्ण हुन सक्छ र चालू र थप कार्य संचालनको निम्ति चाहिने नगद कोषको उपलब्धतालाई प्रभाव पार्न सक्छ । भुक्तानी गर्न बाँकी रहेको बाह्य सहायता ऋणका शर्तहरूको खुलासाले वित्तीय विवरणका पाठकलाई ऋण भुक्तानी गर्नुपर्ने अवधिको (साँवा र ब्याज वा सेवा शुल्क) सुरुवात र तिर्नु पर्ने साँवा र ब्याजको रकम वा भुक्तानी गर्नुपर्ने सेवा शुल्कहरूको निर्धारण गर्न सफल बनाउँछ ।
- २.१.८९ तिर्नु पर्ने शर्त र अवस्थाको सुचनाको खुलासाले, उदाहरणको लागि ऋणको परिवर्तनशील दर (Variable Rate Debt) लागू हुने ब्याजदरको अनुमान गर्नुपर्ने आवश्यकता हुन सक्छ । अनुमानित ब्याज दरको निर्धारण सामान्यतया अन्तिम मितिमा लागू हुने ब्याज दरको सन्दर्भबाट निर्धारण गरिन्छ । यस मानको भाग १ को अनुच्छेद १.३.३० देखि १.३.३७ को आवश्यकता अनुरूप निकायले अनुमानको आधारमा खुलासा गर्ने गर्छ, त्यस्ता अनुमानको

विकासका लागि छनौट र प्रयोग गरिएका लेखांकन नीतिहरू वित्तीय विवरणको उचित बुझाईको लागि आवश्यकता अनुरूप खुलासा गरिनुपर्छ ।

२.१.९० निकायले वित्तीय विवरणको टिप्पणीमा माल सामान र/वा सेवाको रूपमा प्राप्त भएको बाह्य सहायताको मूल्य छुट्टै खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरिन्छ ।

२.१.९१ बाह्य सहायता सम्भौता अन्तर्गत मालसामान वा सेवाको रूपमा सारभूत संसाधनहरू प्राप्त गर्न सकिन्छ । यस्तो अवस्थाहरूमा बाह्य सहायता सम्भौता अन्तर्गत नयां वा प्रयोग भएका माल सामान जस्तै गाडी, कम्प्युटर वा अन्य उपकरणहरू निकायको नाममा हस्तान्तरण हुन सक्छन । बाह्य सहायता सम्भौता अन्तर्गत आफ्नो नागरिकहरूलाई वितरण गर्न सरकारलाई खाद्यान्न सहयोग दिइएको हुन सक्छ । केही प्रापकका निम्ति बाह्य सहायताको रूपमा प्राप्त गर्ने माल सामान वा सेवा नै सहायताको मुख्य स्वरूप हुन सक्छ ।

२.१.९२ माल सामान र सेवाको रूपमा प्राप्त भएको बाह्य सहायताको मूल्यको खुलासाले वित्तीय विवरणको पाठकलाई प्रतिवेदन अवधिभर प्राप्त पूरै बाह्य सहायताको बारेमा अध्ययन गर्न मद्दत गर्छ । तथापि केही अवस्थाहरूमा र केही प्रापकहरूलाई यस्तो माल सामान र सेवाहरूको मूल्य निर्धारण कार्य कठिन हुन्छ, समय लाग्ने र खर्चिलो हुन सक्छ । यस्तो कठिनाई विशेषतः मालसामान र सेवाको घरेलु बजार मूल्य सजिलोसंग निर्धारण भएको नहुने, प्राप्त भएको माल सामान र सेवाको अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कारोबार व्यापक नहुने वा माल सामान र सेवा विशेष प्रकृतिका हुनु, जुन प्राय आपतकालीन सहायताको रूपमा रहेका हुन्छन्, आदि अवस्थामा हुन्छ ।

२.१.९३ यस मानले मालसामान वा सेवाको मूल्य निर्धारण गर्ने आधार किटान गरेको छैन । त्यसकारण तिनीहरूको मूल्य निर्धारण सम्पत्ति प्रापकलाई हस्तान्तरण गर्ने समयमा भौतिक सम्पत्तिको ह्रासकट्टी सहितको ऐतिहासिक मूल्यको आधारमा वा बाह्य सहायता निकायले खाद्यान्नको लागि तिरेको रकमको आधारमा गर्न सकिन्छ । यसको निर्धारण हस्तान्तरण गर्ने वा प्रापकको व्यवस्थापनले वा तेस्रो पक्षले निर्धारण गरेको आधारमा गर्न सकिन्छ । माल सामान वा सेवाको आधारमा प्राप्त बाह्य सहायताको मूल्य खुलाउदा, यस मानको भाग १ को अनुच्छेद १.१०.२१ को आवश्यकता अनुसार मूल्य निर्धारण गरेको आधार खुलासा गर्नुपर्ने हुन्छ । जहा उचित मूल्य (fair value) को आधारमा हो भनेर परिभाषित गरिन्छ, त्यहां सम्पत्ति साट्न सकिने, दायित्व घटाउन, फरफारक गर्न सकिने जुन ज्ञान भएका र चाहाना भएका पक्षहरू बीचको कारोबार मूल्य (arm's length transaction) संग त्यो उचित मूल्य (fair value) को परिभाषासंग मेल पनि खानु पर्दछ ।

२.२ प्रोदभावी आधारको लेखांकनतर्फ स्थानान्तरण/रूपान्तरित हुन चाहने सरकार र अन्य सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरू (Governments and Other Public Sector Entities Intending to Migrate to the Accrual Basis of Accounting)

नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरणको प्रस्तुतीकरण (Presentation of Statements of Cash Receipts and Payments)

२.२.१ लेखांकन आधारलाई प्रोदभावी आधार (accrual basis) मा रूपान्तर गर्न चाहने निकायलाई नगद प्राप्ती र भुक्तानीको विवरण अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ नगद प्रवाह विवरण (IPSAS 2: Cash Flow Statements)कै ढांचामा प्रस्तुत गर्न प्रोत्साहन गरिन्छ ।

२.२.२ अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ नगद प्रवाह विवरण (IPSAS 2: Cash Flow Statements) ले नगद प्रवाहलाई संचालन, वित्तीय र लगानीको आधारमा वर्गीकरण गर्न मार्गनिर्देश गरेको छ र नगद प्रवाह विवरण तयार गर्दा यी वर्गीकरणहरू विवरणको मुखपृष्ठमा अलग्गै प्रस्तुत गर्नुपर्छ । अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ नगद प्रवाह विवरणको प्रमुख तत्वहरूको सारांश र तिनीहरूको वित्तीय प्रस्तुतीको प्रयोगको मार्गनिर्देशन यस मानको अनुसूची ३ मा समावेश गरिएको छ । यस मानको भाग २ ले अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ को आवश्यकता अनुसारको सूचना भन्दा थप सूचनाको खुलासालाई प्रोत्साहित गर्छ । नगद प्राप्ती र भुक्तानी विवरण अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ को ढांचा अवलम्बन गरी प्रस्तुत गर्ने निकायहरूलाई यस मानको भाग २ मा उल्लेखित थप खुलासाहरू गर्न समेत प्रोत्साहित गरिन्छ ।

एकीकृत विवरणको क्षेत्र - आर्थिक निकायबाट वहिष्करण (Scope of Consolidated Statements- Exclusions from the Economic Entity)

२.२.३ निकायले अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको प्रोदभावी आधार (Accrual Basis IPSAS) लाई अवलम्बन गरेको अवस्थामा, अस्थायी प्रकृतिको नियन्त्रण गरेका निकायहरूलाई सो नियन्त्रण निकट भविष्यमा नै निशर्ग गरिने आधारमा, एकीकृत गर्दैन । यस्तो अस्थायी नियन्त्रण, उदाहरणका लागि, केन्द्रीय सरकारले आफ्नो नियन्त्रणमा रहेको निकाय स्थानीय निकायलाई हस्तान्तरण गर्ने सोच बनाएको अवस्थामा हुन सक्छ ।

२.२.४ यस मानको भाग १ अनुसार यस्ता निकायहरूलाई देहायका कारणले गर्दा नगद आधारमा तयार गरिएको एकीकृत वित्तीय विवरणमा समावेश नगर्न मिल्दैन:

(क) अस्थायी नियन्त्रणमा रहेको निकाय भएता पनि सो निकायको नगदलाई नियन्त्रक निकायको सो अवधिमा हुने फाईदाका निम्ति प्रयोग गर्न सकिन्छन्; र

(ख) प्रोदभावी आधारमा एकीकरण गर्दाका जस्ता सम्भाव्य जटिल एकीकरण समायोजनहरू नगद आधारमा एकीकरण गर्दा गर्नु पर्दैन ।

- २.२.५ अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको प्रोदभावी आधारका आधारमा यस्तो एकीकरणमा हुने छुट लागू हुनको लागि नियन्त्रक निकायले सो नियन्त्रित निकाय निशर्ग गर्ने आफ्नो आधिकारिक योजना अन्तर्गत अस्थाई नियन्त्रण गरेको निकायलाई छोड्न वा निगरानी नराख्न प्रतिबद्ध हुनुपर्छ । लगातार एक भन्दा बढी प्रस्तुती मितिमा छुट प्रयोग गर्नलाई, नियन्त्रक निकायले नियन्त्रित निकायको नियन्त्रण छाड्ने वा नियन्त्रण बाहिर पठाउने कार्यका लागि काम भैरहेको र नियन्त्रण छोड्नतिर नै उन्मुख भएको अवस्थाको प्रदर्शन गराउन सक्नु पर्छ । निकाय पूर्णरूपमा छोड्न वा नियन्त्रणमा नराख्न प्रतिबद्ध छ भन्ने कुरा तबमात्र सिद्ध हुन्छ जब निकायसंग यसो गर्ने आधिकारिक योजना हुन्छ र यस योजनाबाट पछि हट्ने सम्भावना एकदमै न्यून हुन्छ ।
- २.२.६ अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको प्रोदभावी आधारमा रूपान्तरित हुन तयारी गर्दै गरेका निकायहरूले प्रोदभावी आधार र नगद आधारको एकीकरणको आवश्यकतामा भएको फरक बारे अवगत हुनुपर्छ र एकीकृत प्राप्ती तथा भुक्तानी विवरणमा समेटिएका कुनै नियन्त्रित निकायमा भएको नियन्त्रण अस्थायी हो भन्ने यकिन हुनु पर्दछ ।

अनुसूची २: यस मानको भाग २ मा प्रोत्साहित गरिएका खास खुलासा गर्नु पर्ने उदाहरण

यो अनुसूची उदाहरण मात्र हो । यो अनुसूचीको उद्देश्य प्रयोगात्मक प्रोत्साहनहरूको प्रयोगलाई सरलीकृत गर्न र यसको अर्थ स्पष्ट बनाउन सहयोग गर्ने हो ।

क ख ग निकायको वित्तीय विवरणको टिप्पणीबाट साभार

प्रशासित कारोबारहरू (अनुच्छेद २.१.१५)

प्रशासित कारोबारमा सरकार वा कुनै खास सरकारी निकायहरूको तर्फबाट निकायले मध्यस्थको रूपमा गरेका प्रशासित कारोबारहरूको नतिजास्वरूप हुने नगद प्रवाहहरू समावेस हुन्छन् । मध्यस्थको रूपमा संकलन गरिएको सबै नगद उचित रूपमा एकीकृत राजश्व कोष र/वा न्यास (खाताको नाम) खातामा जम्मा गरिन्छ । यस्ता खाताहरू निकायको नियन्त्रणमा हुँदैनन् र जम्मा रकम निकायले सम्बन्धित सरकारी निकायको विशेष अख्तियारी बिना प्रयोग गर्न मिल्दैन ।

(मुद्रा ईकाइ हजारमा)	कारोबारको प्रकृति	२००x	२००x-१
कार्यकारी/सर्वोच्चको तर्फबाट संकलित	कर संकलन	X	X
नगद			
... एजेन्सी ड च	उपयोग सेवाशुल्क संकलन	X	X
सम्बन्धित निकायहरूमा नगद हस्तान्तरण		(X)	(X)
		-	-

सम्बद्ध पक्षहरूसंगको कारोबारहरू (अनुच्छेद २.१.३१)

क ख ग निकायका प्रमुख व्यवस्थापन कर्मचारीहरूमा (अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान, IPSAS 20 Related Party Disclosure मा गरिएको परिभाषा अनुसार) मन्त्री, संचालक निकायको सदस्य र

उच्च व्यवस्थापन समुहका सदस्यहरू पर्दछन् । संचालक निकायमा सरकार 'क' ले नियुक्त गरेका सदस्य हुन्छन् । संचालक निकायको बैठकहरूमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत र प्रमुख वित्तीय अधिकृतले भाग लिन्छन् तर तिनीहरू संचालक निकायका सदस्य भने हुदैनन् । क ख ग निकायले मन्त्रीलाई तलब भत्ता दिदैनन् । संचालक निकायका सदस्यहरूको कूल/जम्मा पारिश्रमिक र पूर्णकालीक काम गरेको आधारमा पारिश्रमिक पाउनेको वर्गीकरण गरिएको सदस्य संख्या निम्नानुसार छ :-

कूल/जम्मा पारिश्रमिक संख्या क ह मिलियन

पदाधिकारीको संख्या क त्र जना

उच्च व्यवस्थापन समुहमा निकायको प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, प्रमुख वित्तीय अधिकृत र महाशाखा प्रमुख पर्दछन् । यस समूह अन्तर्गत पारिश्रमिक पाउने उच्च व्यवस्थापन समुहको पारिश्रमिक र पूर्णकालीन काम गरेको आधारमा पारिश्रमिक पाउने पदाधिकारीको संख्या यसप्रकार छ:

कूल तलब क प मिलियन

पदाधिकारीको संख्या क ल जना

X सरकारको वित्तीय विवरणको टिप्पणीबाट साभार

सम्पतिहरू र दायित्वहरू (अनुच्छेद २.१.३३ (क))

सम्पत्ति, संयन्त्र र उपकरण

सरकारले सम्पत्ति, संयन्त्र र उपकरणका प्रमुख वर्गहरूको पहिचान र मूल्यांकन गर्ने प्रकृया शुरू गरेको छ । यी सम्पतिहरू ऐतिहासिक वा मूल्यांकित (Historical Cost or valuation) लागतमा प्रस्तुत गरिएको छ । मूल्यांकन कार्य स्वतन्त्र पेशागत मूल्यांकनकर्ताले गरेका छन् । सम्पतिको वर्गगत मूल्यांकन आधार देहाय अनुसार रहेको छ:

संयन्त्र र उपकरण लागत मूल्यमा

जमीन वर्तमान मूल्यमा

भवन परेको मूल्य वा बजार मूल्यमा

(मुद्रा ईकाइको हजारमा)	200X	200X-1
संयन्त्र र उपकरण	X	X
जमीन र भवन	X	X
सहरी क्षेत्रभित्रको सम्पत्ति	X	X
भवनहरू लागत मूल्य	X	X
भवनहरूको मूल्यांकित मूल्य	X	X

(X सरकारको वित्तीय विवरणबाट साभार सम्पतिहरू र दायित्वहरू (अनुच्छेद २.१.३३ (क) क्रमशः)

सापटीहरू

सरकारको सापटीहरू तल उल्लेख गरिएको छः

(मुद्रा ईकाइको हजारमा)	200X	200X-1
वर्षको सुरुमा मौज्दात	X	X
प्राप्तीहरू		
आन्तरिक व्यापारिक संस्था	X	X
बाहिरी (offshore) व्यापारिक संस्था	X	X
विकास बैक र अन्य कर्जा प्रदायक नियोगहरू	X	X
जम्मा सापटीहरू	X	X
पुर्नभुक्तानी		
आन्तरिक व्यापारिक संस्था	(X)	(X)
बाहिरी व्यापारिक संस्था	(X)	(X)
विकास बैकहरू र अन्य कर्जा प्रदायक नियोगहरू	(X)	(X)
जम्मा पुर्नभुक्तानी	(X)	(X)
वर्षको अन्तिममा बांकी	(X)	(X)

(X सरकारको वित्तीय विवरणहरूका टिप्पणीबाट साभार कमश...)

आफ्नो बजेट सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध नगराउने निकायको बजेटसंग तुलना (अनुच्छेद नं. २१.३३ (ख))

(मुद्रा ईकाइको हजारमा)	वास्तविक	बजेट	फरक वा अन्तर
आम्दानीहरू			
कर	X	X	X
आय कर	X	X	(X)
मूल्य अभिवृद्धि कर	X	X	X
सम्पत्ति कर	X	X	(X)
अन्य करहरू	X	X	X
सहायता सम्भौताहरू			
अन्तराष्ट्रिय नियोगहरू	X	X	
अन्य अनुदान र सहयोग	X	X	

सापटीहरू			
सापटीहरूबाट प्राप्ति	X	X	(X)
पूँजीगत आम्दानी			
संयन्त्र र उपकरणहरू बिक्रीबाट प्राप्ति	X	X	X
व्यापारिक गतिविधिहरू			
व्यापारिक गतिविधिहरूबाट आम्दानी	X	X	X
अन्य प्राप्ति	X	X	X
जम्मा आम्दानी	<u>X</u>	<u>X</u>	<u>X</u>
भुक्तानीहरू			
संचालन खर्च			
ज्याला तलब र कर्मचारी खर्च	(X)	(X)	X
उत्पादन सामग्री र बचत	(X)	(X)	X
	(X)	(X)	(X)
हस्तान्तरणहरू			
अनुदानहरू	(X)	(X)	-
अन्य हस्तान्तरणहरू	(X)	(X)	-
	(X)	(X)	-
पूँजीगत खर्च			
संयन्त्र र उपकरण खरिद/निर्माण	(X)	(X)	(X)
वित्तीय उपकरणहरूको खरिद	(X)	(X)	-
	(X)	(X)	(X)
सांवा र व्याज फिर्ता			
सापटी फिर्ता भुक्तानी	(X)	(X)	-
व्याज भुक्तानी	(X)	(X)	-
	(X)	(X)	(X)
अन्य भुक्तानी	(X)	(X)	X
जम्मा भुक्तानी	(X)	(X)	X
खुद प्राप्ति/(भुक्तानी)	X	X	X

क्ष त्र ज्ञ निकायको वित्तीय विवरणको टिप्पणीबाट साभार

नियन्त्रित निकायहरू (अनुच्छेद नं. २.१.४१, २.१.४४ र २.१.४५)

क्ष त्र ज्ञ निकायलाई अन्य निकायहरूको वित्तीय तथा संचालन नीतिहरूबाट प्रशासित गरी लाभान्वित हुने अधिकार छ । यिनीहरू नियन्त्रित निकायहरू हुन । सम्पूर्ण नियन्त्रित निकायहरू एकीकृत

वित्तीय विवरणमा समावेश गरिएको छ । (यो मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.६.२०(क) अनुसार महत्वपूर्ण नियन्त्रित निकायहरू खुलाउनु आवश्यक हुन्छ।)

सरकारी निकायहरूको नियन्त्रण कानून वा अन्य प्रचलित विधायनका व्यवस्थाद्वारा प्राप्त हुन्छ । सरकारी व्यवसायिक प्रतिष्ठानहरूको नियन्त्रण कानूनको माध्यमबाट हुन्छ, र संस्था ग र घ को अवस्था स्वामीत्वको अधिकारको आधारमा प्राप्त भएको हो । संस्था क्ष त्र ज ले संस्था ड को नियन्त्रण विधायिकी अधिकारको आधारमा प्राप्त गरेको छ जबकि सो प्रतिष्ठानको अधिकांश पूँजी (equity) नीजि लगानीकर्ताहरूलाई बिक्री गरिएको छ ।

प्रतिष्ठान	स्वामित्व अधिकार (%)	मताधिकार (%)
संस्था	XX	XX

नियन्त्रित निकायहरू तथा संचालन इकाईहरूको खरिद/प्राप्ती

नियन्त्रित निकायहरू तथा संचालन इकाईहरूको खरिद/प्राप्ती

खरिद गरिएको प्रतिष्ठानको नाम	खरिद गरिएको शेयरको अनुपात (%)	खरिद प्रतिफल (मुद्रा ईकाइको हजारमा)	खरिद प्रतिफलको नगद हिस्सा (मुद्रा ईकाइको हजारमा)	खरिद गरिएको नगद मौज्दात (मुद्रा ईकाइको हजारमा)
प्रतिष्ठान ग	XX	X	X	X
प्रतिष्ठान घ	XX	X	X	X
		X	X	X

नियन्त्रित निकायहरू तथा अन्य संचालन इकाईहरूको निसर्गहरू

निसर्गित निकायको नाम	निसर्गित शेयरको हिस्सा %	निसर्गको प्रतिफल (मुद्रा ईकाइको हजारमा)	निसर्ग प्रतिफलको नगद हिस्सा (मुद्रा ईकाइको हजारमा)	निसर्ग पछिको नगद मौज्दात (मुद्रा ईकाइको हजारमा)
प्रतिष्ठान	XX	X	X	X

क्ष त्र ज निकायको वित्तीय विवरणको टिप्पणीबाट साभार

महत्वपूर्ण संयुक्त उपक्रमहरू (अनुच्छेद नं. २.१.४९)

संयुक्त उपक्रमको नाम	प्रमुख क्रियाकलाप	प्रतिफल हित	
		२००४	२००४-१
क्षेत्रीय पानी बोर्ड	पानीको व्यवस्था	XX	XX
क्षेत्रीय विद्युत बोर्ड	जनउपयोगी सेवाको व्यवस्था	XX	XX

ख सरकारको वित्तीय विवरणको टिप्पणीबाट साभार

नगद आधारमा द्विवर्षीय बजेट: वर्ष अन्त्य (दिन/महिना/वर्ष) (अनुच्छेद २.१.३८)

(मुद्रा इकाईको हजारमा)	शुरु द्विवर्षीय बजेट वर्ष	प्रथम वर्षको लागि लक्षित बजेट	प्रथम वर्षमा संशोधित बजेट	तुलनायोग्य आधारमा प्रथम वर्षको वास्तविक	दोस्रो वर्षको लागि उपलब्ध मौज्जात	द्वितीय वर्षको लागि लक्षित बजेट	द्वितीय वर्षमा संशोधित बजेट	तुलनात्मक आधारमा दोश्रो वर्षको वास्तविक	❑ फरक: बजेट अवधिको लागि बजेट र वास्तविक
नगदको आन्तरिक प्रवाहहरू									
कर	X	X	X	X	X	X	X	X	X
सहायता सम्झौता सापटीबाट प्राप्ती	X	X	X	X	X	X	X	X	X
संयन्त्र र उपकरणनिसर्गबाट प्राप्ती	X	X	X	X	X	X	X	X	X
अन्य प्राप्तीहरू	X	X	X	X	X	X	X	X	X
कुल आन्तरिक प्रवाह	X	X	X	X	X	X	X	X	X
नगदको बाह्य प्रवाहहरू									
स्वास्थ्य	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
शिक्षा	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
नागरिक सुरक्षा र आदेश	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
सामाजिक सुरक्षा	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
रक्षा	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
सामुदायिक आवास सुविधा	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
मनोरन्जन/सांस्कृतिक/धार्मिक	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
आर्थिक मामिलाहरू	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
अन्य	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
कुल नगदको बाह्य प्रवाह	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
खुद नगद प्रवाह	X	X	X	X	X	X	X	X	X

❶ यो महल आवश्यक छैन । तथापि वास्तविक र शुरु वा अन्तिम बजेटको तुलना, आवश्यकता अनुरूप स्पष्ट पहिचान गरिएको अवस्थामा समावेश गर्न सकिन्छ ।

ग सरकारको वित्तीय विवरणको टिप्पणीबाट साभार

गैरसरकारी संस्थाहरू (गै.स.स.) द्वारा उपलब्ध गराईएको सहयोग (अनुच्छेद नं. २.१.६४)

गैरसरकारी संस्थाबाट प्राप्त सहयोगलाई नगद प्राप्ति र भुक्तानी विवरणको "अन्य अनुदान र सहायता"मा समावेश गरिएको छ । यो प्रतिवेदन अवधिमा गैरसरकारी संस्थाहरूबाट प्राप्त सहायताको रकम प्रतिवेदन मुद्रा अनुसार निम्न रहेको छ:

	200X		200X-1	
	नगद प्राप्ति	तेस्रो पक्षद्वारा भएको भुक्तानी	नगद प्राप्ति	तेस्रो पक्षद्वारा भएको भुक्तानी
अनुदान कोषहरू	X	X	X	-
ऋण कोषहरू	-	-	-	-
जम्मा	X	X	X	-

गैरसरकारी संस्थाहरूबाट प्राप्त सहायता सम्झौतामा उल्लेख भए अनुसार सहायतालाई निम्नलिखित प्रयोजनको लागि उपयोग गरिने छ ।

	विकास सहायता		आपतकालीन सहायता		अन्य		जम्मा	
	200X	200X-1	200X	200X-1	200X	200X-1	200X	200X-1
गैरसरकारी संस्था १	X	X	-	-	-	X	X	X
गैरसरकारी संस्था २	-	-	X	-	-	-	X	-
गैरसरकारी संस्था ३	X	X	X	-	-	-	X	X
जम्मा	X	X	X	-	-	X	X	X
अमेरिकी डलर	X	X	X	X	-	X	X	X
युरो	X	X	X	-	-	-	X	X
जापानी येन	-	-	X	X	-	-	X	X

बाह्य सहायता उपलब्ध गराईएको मुद्रा निम्न अनुसार छन् :

गैरसरकारी संस्था १ : अमेरिकन डलर वापतको रकम xxx र अन्य मुद्रा (मुद्रा खुलाएर) वापतको रकम X

गैरसरकारी संस्था २: युरो वापतको रकम YYY

गैरसरकारी संस्था ३: जापानी येन वापतको रकम YYY

उक्त सहायता उल्लेखित प्रयोजनमा पूर्ण रूपमा प्रयोग भएको छ ।

जब गै.स.सं. १,२ र ३ ले दिएको हदसम्म र आवश्यकता अनुसार बाध्यात्मक लिखित सम्झौता नगरी आपतकालीन सहयोगमा निरन्तर राख्ने आफ्नो इच्छा व्यक्त गरेका छन् । यसको निर्धारण आवश्यकताको पहिचान तथा हरेक गै.स.स. को क्षमताका आधारमा निरन्तर सहायताको व्यवस्था हुने गरी निर्धारण गरिने छ ।

२००X मा गै.स.सं. १ ले zzz क्षेत्रमा भूकम्प पीडितहरूको सहायतामा उपचार टोली र उपचार उपकरण प्रदान गरेको छ । गै.स.सं. २ ले अस्थायी शिविर, खाद्यान्न र लत्ताकपडा प्रदान गरेको छ । प्राप्त माल मालसामानहरू र सेवाहरूको मूल्य घरेलु मुद्रा इकाईमा XXX अनुमान गरिएको छ । यस्तो विशिष्टीकृत संकटकालीन सहायताको मूल्य सहायतामा संलग्न गै.स.सं. द्वारा प्रदान गरिएको खर्च अनुमानका आधारमा निर्धारण गरिएको छ ।

अनुदान सहायता रद्द गर्नुपर्ने गरी शर्तहरू को पालना नगरिएको अवस्था छैन ।

२००X वा २००X - १ मा गै.स.सं. बाट उपयोग नगरिएको (Undrawn) सहायता रकम रहेका छैनन् ।

ग सरकारको वित्तिय विवरणको टिप्पणीबाट साभार

बाह्य सहायताको वर्गहरू (अनुच्छेद नं. २.१.६६ र २.१.७०)

प्रतिवेदन अवधिमा बहुपक्षीय र दुईपक्षीय बाह्य सहायता नियोगहरूबाट सम्झौतामा तोकिए अनुसार प्राप्त भएको बाह्य सहायता निम्न प्रयोजनमा उपयोग गरिने छः

	विकास सहायता		आपतकालिन सहायता		अन्य		जम्मा	
	200X	200X-1	200X	200X-1	200X	200X-1	200X	200X-1
ऋण कोषहरू	X	X	-	-	X	-	X	X
अनुदान कोषहरू	X	-	X	X	-	-	X	X
जम्मा	X	X	X	-	-	-	X	X
उपयोग गरिएको रकम	X	X	X	X	-	-	X	X
	नियोग १		नियोग २		नियोग ३		नियोग ४	
ऋण कोषहरू	X	X	-	-	X	-	X	X
अनुदान कोषहरू	X	-	X	X	-	X	X	X
जम्मा	X	X	X	X	X	X	X	X
मुद्रा								
अमेरिकी डलर	X	X	-	-	-	-	-	-
युरो	-	-	X	X	-	-	-	-
जापानी येन	-	-	-	-	X	X	-	-
अन्य	-	-	-	-	-	-	X	X

उपयोग गर्न बाँकी बाह्य सहायता (अनुच्छेद नं. २.१.७२)

बाहिरी सहायता नियोगहरूसंग बाध्यकारी सम्झौतामा उल्लेख भएको तर प्रतिवेदन मितिमा प्रयोग नभएको रकमलाई उपयोग गर्न बाँकी रकम ऋण र अनुदानमा समावेश गरिन्छ र सम्झौताका शर्तहरूको परिपालना विगतमा संतोषजनक थियो र भविष्यमा पनि संतोषजनक हुने अनुमान गरिएको छ । विकास आयोजनाहरूको लागतको बढी अनुमानको नतिजास्वरूप बाहिरी सहायता ऋण रद्द भएको वा अवधि समाप्त भएको छ । उपयोग गर्न बाँकी सहायता ऋण र अनुदानको मूल्यमा भएको परिवर्तनलाई निकायको प्रतिवेदन मुद्रामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

	विकास सहायता		आपतकालीन सहयोग		अन्य		जम्मा	
	200X	200X-1	200X	200X-1	200X	200X-1	200X	200X-1
सुरु मौज्जात	X	X	-	-	X	X	X	X
ऋण	X	X	-	-	X	X	X	X
अनुदान	X	X	-	X	-	-	X	X
अवधिमा स्वीकृत ऋण	X	X	-	-	X	-	X	X
अनुदान	X	X	X	X	X	X	X	X
जम्मा उपलब्ध	X	X	X	X	X	X	X	X
	नियोग १		नियोग २		नियोग ३		नियोग ४	
उपयोग भएको ऋण	(X)	(X)	-	-	(X)	(X)	(X)	-
उपयोग भएको अनुदान	(X)	(X)	(X)	(X)	-	-	(X)	(X)
रद्द/ अवधि समाप्त भएको ऋण	(X)	(X)	-	-	-	-	(X)	(X)
रद्द/ अवधि समाप्त भएको अनुदान								
विनिमय फरक	X	X	-	-	X	X	X	X
अन्तिम मौज्जात ऋण	X	X	-	-	X	X	X	X
अन्तिम मौज्जात अनुदान	X	X	-	-	X	X	X	X
मुद्रा अनुसारको अन्तिम मौज्जात मुद्रा								
अमेरिकी डलर	X	X	-	X	X	X	X	X
युरो	X	X	-	X	X	X	X	X
जापानी येन	X	X	-	-	X	X	X	X

	विकास सहायता		आपतकालीन सहयोग		अन्य		जम्मा	
अन्य	X	X	-	-	-	-	X	-
प्रतिवेदन मुद्राको आधारमा								
ऋणहरू								
नियोग १	X	X	-	-	X	X	X	X
नियोग ४	X	X	-	-	X	X	X	X
अनुदान								
नियोग २	X	X	-	X	X	X	X	X
नियोग ४	X	X	-	X	X	X	X	X
जम्मा	X	X	-	X	X	X	X	X

महत्वपूर्ण शर्तहरू (अनुच्छेद नं. २.१.७६)

सामान्य प्रतिबन्धहरू (General Restrictions)

वाट्य सहायताको उपयोग गर्न बांकी प्रतिबद्धता अनुरूपको मौज्दात सम्झौता भएको कार्यको कार्यसम्पादन वा सम्झौता भएको आर्थिक वा वित्तीय कार्यसम्पादनको तह कायम राख्नतिर अग्रसर भएको वा प्रतिबन्धित गरिएको हुन्छ । सरकारले विकास सहायता प्राप्ती गर्न आर्थिक विकास योजना तयार गरेको हुन्छ । त्यस योजनामा गरीवी न्यूनीकरण रणनीति समावेश छ जसलाई दातृ निकायले सहयोग गरेका छन् । सरकार र दातृ नियोगहरूले गरीवी न्युनिकरण रणनीति अन्तर्गत निम्न उल्लेखित मुख्य लक्ष्यहरूलाई सहमति जनाएका छन् । (निकायका मुख्य लक्ष्यहरूको पहिचान)

सरकारी र दातृ निकाय निकायले सहमति भएका लक्ष्यहरू हासिल भएको प्रगति अनुगमन गर्ने विधि र प्रगतिको पुनरावलोकन गर्न वार्षिक रूपमा बैठक गर्ने सहमति जनाएका छन् ।

निश्चित आयोजनाहरूमा सहयोग गर्न दिईने ऋण र अनुदानमा सबै विद्युत र पानी जस्ता जनउपयोगी वित्तीय कार्यसम्पादन लक्ष्यहरू समावेश छन् जसले सेवा प्रवाह गर्दाको लागत व्यहोर्ने गरी पर्याप्त राजश्व संकलन, विद्यमान जनउपयोगी सम्पतिहरू उचित रूपमा कायम राख्ने र सम्पति पुनर्स्थापना एवं नवीकरण कार्यक्रममा योगदान गर्ने सुनिश्चितता गर्दछन् ।

खरिद प्रतिबन्धहरू

खास विकास सहायता प्राप्त गर्दा खरिद गरिने माल सामान वा सेवाको प्रकृति वा माल सामान र सेवा खरिद गर्नु पर्ने देश जस्ता विषयमा प्रतिबन्धहरू हुन्छन् । सबै बहुपक्षीय विकास बैकका

ऋणहरू वा अनुदानमा यस्ता प्रतिबन्ध गरिएको हुन्छ जुन (क) तिनीहरूबाट प्राप्त कोषबाट सैनिक माल सामान वा सेवा, विलासिताको माल सामान, वातावरणमा हानी पार्ने माल सामान खरिद गर्न प्रतिबन्ध लगाएको हुन्छन । (ख) माल सामान वा सेवाको खरिद तिनीहरूको सदस्य देशहरूबाट खरिद गर्नुपर्दछ । द्विपक्षीय नियोगहरूबाट प्राप्त बाह्य सहायतामा कोष प्रदान गर्ने देशबाट माल सामान वा सेवा खरिद गर्न कुनै निषेध नगरिएको वा सीमित गरिएको हुने गर्छ । सबै “विशेष प्रयोजनका ऋणहरू वा अनुदानहरू” कोषहरूले निश्चित आयोजना किटान गरेका र यस्ता हरेक आयोजनाका लागि सहमति गरिएका सामाग्रीको रूपमा मालसामानहरू र सेवाहरूको खरिद गर्ने सन्दर्भमा प्रतिबन्ध लगाएका हुन्छन ।

अन्य महत्वपूर्ण शर्तहरूसंग नियमित हुन नसकेको (अनुच्छेद नं. २.१.८३)

शिक्षा क्षेत्रमा भएको सरकारी खर्चले भूकम्पको कारणले भएको निर्माणमा रहेको ढिलाईलाई मुख्य रूपमा लक्ष्य अनुरूप हुन नसकेको भनी पूरा गराउदैन । खर्चहरू लक्ष्य भन्दा X प्रतिशत तल रहेका छन । शिक्षा क्षेत्रमा भएको कम लगानीलाई सुधार गर्न आवश्यक कदम चालिएको र सरकार तथा सम्बन्धित दातृ नियोगले योजना गरिएको सुधारात्मक कार्यमा सहयोग गरेका छन । सबै उपयोग गर्न बाँकी बाह्य सहायता ऋणहरू र अनुदानहरूमा प्रयोग हुने सबै खरिद नियमहरूको परिपालना सरकारले गरेको छ।

बाह्य सहायता ऋणहरू र अनुदानहरूको जमानत (अनुच्छेद नं. २.१.८०)

YYYY सरकारले बाँकी निर्यात वित्तीय ऋण मुद्रा ईकाई xxxx (200x-1: शून्य) रकममा जमानी बसेको छ । सावांको भुक्तानी ५ वर्षमा गरिन्छ । बाँकी मौज्जातको लागि प्रयोग हुने ब्याज दर Y प्रतिशत छ । वार्षिक रूपमा ब्याज मात्र सेवा भुक्तानी गरिन्छ । जमानतबाट थप शर्तहरू सृजना भएका छैनन् । तेस्रो पक्षद्वारा अन्य बाह्य सहायता ऋणहरू र अनुदानहरू उपर जमानत दिईएको छैन ।

पुनःभुक्तानीका शर्तहरू - श्रृण सेवा दायित्वहरू (अनुच्छेद नं. २.१.८६)

विकास सहायता ऋणहरूका शर्तमा छुट (Grace) अवधि समावेश छ जुन शून्यदेखि अधिकतम सात वर्षसम्मका फैलिएको छ । ब्याजदरमा स्थिर ब्याज दर र परिवर्तनशील दर दुवै समावेश छन् । सबै विकास सहायता ऋणहरू अमेरिकी डलर वा युरोमा उल्लेख गरिएका छन् । आर्थिक वर्ष 200X समाप्त भएका स्थिर दरका ऋणहरूमा ब्याज दरहरू x प्रतिशत देखि Y प्रतिशतसम्म फैलिएकोले Z प्रतिशतको भारित औषत दरमा रहेको छ । आर्थिक वर्ष 200X-1 समाप्त हुदां यिनीहरू x प्रतिशत देखि Y प्रतिशतसम्म फैलिएकोले Z प्रतिशतको भारित औषत दरमा थिए । ऋणका परिवर्तनशील ब्याज दरहरू लिबोर दर (LIBOR) भन्दा x प्रतिशत देखि Y प्रतिशत सम्म बढी फैलिई भारित औषत आर्थिक वर्ष 200X समाप्त हुदां Z प्रतिशत र आर्थिक वर्ष 200X-1 समाप्त हुदां Z प्रतिशत रहेका छन ।

अन्य बाह्य सहायता ऋणहरूमा छुट अवधि रहेको छैन र तिनिहरू अमेरिकी डलर, यूरो र जापानी येन समेतका विभिन्न मुद्रामा उल्लेख गरिएका छन् ।

200X

बांकी छुट अवधि वर्षको आधारमा बांकी ऋण

	समाप्त भएको	० - ४ वर्ष	५ - ७ वर्ष	जम्मा
विकास सहायता	X	X	X	X
अन्य	X	-	-	X
जम्मा	X	X	X	X

200X-1

बांकी छुट अवधि वर्षको आधारमा बांकी ऋण

	समाप्त भएको	० - ४ वर्ष	५ - ७ वर्ष	जम्मा
विकास सहायता	X	X	X	X
अन्य	X	-	-	X
जम्मा	X	X	X	X

विकास सहायता ऋणहरू छुट अवधि पछिको X वर्ष देखि Y वर्ष सम्म फैलिएका छन् । बांकी ऋणको भारत औषत अवधि छुट अवधि समेत Z वर्षको रहेको छ । सबै अवस्थाहरूमा, ऋण सेवामा सांवा र पाकेको व्याजको स्थिर भुक्तानीमा आधारित छ । अन्य बाह्य सहायता ऋणहरूको भुक्तानी अवधि X वर्ष देखि Y वर्ष सम्म फैलिएको र भारत औषत Z वर्ष रहेको छ । ऋण सेवामा सांवा र पाकेको व्याजको स्थिर भुक्तानीमा आधारित छ ।

200X

व्याज सहितको ऋण सेवा भुक्तानी

	अमेरिकी डलर	युरो	जापानी येन	अन्य	जम्मा
विकास सहायता	X	X	X	X	X
अन्य	X	-	-	-	X
जम्मा	X	X	X	X	X

200X-1

	अमेरिकी डलर	युरो	जापानी येन	अन्य	जम्मा
विकास सहायता	X	X	X	X	X
अन्य	X	-	-	-	X
जम्मा	X	X	X	X	X

आगामी वर्षहरूका लागि सम्पूर्ण ऋण सेवा भुक्तानीहरू सांवा र पाकेको ब्याज समेत तोकिएको रकममा आधारित छन् । ब्याज भुक्तानी र सेवा शुल्कका मागहरू चालू वर्षको अन्त्यमा बांकी रहेको हरेक ऋणको सांवामा आधारित छ र परिवर्तनशिल ब्याज दरका ऋणहरूका लागि ब्याजदर त्यो मितिको प्रचलित दरमा दिइएको छ । ऋण सेवा भुक्तानीहरू विदेशी मुद्रामा पहिचान गर्दा वित्तीय विवरणको प्रतिवेदन मितिको अन्तिम विनिमय दरको प्रयोग गरी निर्धारण गरिएको छ ।

200X+1 र X पछिका वर्षहरू

ब्याज समेत समावेश भएको ऋण सेवा भुक्तानीहरू

	अमेरिकी डलर	युरो	जापानी येन	अन्य	जम्मा
विकास सहायता	X	X	X	X	X
अन्य	X	X	X	X	X
जम्मा	X	X	X	X	X

माल सामानहरू र सेवाहरूको प्राप्ति (अनुच्छेद नं. २.१.९० र १.१०.२१)

200X मा zzz क्षेत्रमा भयानक भूकम्प आयो जसले विभिन्न सरकारी सम्पति र निजी सम्पति र महत्वपूर्ण जीवनको क्षति भयो । विभिन्न देशका बहुपक्षीय नियोगहरू र दुईपक्षीय नियोगहरूले भत्केका संरचनामा पुरिएका व्यक्तिहरूको खोजी गर्न उद्धारमा सहयोग गर्न कर्मचारी र उपकरणहरू सहयोग गरेका थिए । यसको अतिरिक्त त्यसबेला घाउ चोट सम्बन्धि उपचारमा तालिम प्राप्त विशेष चिकित्सक टोलीहरू चिकित्सक उपकरणहरू सहित पठाइएको थियो । अस्थायी बसोबास र खाद्यान्न पनि आपूर्ति गरियो । प्राप्त गरिएको माल सामानहरू र सेवाहरूको मूल्य स्वदेशी मुद्रा XX अनुमान गरिएको छ । आपतकालीन सहायताको मूल्य निर्धारण गर्दा द्विपक्षीय सहयोग नियोगले उपलब्ध गराएको लागत अनुमानको आधारमा गरिएको छ किनभने यस्ता सेवा र माल सामान सरहको स्थानीय प्रचलित मूल्य उपलब्ध हुन सकेन ।

यस वर्षमा खाद्यान्न राहतको रूपमा पचास हजार टन चामल प्राप्त भयो । यसको मूल्य यस्तै चामलको स्थानीय थोक बजारको थोक मूल्यको आधारमा गणना गर्दा स्वदेशी मुद्रामा XX मूल्यांकन गरिएको छ ।

यस वर्ष प्राप्त भएका माल सामानहरू र सेवाहरूलाई नगद प्राप्ति र भुक्तानीको विवरणमा अभिलेख गरिएको छैन जसले सरकारद्वारा नगद प्राप्ति (प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष) वा भुक्तानीलाई मात्र प्रतिबिम्बित गरेको छ । मालसामानहरू र वस्तुगत रूपमा सेवाहरू आपतकालीन सहायताको भागको रूपमा प्राप्त भएको र यसलाई टिप्पणीमा प्रतिबिम्बित गरिएको छ ।

अनुसूची ३. अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ नगद प्रवाहको विवरण अनुसार को ढाँचामा नगद प्राप्ती र भुक्तानीको प्रस्तुतीकरण

यो मानको भाग २ को अनुच्छेद नं. २.२.१ ले निकायले प्रोदभावी लेखांकन आधारमा स्थानान्तरण हुन चाहेमा अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ नगद प्रवाहको विवरणमा तोकिएको ढाँचामा नगद प्राप्ती र भुक्तानीको विवरण प्रस्तुत गर्न प्रोत्साहित गरेको छ । अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ त्यस्ता निकायले प्रयोग गर्छन् जसले अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान अनुसारको प्रोदभावी लेखांकन आधारमा प्रतिवेदन गर्दछन् ।

यो अनुसूचीले यो मानले आवश्यक गरे अनुसार लेखांकनको नगद आधार अन्तर्गत वित्तीय प्रतिवेदनको लागि अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ को मुख्य अवधारणा र मार्गदर्शनको उपयोगको सन्दर्भमा सारांश व्यवस्था गरेको छ । निकायहरूले ईपसास २ को आवश्यकता अनुरूप नगद प्राप्ती र भुक्तानीको विवरण प्रस्तुत गर्न चाहने निकायहरूले ईपसासलाई उपयुक्त रूपमा सन्दर्भ गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ नगद प्रवाहको विवरणद्वारा आवश्यक ठानेको ढाँचामा प्रस्तुतीकरण

१. अन्तराष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ नगद प्रवाहको विवरण अनुसार लेखांकनको प्रोदभावी आधारमा अन्तर्गत वित्तीय विवरण तयारी र प्रस्तुती गर्ने निकायले नगद प्रवाह विवरण तयार गर्नुपर्दछ जसले तल उल्लेख गरिए अनुसार संचालन, लगानी र वित्तीय गतिविधिहरूमा वर्गीकरण गरी त्यस अवधिको नगद प्रवाह प्रतिवेदन गर्दछ ।

परिभाषाहरू

२. वित्तीय गतिविधिहरू (Financing activities) भन्नाले त्यस्ता गतिविधिहरू पर्दछन् जसले निकायको पूँजीमा योगदान र सापटीहरूको आकार र बनोटमा परिवर्तन गरेका हुन्छन् ।
लगानी गतिविधिहरू (Investing activities) भन्नाले नगद सरहमा समावेश नभएका अन्य लगानीहरू र दीर्घकालीन सम्पतिहरूको प्राप्ती वा निसर्गः समावेश हुन्छन् ।
संचालन गतिविधि (Operating activities) भन्नाले निकायका त्यस्ता गतिविधिहरू जुन लगानी वा वित्तीय गतिविधिहरू होइनन् ।

वित्तीय विवरणका अवयवहरू

३. यस ढाँचामा नगद प्राप्ती तथा भुक्तानी विवरण प्रस्तुत गर्दा एकल कारोबारबाट सृजना हुने नगद प्रवाहलाई विभिन्न तरीकाबाट वर्गीकरण गर्न आवश्यक हुन्छ । (यो अनुसूचीको बांकी

स्थानमा प्रयोग गरिएको नगद प्रवाह विवरण शब्दले ईपसास २ द्वारा व्यवस्था गरिएको समान ढाँचामा प्रस्तुत गरिएको नगद प्राप्ती र भुक्तानीको विवरण जनाउनेछ) । उदाहरणका लागि, ऋणको नगद पुर्नभुक्तानीमा साँवा र व्याज दुवै समावेश भएमा व्याजको तत्वलाई संचालन गतिविधिमा वर्गीकरण तथा साँवाको अशंलाई वित्तीय गतिविधिमा वर्गीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ । संचालन, लगानी र वित्तीय गतिविधिहरूबाट प्राप्त नगद प्रवाह प्रस्तुत गर्ने निकायले आफ्नो गतिविधिहरूलाई उपयुक्त हुने तरिकाले सूचनाहरू प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।

४. नगद प्रवाह विवरणले तलका रकमहरू समावेश भएका लाइन आइटमहरू प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।

- (क) संचालन गतिविधिहरूबाट प्राप्त कूल आम्दानी
- (ख) संचालन गतिविधिहरूमा गरिएको कूल भुक्तानी
- (ग) संचालन गतिविधिहरूबाट प्राप्त खुद नगद प्रवाह
- (घ) लगानी गतिविधिहरूबाट प्राप्त खुद नगद प्रवाह
- (ङ) वित्तीय गतिविधिहरूबाट प्राप्त खुद नगद प्रवाह
- (च) नगदको शुरू र अन्तिम मौज्दात र
- (छ) नगदमा खुद वृद्धि वा कमी

जब निकायको नगद प्रवाहको यर्थाथ चित्रण प्रस्तुत गर्नुपर्ने आवश्यक भएमा विवरणको मुखपृष्ठमा थप बजेट शीर्षक, उपशीर्षक र जम्मा समेत प्रस्तुत गरिन्छ ।

५. निकायले नगद प्रवाह विवरणको मुखपृष्ठमा वा टिप्पणीमा तल दिइएका कुराहरू पनि प्रस्तुत गर्नु पर्दछ:

- (क) यो मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.३.१३ ले खूद आधारमा उल्लेख भए प्रस्तुत गर्न सकिने गरी तोकिएको बाहेक संचालन, लगानी र वित्तीय गतिविधिहरूबाट प्राप्त भएको नगद प्राप्तीको कूल वर्ग र नगद भुक्तानीको कूल रकम ।
- (ख) निकायको कार्यसंचालन अनुसार उपयुक्त हुने तरिकाले संचालनबाट प्राप्त कूल नगद प्राप्तीको उप वर्गीकरण, र ।
- (ग) उपयुक्त अनुसार निकाय भित्रको या त भुक्तानीको प्रकृति वा यसको कार्यको आधारमा वर्गीकरण प्रयोग गरी संचालन गतिविधिहरूमा भएको भुक्तानीको विश्लेषण । ईपसास २ को आवश्यकता संग मेल खाने गरी पूँजीगत प्राप्तीको लागि र व्याज एवं लाभांशको लागि गरिएको भुक्तानीको अलग खुलासा ।

६. जहाँसम्म नगद करहरू, जरिवानाहरू, शुल्कहरू (संचालन गतिविधिहरू), पूँजीगत सम्पत्तिको विक्री (लगानी गतिविधिहरू) र/वा सापटी (वित्तीय गतिविधिहरू) बाट सृजना भएको र

जहांसम्म यसलाई संचालन लागत, पूंजीगत सम्पतिको प्राप्ती (लगानी गतिविधिहरू) को लागि वा ऋणको चुक्ता (Retirement) (वित्तीय गतिविधिहरू) व्यहोर्न खर्च गरिएको जस्ता विषयहरूको बारेमा जानकारी खुलासा गर्दा वित्तीय प्रतिवेदनको पारदर्शिता र जवाफदेहिता सुदृढ हुन्छ । यस्ता खुलासाहरूले निकायको वर्तमान नगदका साधनहरू र सम्भाव्य स्रोतहरू एवं भविष्यका नगद प्रवाहको दिगोपना पहिचान र अझ बढी सूचित विश्लेषण गर्न समेत सहज देखिन्छ । तदनुसार, यो मानले सबै निकायहरूलाई वित्तीय विवरण र/वा सम्बन्धित टिप्पणीमा यस्ता सृजनाहरू खुलासा गर्न प्रोत्साहित गरेको छ ।

संचालन गतिविधिहरू

७. संचालन गतिविधिहरूबाट प्राप्त भएको खुद नगद प्रवाहको रकम निकायको कार्य संचालन कुन हदसम्म श्रोत (funded) को व्यवस्था गरिएको जनाउने मुख्य परिसूचक हो:

(क) करहरूको माध्यमबाट (प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष): र

(ख) निकायद्वारा उपलब्ध गराइएको मालसमान वा सेवाहरूको प्रापकबाट ।

संचालन गतिविधिहरूबाट भएको खुद नगदप्रवाहको रकमको खुलासाले निकायको कुन कार्यसंचालनले नगदको सृजना गरेको छ जुन दायित्वहरूको पुनर्भुक्तानी गर्न प्रयोग गरिएको, आफ्ना मालिक/स्वामीहरूलाई वितरण/लाभांस भुक्तानी गर्न, र वित्तका बाह्य श्रोतहरू उपयोग बेगर नयां लगानीहरू गरिएको हद पहिचान गर्न समेत सहयोग गर्दछ । समग्र सरकारको एकीकृत कार्यसंचालन नगद प्रवाहले सरकारले आफ्ना वर्तमान गतिविधिहरू कर र शुल्कबाट व्यहोरेको सीमाको सूचकको व्यवस्था गर्दछ । ऐतिहासिक कार्यसंचालन नगद प्रवाहहरूको खास अवयव बारेको जानकारी अन्य जानकारीहरूसँग मिलाउदा, भविष्यको संचालन नगदप्रवाह अनुमान गर्न सहयोगी हुन्छ ।

८. संचालन गतिविधिहरूबाट हुने नगद प्रवाहहरू मुख्य रूपमा निकायको प्रमुख नगद सृजना हुने गतिविधिबाट प्राप्त हुन्छ । संचालन गतिविधिहरूबाट हुने नगद प्रवाहहरूका उदाहरणहरू:

(क) कर, शुल्क र जरिवानाहरूबाट नगद प्राप्ती ।

(ख) निकायद्वारा व्यवस्था गरिदिएको माल सामान र सेवाको लागि लिइएको शुल्कबाट नगद प्राप्ती ।

(ग) केन्द्रीय सरकार वा अन्य सार्वजनिक क्षेत्र निकायबाट अनुदान वा हस्तान्तरण र अन्य विनियोजनहरू वा बजेट अख्तियारीहरूबाट नगद प्राप्ती, पूंजीगत सम्पतिको प्राप्तीका लागि उपलब्ध गराइएको समेत ।

(घ) रोयल्टी शुल्क र कमिशनबाट नगद प्राप्ती

(ङ) अन्य सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरूलाई तिनीहरूको कार्य संचालन, वित्त उपलब्ध गराउन गरिएको नगद भुक्तानीहरू (ऋणहरू वा ईक्षुटी लगानी समावेश नहुने)

- (च) माल सामान र सेवाका आपूर्तिकर्तालाई गरिएको नगद भुक्तानी
 - (छ) कर्मचारीहरूलाई र कर्मचारीहरूका तर्फबाट गरिएको नगद भुक्तानीहरू
 - (ज) प्रिमियम र दावी, वार्षिक र अन्य पोलिसी लाभहरूको लागि सार्वजनिक क्षेत्रको बीमा सम्बन्धी निकायको नगद प्राप्ति र नगद भुक्तानीहरू
 - (झ) संचालन गतिविधिहरूसंग सम्बन्धित स्थानीय सम्पत्ति कर वा आय करको लागि नगद भुक्तानीहरू
 - (ञ) कारोबार वा व्यापारिक प्रयोजनका लागि ठेक्का भएकोमा सो बाट भएको नगद प्राप्ति र भुक्तानीहरू
 - (ट) निरन्तरता नदिइने क्रियाकलापहरूबाट हुने नगद प्राप्ति वा भुक्तानीहरू
 - (ठ) कानुनी दावीहरूसंग सम्बन्धित नगद प्राप्ति वा भुक्तानी
९. निकायले कारोबार वा व्यापारिक प्रयोजनको निम्ति धितोपत्र र ऋणहरू राख्न सक्छन्, यस्तो अवस्थामा, तिनीहरू विशेष गरी पुनः बिक्रीको निम्ति प्राप्त गरेका जिन्सी जस्तै हुन्छन् । त्यसकारण कारोबार वा व्यापारिक प्रयोजनका धितोपत्रहरूको खरिद र बिक्रीबाट सृजना भएको नगद प्रवाहलाई संचालन गतिविधिहरूको रूपमा वर्गीकरण गरिन्छ । त्यस्तैगरी सार्वजनिक वित्तीय निकायहरूद्वारा गरिएको नगद पेशकी र ऋणलाई सामान्यतया: संचालन गतिविधिमा वर्गीकरण गरिन्छ किनकि यिनीहरू निकायको मुख्य नगद सृजना गर्ने क्रियाकलापसंग सम्बन्धित रहेका हुन्छन् ।
१०. केही अवस्थाहरूमा, सरकारी वा अन्य सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरूले निकायको संचालनको लागि श्रोत व्यहोर्न निकायहरूलाई कोषको अख्तियारी वा विनियोजन गरेका हुन्छन् जसलाई चालू गतिविधिहरू, पूंजीगत कार्य र योगदान पूंजीको बीचमा त्यस्तो कोषलाई किनारा लगाउन (Disposition) गर्ने कुनै स्पष्ट आधार नहुन सक्छ । जहांसम्म निकायले विनियोजन वा बजेट अख्तियारीलाई चालू क्रियाकलापहरू, पूंजीगत कार्यहरू (संचालन गतिविधि) र योगदान पूंजी (लगानी गतिविधि) को रूपमा छुट्टै पहिचान गर्न असमर्थ भएमा विनियोजन वा बजेट अख्तियारीलाई संचालनबाट प्राप्त नगद प्रवाहको रूपमा वर्गीकरण गर्नुपर्ने र नगद प्रवाहको विवरणको टिप्पणीमा खुलासा गर्नुपर्छ भनी अन्तर्राष्ट्रिय सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान २ ले वर्णन गरेको छ ।

लगानी गतिविधिहरू

११. लगानी गतिविधिहरूबाट प्राप्त भएको नगद प्रवाहको छुट्टै खुलासाले निकायको भविष्यको सेवा प्रवाहको लागि योगदान गर्ने प्रयोजनका लागि साधनहरूको नगदको बाह्य प्रवाह कुन हदसम्म रहेको छ भनी पहिचान गर्दछ ।

लगानी गतिविधिहरूबाट प्राप्त हुने नगद प्रवाहको उदाहरणहरू

- (क) सम्पति संयन्त्र र उपकरण, अदृश्य एवं अन्य दीर्घकालीन सम्पतिहरू प्राप्त गर्न गरिएको नगद भुक्तानी । यस्ता भुक्तानी पूंजीगत विकास खर्च र स्वयं निर्मित सम्पति, संयन्त्र र उपकरणसंग सम्बन्धित समेत हुन्छन् ।
 - (ख) सम्पति, संयन्त्र र उपकरण, अदृश्य एवं अन्य दीर्घकालीन सम्पति विक्रीबाट प्राप्त भएको नगद ।
 - (ग) अन्य निकायको ईक्वीटी वा ऋणपत्र प्राप्त गर्न र अन्य संयुक्त उपक्रमको ब्याजको नगद भुक्तानी (नगद सरह वा कारोबार वा व्यापारिक प्रयोजनका निम्ति राखिएको मानिने ऋणपत्र संग भुक्तानी भन्दा बाहेक)
 - (घ) अन्य संस्थाको पूंजी (Equity) वा ऋणपत्रको बिक्रीबाट र संयुक्त उपक्रममा ब्याजबाट नगद प्राप्ति (नगद सरह र कारोबार वा व्यापारिक प्रयोजनका निम्ति राखिएको मानिने ऋणपत्र संग आम्दानी भन्दा बाहेक)
 - (ङ) अन्य पक्षहरूलाई दिईएको नगद पेशकी र ऋण (सार्वजनिक वित्तिय संस्थाले दिएको पेशकी र ऋण भन्दा बाहेक)
 - (च) अन्य पक्षलाई पेशकीको पुनर्भुक्तानी र ऋणबाट प्राप्त नगद आम्दानी (सार्वजनिक वित्तीय संस्थाको पेशकी र ऋण भन्दा बाहेक)
 - (छ) भविष्यका सम्झौता, अग्रिम (Forward) सम्झौता, वैकल्पिक (Option) सम्झौता र स्वाप (SWAP) सम्झौताहरूका निम्ति गरिएको नगद भुक्तानीहरू । कारोबार वा व्यापारिक प्रयोजनका निम्ति राखिएको वा वित्तीय गतिविधिहरूका रूपमा वर्गीकरण हुनेमा गरिएको भुक्तानी बाहेक र
 - (ज) भविष्यको सम्झौता, अग्रिम सम्झौता, वैकल्पिक सम्झौता र स्वाप सम्झौताहरूबाट प्राप्त नगद । कारोबार वा व्यापारिक प्रयोजनका निम्ति राखिएको वा वित्तीय गतिविधिहरूका रूपमा वर्गीकरणबाट प्राप्त हुने बाहेक
- जब सम्झौता पहिचानयोग्य अवस्थाको लागि दायित्व ग्रहण (hedge) को रूपमा तोकिएको (designated) भएमा त्यस्तो सम्झौताबाट प्राप्त नगद प्रवाहलाई दायित्व ग्रहण गरिएको अवस्थाको नगद प्रवाह जस्तै समान तरिकाले वर्गीकरण गर्नु पर्दछ ।

वित्तीय गतिविधिहरू

१२. वित्तीय गतिविधिबाट आएको नगद प्रवाहको छुट्टै खुलासा गर्दा निकायलाई पूंजी उपलब्ध गराउनेद्वारा भविष्यको नगद प्रवाहमा हुन सक्ने दाबी अनुमान गर्न उपयोगी हुन्छ । वित्तीय गतिविधिहरूबाट प्राप्त हुने नगद प्रवाहको उदाहरणहरू:

- (क) ऋणपत्र, ऋण, मुद्रा (notes), बन्ड, धितो र अन्य अल्पकालीन वा दीर्घकालीन सापटीहरू जारीबाट प्राप्त नगद ।
- (ख) सापटी रकमको नगद पुनर्भुक्तानी ।
- (ग) वित्तीय पट्टा (lease) संग सम्बन्धित बांकी दायित्वको न्यूनीकरणका लागि पट्टामा लिने (lessee) द्वारा भएको नगद भुक्तानीहरू ।
- (घ) मुद्राको जारी वा साट्ने (redemption) संग सम्बन्धित नगद आम्दानी र भुक्तानीहरू ।

ब्याज र लाभांश

- १३. ब्याज र लाभांशको प्राप्ती र भुक्तानीबाट भएको नगद प्रवाहको छुट्टै खुलासा गर्नुपर्ने व्यवस्था ईपसास २ ले गरेको छ । जहांसम्म यस्ता खुलासा गर्दा अवधि देखि अवधिसम्म या संचालन, लगानी वा वित्तीय गतिविधिहरूमा समान तरिकाले वर्गीकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था पनि ईपसास २ मा रहेको छ ।
- १४. सो अवधिमा प्राप्त भएको र भुक्तानी गरिएको ब्याज र लाभांशको कूल रकमलाई नगद प्रवाह विवरणमा खुलाइएको हुन्छ । सार्वजनिक वित्तिय संस्थाको लागि ब्याज भुक्तानी र ब्याज एवं लाभांश प्राप्त भएको सामान्त्या संचालन नगद प्रवाहको रूपमा वर्गीकरण गरिन्छ । तथापि अन्य निकायहरूको हकमा ब्याज र लाभांश प्राप्ती र भुक्तानीसंग सम्बन्धित नगद प्रवाहको वर्गीकरण गर्ने सम्बन्धमा मतव्यैता रहेका छैन । ब्याज र लाभांश भुक्तानी र ब्याज एवं लाभांश प्राप्तीलाई संचालन नगद प्रवाहको रूपमा पनि वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । वैकल्पिक रूपमा ब्याज र लाभांश भुक्तानी र ब्याज एवं लाभांश प्राप्तीलाई क्रमशः वित्तीय नगद प्रवाह, लगानी नगद प्रवाहको रूपमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ किनकी यिनीहरू वित्तीय साधनहरू प्राप्त गर्दाको लागत वा लगानीमा प्रतिफलको रूपमा रहेका छन ।

प्राप्ती र भुक्तानीका प्रतिवेदन गर्ने मुख्य वर्गहरू

- १५. आम्दानीको उपवर्गीकरण त्यसमा संलग्न भएको रकमको आकार, प्रकृति र कार्यमा भर पर्दछ । निकाय प्रकृति अनुसार उपवर्गीकरण उपयुक्त देखिन सक्छन ।
 - (क) करबाट आम्दानी (यिनीहरूलाई करको किसिमको आधारमा थप उपवर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।)
 - (ख) शुल्क जरिवाना, दण्ड र इजाजतपत्रबाट आम्दानी ।
 - (ग) विनिमय कारोबारबाट आम्दानी जसमा माल सामान र सेवाको बिक्रीबाट र उपभोक्ता शुल्कबाट हुने आम्दानी समेत पर्दछन् । (विनिमय कारोबारको रूपमा वर्गीकरण गर्न पनि सकिन्छ ।)

(घ) अनुदान, हस्तान्तरण वा बजेट विनियोजनबाट आम्दानी (सम्भव भएसम्म श्रोत अनुसार वर्गीकरण गर्ने), र

(ङ) व्याज र लाभांशबाट आम्दानी ।

१६. भुक्तानी ईकाइहरूको उपवर्गीकरण गर्दा प्रतिवेदन गर्ने निकायको खास कार्यक्रमहरू, गतिविधिहरू वा अन्य सान्दर्भिक भागहरूको खर्चहरू र खर्चहरू व्यहोरेको दर्शाउने गरी गर्न सकिन्छ । भुक्तानीको प्रकृति र कार्यको आधारमा हुने वर्गीकरणको उदाहरणहरू यो मानको भाग १ मा समावेश गरिएको छ ।

अनुसूची ४ : वित्तीय प्रतिवेदनका गुणात्मक विशेषताहरू (Qualitative Characteristics of Financial Reporting)

यो मानको भाग १ को अनुच्छेद नं. १.३.३२ अनुसार वित्तीय प्रतिवेदनले गुणात्मक विशेषताहरू पूरा गर्ने खालका सूचनाहरू दिनुपर्दछ । यो अनुसूचीले वित्तीय प्रतिवेदनका गुणात्मक विशेषताहरूलाई संक्षेपमा उल्लेख गरेको छ ।

गुणात्मक विशेषताहरू प्रयोगकर्ताहरूलाई वित्तीय विवरणका जानकारीहरू उपलब्ध गराउने महत्वपूर्ण गुणहरू हुन् । यिनीहरू वित्तीय विवरण तयार गर्न प्रयोग गरिने लेखांकन आधार नभएपनि वित्तीय विवरणमा यिनीहरूको प्रयोग हुन्छ । चारवटा प्रमुख गुणात्मक विशेषताहरूमा बुझ्न योग्यता, सान्दर्भिकता, विश्वसनीयता र तुलनायोग्यता (Understandability, relevance, reliability and comparability) रहेका छन् ।

बुझ्ने योग्यता (Understandability)

प्रयोगकर्ताले जानकारीको अर्थ विस्तार गर्न उचित रूपमा सकेमा त्यो बुझ्ने योग्यता भएको हुन्छ । यस प्रयोजनका लागि निकायका गतिविधिहरू र निकाय संचालनमा रहेको वातावरणको उचित ज्ञान उपयोगकर्ताहरूमा रहेको र सूचनाहरूको अध्ययन गर्न ईच्छुक भएको अनुमान गरिन्छ ।

जटिल विषयवस्तुहरू निश्चित प्रयोगकर्तालाई बुझ्न ज्यादै कठिन हुने कारण देखाई वित्तीय विवरणमा समावेश गर्न छुटाउनु हुदैन ।

सान्दर्भिकता (Relevance)

जानकारी उपयोगकर्ताहरूलाई सान्दर्भिक हुन्छ जसबाट त्यो विगत, वर्तमान र भविष्यको घटनालाई मूल्यांकन गर्न वा विगतको मूल्यांकनलाई समर्थन गर्न वा सुधार गर्न उपयोगी हुन्छ । सान्दर्भिक हुनका लागि जानकारीहरू उचित समयमा प्रस्तुत हुनु पर्दछ ।

सारभूतता (Materiality)

सूचनाको सान्दर्भिकतालाई यसको प्रकृति र सारभूतताले असर पारेको हुन्छ । सूचना सारभूत भएको मानिनको लागि यसको छुट वा गलत प्रस्तुतीले उपयोगकर्ताको निर्णयमा वा वित्तीय विवरणको आधारमा गरिने लेखाजोखामा प्रभाव पार्न सक्दछ । सारभूतता खास परिस्थितिमा यसको छुट वा

गलत प्रस्तुतीकरणमा अनुमान गरिएको कारोबार (Items) वा गल्तीको प्रकृति वा आकारमा निर्भर रहेको हुन्छ । त्यसैले सारभूतताले मुख्य रूपमा गुणत्मक विशेषता जुन सूचना उपयोगी हुने ठानिएको भन्दा पनि यस्को सीमा (Threshold) वा आधारबिन्दु (cut-off point) को व्यवस्था गर्दछ ।

विश्वसनीयता (Reliability)

विश्वसनीय सूचना सारभूत गल्ती र पक्षपातबाट मुक्त रहेको र प्रतिनिधित्व गर्नुपर्ने प्रयोजन अनुसार वा आशा गरिए अनुरूप उचित रूपमा प्रतिनिधित्व गरिएको भनी उपयोगकर्ताद्वारा विश्वास गर्ने गरी विश्वसनीय प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ ।

विश्वसनीय प्रतिनिधित्व (Faithful Representation)

कुनै सूचनाले कारोबारहरू र अन्य घटनाहरूलाई विश्वसनीय रूपमा प्रतिनिधित्व गर्नको लागि यसलाई कानुनी ढाँचाको आधारमा मात्र नभई कारोबारहरू र अन्य घटनाहरूको सारतत्व (Substance) अनुसार प्रस्तुतीकरण गरिएको हुनुपर्छ ।

सारलाई महत्त्व (Substance over form)

यदि कुनै जानकारीले कारोबारहरू र अन्य घटनाहरूको प्रतिनिधित्व गर्नुपर्ने अपेक्षा अनुरूप विश्वसनीय प्रतिनिधित्व गर्ने हो भने त्यसले कानुनी ढाँचाहरूको आधारमा भन्दा पनि त्यसको सार र आर्थिक यथार्थता अनुरूप लेखाकन र प्रस्तुतीकरण गरिनु पर्दछ । कारोबारहरू वा अन्य घटनाहरूको सार तिनीहरूको कानुनी ढाँचा अनुरूप सामान्यतया: एकरूपता हुँदैन ।

तटस्थता (Neutrality)

यदि कुनै जानकारी पक्षपातबाट स्वतन्त्र रहेमा त्यसलाई तटस्थ (Neutral) मानिन्छ । वित्तीय विवरणहरूमा रहेका जानकारीहरू निर्णय गर्नको लागि वा पूर्व निर्धारित नतिजा वा उपलब्धी प्राप्त गर्न विवेक प्रयोगमा प्रभाव पार्ने तरिकाले परिकल्पना गरी छनौट वा प्रस्तुती गरिएको नभएमा यसलाई तटस्थ मानिदैन ।

विवेकशील/सावधानी (Prudence)

अनिश्चितताको अवस्था अन्तर्गत अनुमान गर्नुपर्ने आवश्यकता अनुरूप विवेक आवश्यक भएकोमा सो को अभ्यास गर्दा सावधानीको मात्राको कमी (Inclusion) विवेक/सावधानी हो । जस्तै सम्पतिहरू र आम्दानीहरू बढी उल्लेख नभएको र दायित्वहरू वा खर्चहरू कम उल्लेख नभएको ।

पूर्णता (Completeness)

वित्तीय विवरणमा सूचनाहरू सारभूतता र लागतको दायरा भित्र पूर्ण हुनु पर्दछ ।

तुलनायोग्यता (Comparability)

वित्तीय विवरणमा भएका जानकारीहरू तुलनायोग्य हुन्छन् जब प्रयोगकर्ताले ती जानकारी र अन्य प्रतिवेदनहरूमा रहेका जानकारीहरूको समानता र भिन्नता पहिचान गर्न योग्य हुनेछन् ।

तुलनायोग्यता उपयोग हुने अवस्थाहरूमा:

- विभिन्न निकायहरूको वित्तीय विवरणहरूसँग तुलना, र
- सोही निकायको विभिन्न अवधिका वित्तीय विवरणहरू संगको तुलना

तुलनायोग्यताको विशेषताको एउटा महत्वपूर्ण संकेत भन्नु नै प्रयोगकर्ताहरू वित्तीय विवरणको तयारीमा उपयोग गरिएका नीतिहरू, यस्ता नीतिहरूमा गरिएका परिवर्तनहरू र यस्ता परिवर्तनहरूको असरको बारेमा सुसुचित गराउनु हो ।

किनभने प्रयोगकर्ताहरूले निकायको कार्यसम्पादनको तुलना विभिन्न समयसँग गर्ने चाहना राख्दछन् जुन वित्तीय विवरणले अधिल्लो अवधिको पनि त्यस्तै प्रकारका (Corresponding) जानकारी देखाउँछ ।

सान्दर्भिक र विश्वसनीय जानकारीका अवरोधहरू (Constraints of Relevant and Reliable Information)

सामयिकता (Timeliness)

यदि जानकारीको प्रस्तुती गर्न ज्यादै ढिलाई भएमा त्यसले आफ्नो सान्दर्भिकता गुमाउँछ । जानकारी समयमा उपलब्ध गराउदा कहिलेकाहीँ कारोवारका सबै पक्षको ज्ञान हुनु अगावै प्रस्तुत गर्नु पर्ने आवश्यक हुन्छ, जसले विश्वसनीयतालाई कमजोर पार्दछ । अर्कोतर्फ सबै पक्षको जानकारी हुदाँ पनि प्रस्तुतीमा ढिलाई भएमा त्यस्तो जानकारीले उच्च विश्वसनीय भएपनि तर प्रयोगकर्ताहरूलाई अन्तरिम अवधिमा निर्णय लिनु पर्ने हुनाले कम उपयोगी हुन्छ । सामयिकता र विश्वसनीयता बीच सन्तुलन कायम राख्न प्रयोगकर्ताको निर्णय लिने आवश्यकता पूर्ति गर्न कुनै रोकावट बिना कति मात्रामा सन्तुष्ट राखेको छ भन्ने हो ।

लाभ र लागत बीच सन्तुलन (Balance between Benefit and Cost)

लाभ र लागत सन्तुलन राख्नु व्यापक चुनौती हो । कुनै जानकारीबाट प्राप्त हुने लाभ त्यसको व्यवस्था गर्न लाग्ने लागत भन्दा बढी हुनुपर्दछ । लाभ र लागतको मूल्यांकन जे भए पनि विवेकको प्रयोग हुने सारभूत विषयवस्तु हो । यस्ता अतिरिक्त लागत सामान्यतया: लाभ प्राप्त गर्ने प्रयोगकर्तालाई नपर्न सक्छ । यसको लाभ पनि जानकारी तयार गरिएको उपयोगकर्ता बाहेक अन्यले प्राप्त गर्न सक्छन् । यस्तै कारणले गर्दा लाभ कुनै खास अवस्थामा लाभ-लागत परीक्षणको उपयोग कठिन हुन जान्छ । जे भएपनि मान निर्धारकका साथसाथै वित्तीय विवरण तयार गर्न जिम्मेवारहरू र वित्तीय विवरणका उपयोगकर्ताहरू यस्ता चुनौतीहरूका बारेमा सजग हुनु पर्दछ ।

गुणात्मक विशेषताहरू बीच सन्तुलन (Balance between Qualitative Characteristics)

गुणात्मक विशेषताहरू बीच व्यवहारमा सन्तुलन वा समीकरण (Trade Off) कायम गर्नु सामान्यतया आवश्यक हुन्छ । सामान्यतया: यसको लक्ष्य वित्तीय विवरणको उद्देश्य प्राप्त गर्नको लागि गुणात्मक विशेषताहरू बीच उपयुक्त सन्तुलन हासिल गर्नु हो । फरक अवस्थाहरूमा गुणात्मक विशेषताहरूको सापेक्ष महत्व पेशागत विवेक प्रयोग हुने विषयवस्तु हो ।

अनुसूची ५: वित्तीय प्रतिवेदन प्रयोजनको लागि अर्को निकाय माथि नियन्त्रणको स्थापना
(Establishing Control of Another Entity for Financial Reporting Purpose)

१. वित्तीय प्रतिवेदन प्रयोजनका लागि एक निकायले अर्को निकायलाई नियन्त्रण गर्ने विषय यस मानको परिभाषाको आधारमा र हरेक अवस्थाका खास परिस्थितिमा विवेक प्रयोग गर्ने विषयवस्तु हुन्छ । तसर्थ, दुई निकायहरू बीचको सम्बन्धको प्रकृतिलाई ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता हुन्छ । खास रूपमा यस मानमा उल्लेख भएको नियन्त्रणको परिभाषाका दुइवटा तत्वहरूलाई विचार गर्नु आवश्यक हुन्छ । यिनीहरूमा अधिकार तत्व (अर्को निकायको वित्तीय र संचालन नीतिहरूलाई शासन गर्ने अधिकार) र लाभ तत्व (जसले अर्को निकायको क्रियाकलापहरूबाट लाभ प्राप्त गर्ने नियन्त्रक निकायको क्षमतालाई प्रतिनिधित्व गर्ने) ।
२. नियन्त्रण स्थापित गर्ने प्रयोजनको निम्ति, नियन्त्रक निकायले अर्को निकायका क्रियाकलापहरूबाट लाभ आर्जन गर्नु आवश्यक हुन्छ । उदाहरणको निम्ति, निकायले अर्को निकायका क्रियाकलापहरूबाट यसको बचतहरूको वितरण (जस्तै लाभांश)को रूपमा फाईदा प्राप्त गर्ने र संभावित घाटाको जोखिमको सुरक्षा गर्न सक्छ । अन्य अवस्थामा निकायले अर्को निकायबाट कुनै आर्थिक लाभ नगरेको हुन सक्छ, तर निकायका उद्देश्य प्राप्तिका निम्ति काम गर्न अर्को निकायलाई निर्देशन दिने क्षमता मार्फत फाईदा लिन सक्छ । निकायले अर्को निकायका गतिविधिहरूबाट आर्थिक र गैरआर्थिक दुवै लाभ पनि प्राप्त गर्ने संभावना पनि हुन सक्छ । उदाहरणका लागि, सरकारी व्यवसायिक प्रतिष्ठान (GBE) ले नियन्त्रक निकायलाई लाभांश उपलब्ध गराउने र सरकारको केही सामाजिक नीतिका उद्देश्य प्राप्त गर्न सहयोग गर्न सक्छ ।

वित्तीय प्रतिवेदन प्रयोजनका लागि नियन्त्रण (Controlling for Financial Reporting Purpose)

३. वित्तीय प्रतिवेदन प्रस्तुतिका निम्ति अर्को निकायको वित्तीय र संचालन नीतिहरूमा शासन स्थापित गर्ने निकायको अधिकारबाट नियन्त्रण उत्पन्न हुन्छ र अर्को निकायको मुख्य सेयर वा अरू ईक्विटी हित हुनु आवश्यक पर्दैन । नियन्त्रण गर्ने अधिकार तत्कालका लागि अभ्यास गर्न सक्ने हुनुपर्दछ । यसका लागि विधायन वा कुनै औपचारिक सम्झौताको आधारमा यस्तो अधिकार निकायले प्राप्त गरेको हुनु पर्दछ । नियन्त्रणको अधिकार यसको प्रभावकारी रूपमा लागू हुन विधायन वा पुनः वार्ताबाट सम्झौतामा परिवर्तन आवश्यक रहेको अवस्थामा तत्कालको लागि अभ्यासयोग्य मानिदैन । अर्को निकायमा नियन्त्रण प्राप्त गर्ने अधिकारको विद्यमानता त्यस्तो अधिकारको अभ्यास गरिने संभाव्यता वा सम्भावनामा भर नपरेको तथ्यबाट छुट्टिइएको हुनुपर्छ ।

४. त्यसैगरी, नियन्त्रणको विद्यमानता रहन अर्को निकायको दैनिक कार्यसंचालनको व्यवस्थापन (वा सहभागिता) कालागि जिम्मेवार हुन आवश्यक छैन । धेरै अवस्थाहरूमा निकायको नियन्त्रण गर्ने अधिकारको अभ्यास नियन्त्रक निकाय र यसको नियन्त्रित निकाय बीचको संभौताको उल्लंघन वा खारेजी नभएको अवस्थामा मात्र हुन सक्छ ।
५. उदाहरणको लागि, सरकारी विभागले रेल प्राधिकरण, जुन सरकारी व्यावसायिक प्रतिष्ठान (GBE) को रूपमा संचालित हुन्छ, मा स्वामित्व ग्रहण (Ownership Interest) गरेको हुन सक्छ । रेल प्राधिकरणलाई स्वायत्त रूपमा संचालन गर्न अनुमति दिइएको छ र कोषका लागि सरकारमा निर्भर रहेको हुँदा तर सरकारको जमानतबाट उल्लेखनीय सापटीको माध्यमबाट पूंजी संकलन गर्दछ । रेल प्राधिकरणले धेरै वर्षदेखि सरकारलाई लाभांश भुक्तानी गरेको छैन । सरकारसँग रेल प्राधिकरणको कार्यकारी निकायका बहुमत सदस्यहरू नियुक्ति र बर्खास्त गर्ने अधिकार रहेको छ । सरकारले कार्यकारी निकायका सदस्यहरूलाई बर्खास्त गर्ने अधिकारको कहिल्यै पनि अभ्यास गरेको छैन किनकि रेल सञ्जालको संचालनमा विगतमा सरकारको सहभागिताले गर्दा निर्वाचनको समयमा संवेदनशीलताको कारणले गर्दा यस्तो गर्न पनि अनिच्छुक देखिएको छ । यस्तो अवस्थामा, नियन्त्रण गर्ने अधिकार हाल अभ्यासयोग्य रहेको छ तर नियन्त्रक निकाय र नियन्त्रित निकाय बीचको विद्यमान सम्बन्ध अन्तर्गत नियन्त्रित निकायमाथि नियन्त्रक निकायले अधिकार प्रयोग गर्नुपर्ने घटना घटेको छैन । तदनु रूप, नियन्त्रण विद्यमान छ किनकि नियन्त्रण गर्ने अधिकार पर्याप्त रहेको भएपनि नियन्त्रक निकायले यस्तो अधिकार प्रयोग गर्ने छुनौट गर्न सक्छ ।
६. अलग विधायिकी अधिकार विद्यमान नभएको, आफैमा नभएको, अवस्थामा निकाय अर्को निकायद्वारा नियन्त्रित भएको अनुमान (Preclude) गर्न सकिन्न । उदाहरणको लागि सरकारको सरकारी तथ्यांक कार्यालयले सामान्यतया स्वतन्त्र रूपमा कार्य संचालन गर्ने वैधानिक अधिकार पाएको हुन्छ । त्यसको अर्थ, सरकारी तथ्यांक कार्यालय लाई सूचना प्राप्त गर्ने र आफ्नो निष्कर्षको प्रतिवेदन गर्न सरकार वा अन्य कुनै निकायसँग सम्पर्क नगरी गर्न सक्ने अधिकार हुन सक्छ । अर्को निकायको दैनिक कार्यसंचालन माथि जिम्मेवारी रहेको वा निकायद्वारा पेशागत कार्यहरू सम्पादन गरेको तरिकामा नियन्त्रणको विद्यमानता आवश्यक पर्दैन ।
७. यस मानमा परिभाषित गरे अनुसार एक निकायले अर्को निकायको वित्तीय र संचालन नीतिहरूसँग सम्बन्धित निर्णय प्रकृयालाई निर्देशित गर्ने अधिकार नियन्त्रणको विद्यमानता सुनिश्चित गर्न आफैमा समेत अपर्याप्त हुन सक्तछ । नियन्त्रक निकायले आफ्ना क्रियाकलापहरूबाट लाभ प्राप्त गर्न योग्य हुन निर्णय प्रकृयाहरूलाई निर्देशित गर्न योग्य हुनु आवश्यक छ । उदाहरणको लागि, आफ्नो उद्देश्य प्राप्त गराउनमा अर्को निकायलाई आफ्नो आर्थिक निकायको अंगको रूपमा कार्य संचालन गर्न लगाउनु पर्छ । यसले नियन्त्रक निकाय र नियन्त्रित निकायको सम्बन्धलाई यसको परिभाषाबाट अलग गर्दछ जुन त्यो भन्दा अगाडी बढ्दैन । उदाहरणका लागि दामासाही व्यावसायी (Liquidator) र खारेजी गरिएको निकायलाई ऋणदाता र सापटी

प्राप्तकर्ताको सम्बन्धबाट सामान्यतया: अलग गरिन्छ । त्यस्तै यस मानको प्रयोजनको लागि ट्रस्टी जसको ट्रस्टसंगको सम्बन्ध ट्रस्टीलाई ट्रस्टको नियन्त्रण नगर्नेको रूपमा सामान्य उत्तरदायित्व भन्दा अगाडी मानिदैन ।

नियामक र खरिदाधिकार (Regulatory and Purchase Power)

८. सरकार र सरकारी निकायहरूलाई उनीहरूको सार्वभौम वा विधायिकी अधिकारको प्रयोगद्वारा धेरै निकायहरूको व्यवहारको नियमन गर्ने अधिकार हुन्छ । नियामक र खरिदाधिकारहरू वित्तीय प्रतिवेदन प्रयोजनका निम्ति नियन्त्रणमा समावेश हुदैन । सार्वजनिक क्षेत्रको निकायको वित्तीय विवरणमा यस्ता साधनहरू (नगद, नगदजस्तै समेत) जसको यसले नियन्त्रण गर्दछ, मात्र समावेश हुन्छन् र त्यसबाट फाईदा लिने यस मानको प्रयोजनको लागि नियन्त्रणको अर्थमा निम्न हदभन्दा बढी हुन नसक्ने आश्वस्त पार्दछ:

क) विधायिकाको अधिकार जसले निकायले कार्य सञ्चालन अर्न्तगतको नियामक संरचना स्थापना गर्ने र उनीहरूको कार्य संचालनमा शर्तहरू वा दण्ड लगाउने । यस्तो अधिकारमा सार्वजनिक क्षेत्रका निकायद्वारा उपयोग सम्पत्तिमा नियन्त्रण गर्दैन । उदाहरणको लागि, प्रदुषण नियन्त्रण प्राधिकरणलाई वातावरणीय कानुनको परिपालना नगर्ने निकायहरूको कार्यसंचालन बन्द गर्न लगाउने अधिकार हुन सक्छ । जे भएपनि यस्तो अधिकारमा नियन्त्रण रहेको हुँदैन किनभने प्रदुषण नियन्त्रण प्राधिकरणलाई नियमन गर्ने अधिकार मात्र रहेको हुन्छ, वा

ख) सार्वजनिक क्षेत्रका निकायमा आर्थिक रूपले निर्भर रहेका निकायहरू/अर्थात् निकायलाई सार्वजनिक क्षेत्रको निकायबाट कोष प्राप्त गर्ने वा संगै व्यावसाय संचालन गर्ने सम्बन्धमा विशेषाधिकार रहेको हुन सक्छ । त्यस्ता निकायलाई आफ्नो वित्तीय वा कार्यसंचालन नीतिहरू संचालन गर्ने अन्तिम अधिकार रहेको हुन्छ र तदनुरूप सार्वजनिक क्षेत्रको निकायबाट नियन्त्रण गरिएको हुन्छ । उदाहरणको लागि सरकारी विभागले कोष (जस्तै दानको रूपमा) का लागि आफूमा निर्भर वा नाफा उन्मुख निकाय जुन आफ्नो व्यवसाय संचालन गर्न आर्थिक रूपमा निर्भर रहेको निकायको वित्तीय र कार्यसंचालन नीतिहरूमा प्रभाव पार्न सक्षम हुन सक्छ । तदनुरूप सरकारी विभागलाई खरिदकर्ताको रूपमा केही अधिकार हुनसक्छ तर निकायको वित्तीय र कार्यसंचालन नीतिहरूमा प्रशासन गर्न सक्दैन ।

वित्तीय प्रतिवेदन प्रयोजनका लागि नियन्त्रणको विद्यमानता निर्धारण (Determining Whether Control Exists for Financial Reporting Purpose)

९. सार्वजनिक क्षेत्रका निकायहरूले आफ्नो केही उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न अरू निकायहरू स्थापना गर्न सक्छन् । केही अवस्थाहरूमा, त्यस्ता निकायहरू नियन्त्रित रहेको स्पष्ट देखिन्छ र त्यसकारण तिनीहरू एकीकरण हुनु पर्छ । अरू अवस्थामा यो कुरा स्पष्ट नहुन सक्छ । तलका

अनुच्छेद १० र ११ ले वित्तीय प्रतिवेदन प्रयोजनका लागि नियन्त्रण विद्यमान रहेको वा नरहेको निर्धारणको लागि सहयोग गर्न मार्गदर्शनको व्यवस्था गरेका छन् ।

१०. दुई निकायहरू बीचको सम्बन्ध परीक्षण गर्नमा जबसम्म अर्को निकायद्वारा नियन्त्रण गरिएको स्पष्ट प्रमाण रहेको हुन्न । र तल दिएका अधिकारका अवस्थाहरू मध्ये कम्तीमा एउटा र लाभको अवस्थाहरू कम्तीमा एउटा भएमा सो निकाय नियन्त्रणमा रहेको मानिन्छ,

अधिकार अवस्थाहरू (Power Conditions)

- (क) निकायलाई नियन्त्रक निकाय मार्फत प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा, अर्को निकायमा बहुमत मताधिकारको स्वामीत्व रहेको छ;
- (ख) निकायलाई विद्यमान विधायन अन्तर्गत या त दिइएको वा अभ्यास गरिएको अर्को निकायको कार्यकारी निकाय (governing body) का बहुमत सदस्यहरूको नियुक्ति गर्ने वा हटाउने अधिकार रहेको छ;
- (ग) निकायलाई अर्को निकायको साधारण सभामा गणना हुने मतको बहुमत मत हाल्न सक्ने वा मत हाल्नलाई नियमन गर्ने अधिकार रहेको छ;
- (घ) निकायलाई संचालक समिति वा सो सरहको कार्यकारी निकाय (governing body) को बैठकमा मतमध्येको बहुमत हाल्न पाउने अधिकार रहेको छ ।

लाभका अवस्थाहरू (Benefits Conditions)

- (क) निकायलाई अर्को निकाय विघटन गर्ने र अन्तिम आर्थिक फाईदाहरू महत्वपूर्ण रूपमा प्राप्त गर्ने वा महत्वपूर्ण दायित्व बहन गर्ने अधिकार रहेको छ । उदाहरणका लागि, फाईदाको आधार स्थापित गर्न निकायले अर्को निकायको अन्तिम दायित्वहरूको जिम्मेवारी लिएको भए फाईदा आधार पूरा गरेको मानिन्छ ।
 - (ख) निकायसंग अर्को निकायबाट सम्पत्तिको वितरण लिने (Extract) र/वा अर्को निकायको निश्चित दायित्वहरूका लागि उत्तरदायी हुने अधिकार रहेको हुन्छ।
११. जब अनुच्छेद नं. १० मा उल्लेख गरिएका एक वा सो भन्दा बढी अवस्थाहरू विद्यमान भएनन् भने, तल दिइएका तत्वहरूले एकल रूपमा वा सामुहिक रूपमा, नियन्त्रणको विद्यमानतालाई सांकेतिक रूपमा संभाव्य मानेका छन् ।

अधिकार परिसूचक (Power Indicator)

- (क) निकायले अर्को निकायको संचालन र पूँजीगत बजेटमा विशेषाधिकार प्रयोग (veto) को क्षमता राख्दछ ।

- (ख) निकायले अर्को निकायको कार्यकारी निकाय (governing body) का निर्णयलाई उल्टाउने, वा परिमार्जन गर्ने विशेषाधिकार प्रयोग गर्ने क्षमता राख्दछ ।
- (ग) निकायले अर्को निकायका खास पदाधिकारीहरूको नियुक्ति, काममा लगाउने वा हटाउने सम्बन्धी स्वीकृति दिने क्षमता राख्दछ ।
- (घ) अर्को निकायको कानुनी अधिकार (Mandate) विधायनद्वारा स्थापना र सीमितता गरिएको हुन्छ ।
- (ङ) निकायले अर्को निकायको वित्तीय र कार्यसंचालन नीतिहरूलाई प्रशासन गर्न अधिकार दिने गरी अर्को निकायका सुनौलो शेयर (Golden share)^७ (वा सो सरह) राखेको हुन्छ ।

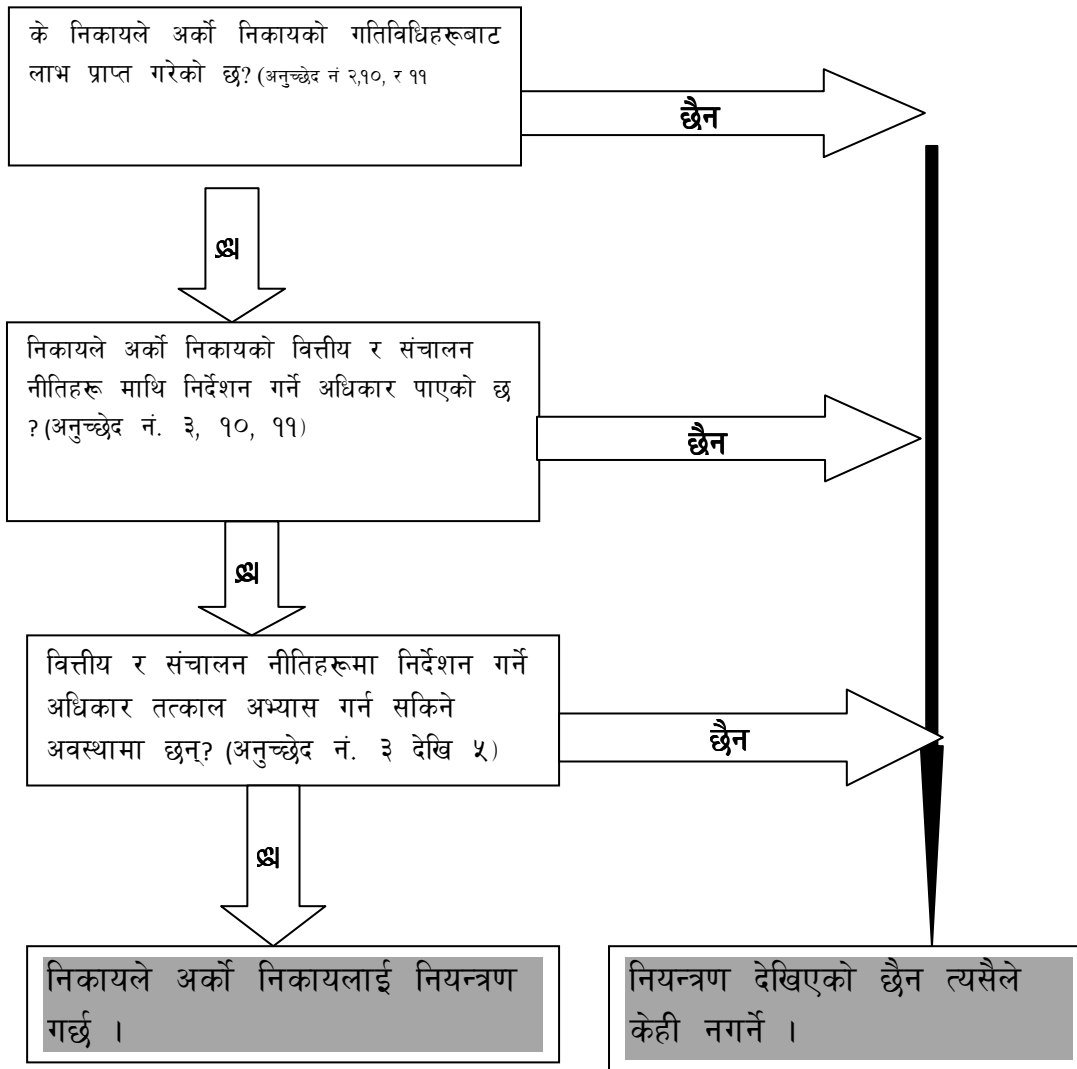
लाभ परिसूचक (Benefit Indicators)

- (क) निकायले अर्को निकायको खुद सम्पत्ति/ईक्युटीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा स्वामीत्व राखी यिनीहरू माथि निरन्तर रूपमा पहुँचको अधिकार कायम राख्दछ ।
- (ख) निकायले खारेजीको घटना वा खारेजी भन्दा बाहेक अरू वितरणमा अर्को निकायको खुद सम्पत्ति/ईक्विटीको महत्वपूर्ण अंशमा अधिकार पाएको छ ।
- (ग) निकाय अर्को निकायलाई आफ्ना उद्देश्य प्राप्तिको लागि सहकार्य गर्न निर्देशन दिन सक्षम रहेको हुन्छ ।
- (घ) निकायले अर्को निकायको शेष दायित्व (Residual Liabilities) लिने अवस्था सृजना गरेको हुन्छ।

१२. तलको रेखाचित्रले अर्को निकायमाथि नियन्त्रण स्थापना गर्न संलग्न हुने आधारभूत चरणहरूलाई संकेत गर्दछ । यसलाई यो अनुसूचीको अनुच्छेद नम्बर १ देखि ११ सम्म मिलाएर (in conjunction with) अध्ययन गर्नुपर्छ ।

७ “सुनौलो शेयर” शेयरको वर्ग जसको बाहकको स्वामीत्व हित वा कार्यकारी निकायमा प्रतिनिधित्वसंग सामान्य रूपमा सम्बन्धित रहेको भन्दा बढी तोकिएका अधिकारहरू वा शक्तिहरू प्रदान गरेको हुन्छ ।

वित्तीय प्रतिवेदन प्रयोजनका लागि अर्को निकायको नियन्त्रण स्थापना गर्ने (Establishing Control of Another Entity for Financial Reporting Purpose)

१३. कहिलेकाही नियन्त्रित निकायलाई एकीकरणबाट बाहेक गरिन्छ जब यस्तो निकायका गतिविधिहरू आर्थिक निकाय भित्रका अन्य निकायसंग असमान रहेका हुन्छन्, उदाहरणको लागि, सरकारी व्यावसायिक प्रतिष्ठानहरू (GBEs) को एकीकरण बजेट क्षेत्रमा रहेका निकायहरूसँग । यस्तो आधारमा समावेश नगर्नु उचित मानिदैन किनकी यस्ता नियन्त्रित निकायहरूको एकीकरणद्वारा र नियन्त्रित निकायहरूको विभिन्न क्रियाकलापहरूको बारेमा एकीकृत वित्तीय विवरणमा अतिरिक्त जानकारीहरू प्रस्तुत गर्दा उत्तम जानकारीहरू प्राप्त हुन्छन् ।